

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapította Heimler Károly

Kiadja:

a Győr-Sopron megyei Lapkiadó Vállalat

Szerkesztő bizottság:

CSAPODY ISTVÁN, CSUKA ISTVÁN, DÁVID FERENC, DOMONKOS OTTÓ, FÁBJÁN LAJOS, FEKETE FERENC, FRIEDRICH KÁROLY, GÁL JÁNOS, GUNDA MIHÁLY, HÁRS JÓZSEF olvasószerkesztő, HILLER ISTVÁN titkár és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KOCSIS JÓZSEF, KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ, KÖRNYEI ATTILA, MAJOR JENŐ, METZL JÁNOS, MOLNÁR LÁSZLÓ, NYESŐ IMRE, PAPP ISTVÁN, PRÖHLE JENŐ, SOMOGYI JÓZSEF, SZAKÁL ERNŐ, SZITA SZABOLCS jegyző, TÁRCZY-HORNOCH ANTAL, VÁRHELYI ISTVÁN, VERBÉNYI LÁSZLÓ, WINKLER OSZKÁR

Szerkeszti: MOLLAY KÁROLY

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Szita Szabolcs: Naum Alekszejevics Romanov soproni szovjet városparancsnok visszaemlékezései 1945-ről

Szita Szabolcs: Naum Alekszejevics Romanov soproni szovjet városparancsnok visszaemlékezései 1945-ről

1. 1945 márciusa Sopron újkori történelmének mélypontját jelentette, amely mindenekelőtt a magyar uralkodó osztályok önzése és történelmi vaksága miatt következett be. Azonban a bécsi támadó hadművelet során március végén Nyugat-Magyarországon is megtört a Vörös Hadsereg csapásai alatt a fasiszta csapatok ereje, s szétesett a nyilas uralom is. Voltak, akik még ekkor is hittek a „végső győzelemben” abban, hogy „a németek Deutschkreutznál vetik be a titkos fegyvert”.¹⁽¹⁾ De a történelem nem a pángermán törekvéseket, hanem a többség várakozását igazolta. Sopront 1945. április 1-én elérte és elfoglalta a feltartóztathatatlanul előrenyomuló diadalmas sereg.²⁽²⁾ A légiriadóktól agyoncsigázott város fellélegzett: vége az idegtépő bizonytalanságnak, vége a nyilas és náci terror borzalmainak!

A szovjet hadsereg megérkezése után azonnal helyi katonai parancsnokságot (komendatura) létesített, melynek parancsnoka Naum Alekszejevics Romanov alezredes lett.³⁽³⁾ A parancsnokság küldetése kettős volt. Elsődleges feladatát a harcoló egységek ausztriai előrenyomulásának biztosítása, a hadsereg érdekeinek képviselése és védelme képezte. Másrészt a háború engedte keretek között igyekezett intézkedéseivel a város lakosságának életét és vagyonát megvédeni, a termelés és a kereskedelem

megindításáról, a magyar közigazgatás működéséről gondoskodni.

A szovjet hadvezetés Sopronban sem vezetett be katonai közigazgatást⁴⁽⁴⁾ – ez az intézkedés felszabadító küldetésének része volt. Bízott abban – s ezt a felszabadítást követő gyors belső változások igazolták –, hogy a magyar dolgozó osztályok, ha arra lehetőséget kapnak, akarnak és tudnak majd demokratikusan élni és cselekedni.

2A városparancsnok első parancsai e feladatok jegyében fogantak.⁵⁽⁵⁾ A normális élet és rend fenntartása érdekében elrendelte, hogy tilos minden olyan cselekedet, amely a hadviselés érdekeit sértheti, ugyanakkor a frontnapok elmúltával biztosította a közállapotok normalizálását, a város lakosságának elemi létfeltételeit.⁶⁽⁶⁾

A továbbiakban Sopronban az új politika már a megváltozott feltételek és az új követelmények között formálódott. Az időszerű feladatok megjelölésében és megoldásában, a velük járó nehézségekben a múlt és a jelen a jövő igényeivel találkozott, sőt gyakorta össze is ütközött. Így a városélet megindításában, a közélet megtisztításában és a közigazgatás demokratizálásában⁷⁽⁷⁾ a helyi közigazgatási apparátus, a demokratikus erők ereje és befolyásuk jellege mellett egyes kérdésekben a szovjet városparancsnokság, a városparancsnok személyes magatartása és állásfoglalása meghatározó volt. Nagy felelősséget és terhet jelentett a városparancsnoknak a közbiztonság fokozatos megteremtése és biztosítása is. Ez nemcsak lakossági érdek volt, mert ahhoz, hogy a szovjet hadsereg a felszabadított terület erejét felhasználhassa a faszizmus elleni további küzdelemben legalább viszonylagos rendre, fegyelemre volt szükség.

A városparancsnokság kezdetben a vármegyeházán működött, illetékessége Sopron városra és közvetlen környékére terjedt ki. 1945-ben a parancsnokságon dolgoztak: V. C. Lapin főhadnagy, politikai helyettesként Gyegtyarev őrnagy, Sur őrnagy, Gyehtyirov százados és A. Fandaruf. Az ipariügyi előadó Lappinkov százados volt. A parancsnokság más dolgozói, akiknek beosztása ezideig ismeretlen: Csermanikov őrnagy, Kabajev őrnagy, Kurikov ezredes, Boriszenkov százados, Naszenyik őrnagy. A lakosság politikai felvilágosítását rövidebb-hosszabb ideig a Vörös Hadsereg kötelékébe tartozó magyar származású tisztek, így Gyáros László százados, Pártos Endre százados, Szabó Ferenc főhadnagy és Zamek Vladimir hadnagy is segítették. Sopron város részéről az összekötő Perényi Kálmán tolmács volt.

31946. február 1-től 1948. április 15-i megszűnéséig⁸⁽⁸⁾ a városparancsnokság a Deák tér 53. sz. alatt, az evangélikus népiskolában nyert elhelyezést. 1946. augusztus végétől Kramarenko őrnagy a városparancsnok, akit októberben Klarian Szytjepanovics Jermolenko alezredes követett. A politikai helyettes posztjára Chazejev őrnagy került. 1946-ban a városparancsnokságon teljesítettek szolgálatot Beljavszkij, Pitkin és Szevruk őrnagyok. Jermolenkót 1947. május 16-án búcsúztatta a város vezetősége.⁹⁽⁹⁾ Utódja I. A. Harlamov őrnagy volt, munkatársai N. E. Agapov politikai helyettes és F. Sz. Matjuhjin főhadnagy voltak.

1. Naum Alekszejevics Romanov alezredes, szovjet városparancsnok

2. Az első városparancsnok igen nehéz helyzetben kapta megbízatását. A háborús évek, a hadszíntér nyomán az emberi életekben és az anyagi javakban bekövetkezett pusztulás komoly megrázkódtatásokat okozott a város lakosságának érzés- és gondolatvilágában. Gyökeresen megváltoztak egyes erkölcsi normák, fellazultak vagy érvénytelenné váltak az együttélést szabályozó korábbi [4](#)törvények, rendeletek és szokások. A károkat a soproniak „szinte helyrehozhatatlannak” ítélték meg, mindez nagyarányú közönyt és kiábrándulást idézett elő.[10\(10\)](#)

Romanov alezredes sokoldalú tevékenysége, határozott intézkedései hamar kivívták a város vezetésének és lakosságának elismerését.[11\(11\)](#) Számos alkalommal segített a lakosság ellátásának biztosításában, a helyi hatóságok véleményét figyelembe véve intézkedett a termelés, a romeltakarítás, a szállítás és hírközlés megindítása érdekében. Személyesen kezdeményezte és támogatta a soproni kulturális- és sportélet talpraállását is.[12\(12\)](#) 1946 augusztus elején távozott Sopronból, mivel Kaposvár városparancsnoki posztjára vezényelték át. Ezt követően Kaposvárott szolgált, majd 1947 februárjában hazatért a Szovjetunióba.

Naum Alekszejevics Romanov jelenleg Zsdanov városában lakik; 1977 februárjában sikerült kapcsolatot létesíteni vele. Levelezés útján visszaemlékezéseit és életrajzát 1945-ben készült 11 db fényképpel együtt rendelkezésünkre bocsátotta.[13\(13\)](#) Engedélyével közreadjuk ezeket a dokumentumokat, melyek Sopron felszabadulás utáni életének történetét gazdagítják.

3. Önéletrajza (fordításban)

„1902. december 14-én egy Moszkva környéki faluban születtem; munkáscsaládból származom. 13 éves koromban a volt Ziminában (Moszkvai kormányzóság, Oreh-Zujevszkij járás) textilgyárba kerültem, ahol a fullasztó levegőjű műhelyekben fillérékért dolgoztam. A szovjethatalom hajnalán, 1919-ben beléptem a Kommunista Ifjúsági Szövetségbe.

1920-ban mint ifjúmunkás, a Komszomol felhívására önként vonultam be a Vörös Hadseregbe. Majd a Kreml-beli katonaiskola növendékei közt óriási megtiszteltetés volt számomra is, hogy Vlagyimir Iljics Lenin lakásánál őrségben állhattam. 1920 végétől 1921 márciusáig, a szovjet kormány központi katonaiskolájának állományában, Ukrajnában Vrangel és Mahno csapatai ellen harcoltam.

1922-ben felvételt nyertem a kommunista pártba. 1923-ban fejeztem be a moszkvai központi katonaiskolát és csapatszolgálatra kerültem a Vörös Hadseregbe. Itt szakaszparancsnokként kezdtem, majd az ezredtörzs főnökének adjutánsa voltam, később egy önálló zászlóalj parancsnoka. A továbbiakban hadosztálytörzsben egy osztályt irányítottam és a Nagy Honvédő Háború éveiben alezredeként a frontokon harcoltam.

Kitüntetésem: Lenin-rend, Vörös Zászló és Vörös Csillag érdemrend, a Nagy Honvédő Háború érdemrendjének I. és II. fokozata, valamint harc érmek, köztük van a „Budapest felszabadításáért” érem is. 1948-ban szereltem le a hadseregből, ezután több mint 15 évig a városi pártbizottságon dolgoztam, jelenleg nyugdíjasként a népi ellenőrzés társadalmi aktívája vagyok.”

54. Visszaemlékezései:

„1945 márciusának közepén a hadseregtörzsbe hívtak. Vasziljev ezredes, az egyik osztály parancsnoka rövid hivatalos beszélgetés után barátságosan közölte:

- Az én megbízatásom Naum Alekszejevics, hogy Önnek egy kitüntető, ugyanakkor eléggé összetett megbízatást nyújtsak át. A katonai tanács és a parancsnokság véleménye alapján Önt Sopron város katonai parancsnokának nevezik ki.
- De ez a város a frontvonal mögött van. S én pedig már sok éve foglalkozom ... kezdtem mondani, de Vasziljev megállított ebben, elmosolyodott és megjegyezte:

2. A soproni szovjet városparancsnok bélyegzője (1945)

– Folytatom is tovább. A helyzet úgy alakult, hogy személyesen Önre, az Ön jó munkájára lesz szükség ott. Ez a város igen fontos ponton fekszik. Határmenti város, jelentős vasúti csomópont és fontos országutak szelik át. Egyszóval... de tudom, hogy Ön többet tud róla mint én. S hogy Önnek ott mit kell tennie – ezzel is tisztában van. Ezenkívül a parancsnokság rendelkezésére bocsátunk egy kisebb helyőrséget is. Vegye át a személyi állományt és legyenek készen arra, hogy az adott időben Sopron városban minden hatalom a kezükben összpontosuljon. A várost nemsokára elfoglaljuk. Sikereket kívánok az új munkájához, amely a holnapi nappal kezdődik. Ez parancs. –

Napok múltán a rendelkezésemre bocsátott egységgel – amely mindössze két szakaszból állt – az egyik hadosztály tartalékába kerültem. Ez a hadosztály a Sopront megközelítő utak birtoklásáért harcolt.

– Nos, hogy vannak a csapatai – érdeklődött tréfálkozva a tábornok, miután meghallgatta jelentésemet a magasabb egységhez való érkezésem céljáról. – Önnek tehát a város központját kell elfoglalnia. Addig tartózkodjanak a második vonalban – zárta a jelentéstételt a hadosztályparancsnok.

6– Kérek engedélyt szorosan az első vonal mögötti előrehaladásra – mondtam kihangsúlyozottan.

– Rendben van. A részleteket egyeztesse a törzs főnökével és az operatív csoporttal – mondta a tábornok.

– Éppen itt van a törzsfőnök a vonalban. – S miután meghallgatta telefonjelentését, kiegészítette:

– Lehet tovább támadni. Tankjaink és a gyalogság már betört Sopronba.

– Reggelre a várost egészen elfoglalták a szovjet csapatok, sőt már törtek is tovább előre, Bécs és az osztrák Alpok irányába. Hajnalban Gyegyarev őrnaggyal, a politikai helyettessel, Lapin főhadnaggyal, az adjutánszal és Ványával, a nyugat-ukrajnai származású tolmáccsal jártuk Sopron utcáit és egy nagy, oszlopokkal tagolt épület előtt álltunk meg. Velünk szemben az első szakasz géppisztolyosai tüntek fel az épület lapujában, akik jelentették, hogy ez az épület a legmegfelelőbb a városparancsnokság számára. A hitleristák olyan sietve hagyták el, hogy nem volt idejük sem megrongálni, sem aláaknázni. Tűzszerészeink

már mindent ellenőriztek.

– Állítsanak őrséget, tűzzék ki a vörös zászlót. Főhadnagy, Ön adja az első ügyeletet. Szervezze meg a munkát, az összeköttetést, teremtsenek rendet – rendelkeztem.

A parancsnoki tevékenység első napjai feszültek voltak és bonyolult problémákat hoztak. A városon páncélosok, tűzértség, gépesített egységek, különböző karavánok haladtak át. Szemből pedig a közeli városokból menekültek folyama ömlött, egymás után érkeztek a német légerekből kiszabadított foglyok, a legkülönbözőbb országokból. Ezért rendet kellett teremteni a főútvonalakon és gondoskodni kellett a főbb városi objektumok védelméről, az általános vagyonvédelemről is. Gondoskodni kellett a városiak normális életének helyreállításáról is, a kereskedelemről, a kenyérsütődék és a vízvezeték munkájáról. Végül nem feledkezhetünk el az ellenség lehetséges „meglepetéséről” sem.

– Két órára idehívjuk a kereskedőket, valamint azokat, akik a törvényhatóságokat szolgálták és a vállalatok tulajdonosait – mondtam segítőtársaimnak. Ezt a feladatot Ványának kell megoldania.

– Indulj el a városba – mondtam neki – és cselekedj. Természetesen minél gyorsabban és udvariasan. Tudjátok, hogy ide mi nem hódítóként, hanem felszabadítóként jöttünk.

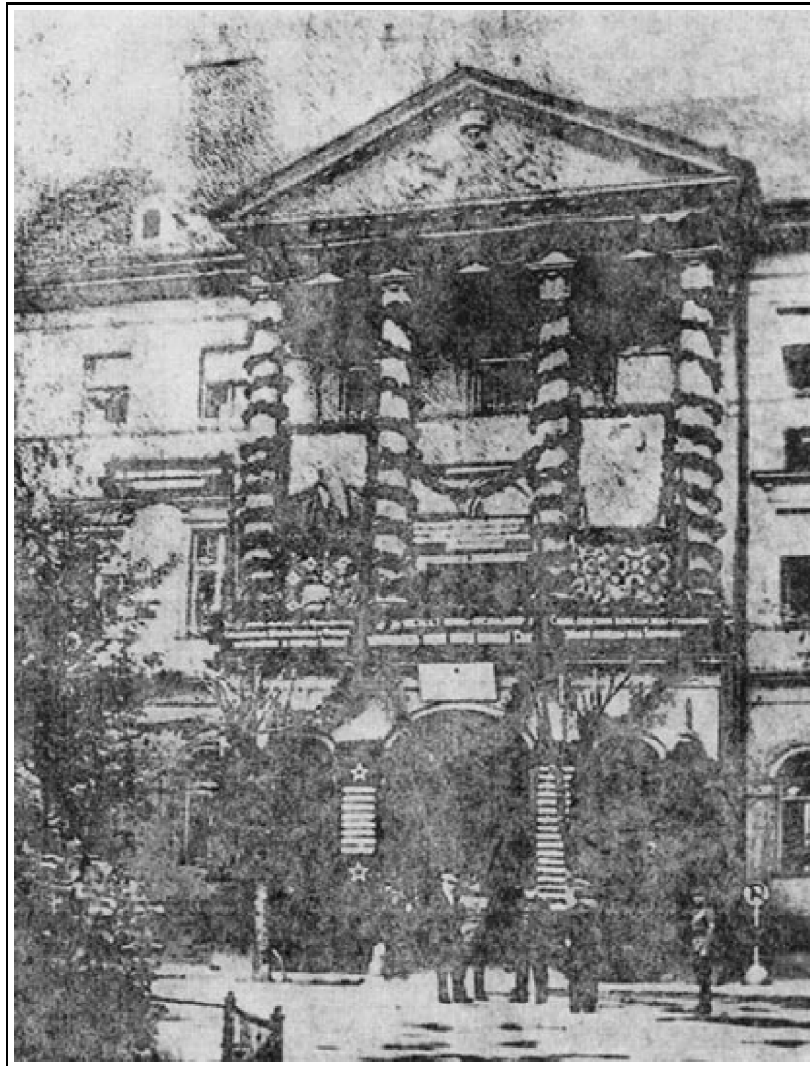
A megjelölt időben a parancsnokságon mintegy száz ember jött össze. A tolmáccsal együtt kimentem hozzájuk és levettem a sapkám. Abban a pillanatban az összegyűlt emberek követték példámat.

– Jóreggelt, zdrasztvujtje – mondtam magyarul és oroszul. Sok mosolygó arc nézett vissza rám, a tömegből válaszköszöntések hallatszottak. Amikor csend lett, a rám jellemző nyugalommal beszélni kezdtem a Sopronért vívott harcok kedvező kimeneteléről, egész Magyarország felszabadításának közelgő befejezéséről, az új életről az országban. Azután a parancsnokság feladatairól szóltam: a parancsnokság hivatott a rend biztosítására, a lakosságnak a gazdaság helyreállításában segítséget nyújtani, szorosan együttműködve a közvéleménnyel.

– Kérjük Önöket – mondtam – nyissák ki az üzleteket, vendéglőket, a sütődéket, kezdjék meg a munkát a gyárakban, az üzemekben, állítsák helyre mindenütt a normális életet. Készek vagyunk meghallgatni az Önök valamennyi javaslatát és kívánságát.

Még aznap este a parancsnokságon és sok házban sorban kigyulladtak a villanyégők. A következő reggel kinyitott egy papírüzlet és a posta. Hamarosan megszólaltak a telefonok, majd egy nap múlva munkába hívtak az állomás, a javítóüzem és a textilgyárak kürtjei. Aztán friss kenyérillat szállt fel a sütődékből, sorra kinyitottak a vendéglők, az üzletek. Minden nappal élénkebbé vált a város, mind több látogató jött a parancsnokságra is.

A város felszabadítása után pár nappal egy paraszt szaladt hozzánk és gyors beszédbe kezdett arról, hogy nem messze a várostól egy fiatal erdővel benőtt völgyben nagy marhacsorda van felügyelet nélkül. Mellette egyetlen pásztor sincsen, és senki sem tudja, kié a csorda.

3. A szovjet városparancsnokság 1945. május 1-én

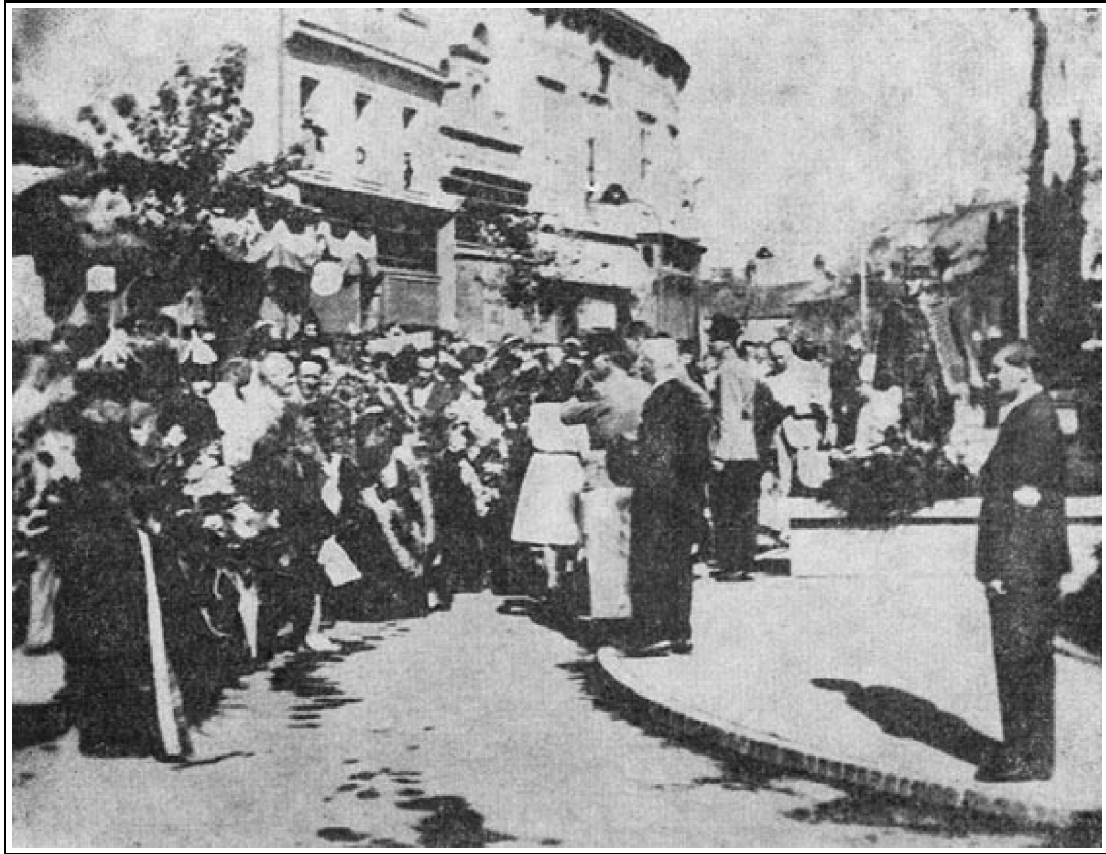
– Mit jelenthet ez? – töprengtem. Nem valami csalétek? Ismeretes volt előttünk, hogy a városkörnyéki községekben még szétszóródott hitleristák bujkálnak, mellettünk az osztrák határ, ott pedig még vannak fasiszta kollaboránsok. Vagy talán valamilyen provokációt eszeltek ki? Lehetséges, hogy a mi harcosainkat akarják foglyul ejteni, vagy megsemmisíteni?

Miután nyugodtan értékeltem és megvitattam a helyzetet a segédtszjtjeimmel – utasítást adtam, hogy a megjelölt helyre harcosaink két csoportban menjenek 8ki azzal, hogy a második csoport álcázva mozogjon és szükség esetén erős géppuska és géppisztoly tüzellel fedezze az első csoportot. Néhány embert motorkerékpáron és kerékpáron a közeli falvakba küldtem, hogy derítsék ki, kié lehet a marhacsorda, hol tudjuk elhelyezni, hogyan tudjuk megszervezni őrzését és az állatok gondozását.

A kapott hírekből világossá vált, hogy az állatokat a hitleristák hajtották el és gyors menekülésük miatt a réten elhagyták ezt a csordát. Ettől a helytől nem messze a parasztok harcosainknak üres grófi gazdaságot

mutattak, ahol nagy lóistállókat és takarmányt találtak.

– Oda kell az állatokat hajtani. Hívjatok ehhez parasztokat segítségül, jelöljete ki közülük felelőst. Ígérjete az embereknek jutalmat munkájukért. Egyszóval valamiféle szovhozhoz hasonlót hozunk létre – fejeztem be tréfásan. Aztán utóbb így is tettünk.

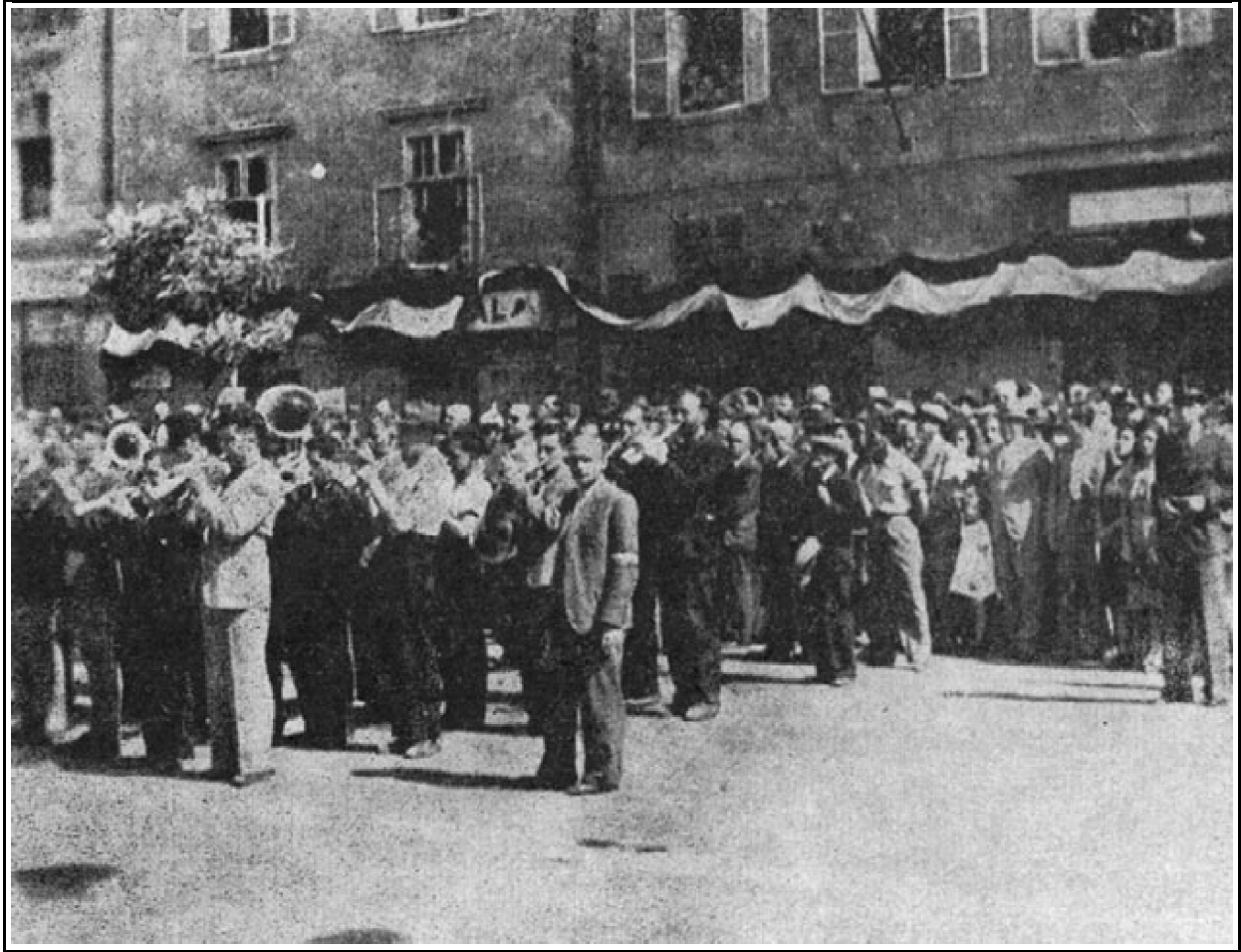

4. 1945. július 22. A szovjet hősi emlékmű avatása

Ebben az időben kezdett tevékenykedni a magyar munkáspárt helyi bizottsága, s kiléptek az illegalitásból a kommunisták. Megélénkült néhány más kispárt is, – az iparosok, földbirtokosok, kereskedők pártjai. Igaz, hogy ezek a pártok a lakosságra lényeges befolyással nem bírtak, mégis a szükséges mértékben együtt kellett velük működni. És a parancsnokság rajtuk keresztül valósította meg azt a közhasznú küldetését, hogy a városban és környékén a rendet fenntartsa és a háború által lerombolt gazdaságot talpraállítsa.

Erre jellemző egy későbbi példa. Egy alkalommal néhány ember jött hozzám és mint egy magántulajdonban lévő üzem szakszervezetének képviselői mutatkoztak be. Elmondták, hogy a műhelyek tulajdonosa és társai kényszerítik a munkásokat, hogy hajnaltól késő estig dolgozzanak, fizetni pedig keveset fizetnek, a munkavédelmi szabályokat nem veszik figyelembe. Egy munkás nemrég súlyosan megsérült. Elbocsátották anélkül, hogy a gyógyításra pénzt kapott volna az üzemtől. A szakszervezet képviselői közölték, hogy a munkások 10sztrájkot határoztak el és elküldték őket a szovjet parancsnokságra: tudakolják meg, beavatkozik-e a parancsnokság ebbe az ügybe.

95. Az avatás alkalmából a zenét a SOTEX Zenekar szolgáltatta.

6. Az emlékmű avatás után.

– Mit mondhatunk a munkásoknak parancsnok úr? – kérdezte az egyik munkásküldött.

Azt feleltem: ha így határoztak a munkások, az az ő dolguk. A sztrájkjukba nem fogunk beavatkozni, olyan feladatunk nincsen. Csak egy tanácsom van Önökhöz és valamennyi munkáshoz, mint idősebbnek, mint szovjet embernek. A sztrájkot szervezeten, a szakszervezet irányításával kell végigvinni. Önöknek közösen ki kell dolgozni a vállalkozókhöz szóló konkrét munkabéremelési, munkafeltétel-javítási követeléseket és még másokat, amelyeket szükségesnek tartanak. Még azt kérem, hogy a sztrájk idején a műhelyekben ne történjék semmiféle rendbontás.

– Köszönjük, parancsnok elvtárs – mondták barátságosan a küldöttek. A fémmunkások sztrájkja, ahogyan később a városban elmondták, békésen és igen szervezeten zajlott le. Az üzem tulajdonosai kénytelenek voltak a munkások valamennyi követelését teljesíteni. Ettől kezdve az emberek mind gyakrabban fordultak hozzám a következő szavakkal: „parancsnok elvtárs...” Sokezer soproni, de más helységek lakosai számára is igazi elvtárssá, barátá váltam.

Városparancsnoki munkám során soha senkivel nem beszéltem emelt hangon, elsősorban meggyőzéssel;

mintaszerű rendre és az emberek mind szélesebb körével a munkakapcsolatok erősítésére törekedtem a városban. Így aztán jöttek hozzám örömhírekkel és bánattal, számítottak a véleményemre.

Úgy nekem, mint segédtisztjeimnek az emberek bejelentették, hol található fontos hadi és ipari jelentőségű anyagok, s hírt kaptunk minden jószándékú törekvésről és a rendbontásról, károkozásokról is. Javaslataim szerint a város lakói rövid idő alatt rendet teremtettek az utcákon és az üzemekben, létrehozták saját társadalmi önkormányzatukat. Már április közepén Sopron iskoláiban megindult a tanítás, megnyílt a városi színház, megkezdődött a felkészülés május elseje népi megünneplésére. A május elsején tartott tömeggyűlés igen emlékezetes volt. Hosszú idő után akkor ünnepelték először a soproniak vidáman és szabadon a dolgozók nemzetközi ünnepét. Nem sokkal később a város lakói nagy ujjongással fogadták a hitleri Németország szétzúzásáról, a háború befejezéséről szóló hírt. Ezek a napok is ünnepiekké váltak.

Ahogy a háború befejeződött, a határmenti Sopronon keresztül felerősödött azon emberek áramlása, akiket a hitleristák az elfoglalt országokból elhurcoltak az Ausztriában, Magyarországon és a Németországban lévő üzemekbe dolgozni. De érkeztek a különböző koncentrációs táborokból kiszabadultak is. Tanácsomra a városban elhatározták, hogy az átmenők és átutazók számára átmeneti ételmezei pontot állítanak fel, ahol az emberek kevés fizetség ellenében, sőt ingyenesen, ellátáshoz juthattak. Pihenés céljából szálláshelyeket, „sátorszállodákat” is szerveztek. A parancsnokság képviselői sok embert indítottak útnak vonattal, másokat gépkocsival vittek el az útbaeső helységekbe, ellátták őket a lakóhelyre való utazáshoz érvényes igazolásokkal.

Az a sokezer magyar ifjú, akiket a horthysta hatalom a hitleri hadseregbe bevonultatott, és akik megadták magukat az Alpoknál a szovjet csapatoknak, sokáig emlékezni fognak Sopronból való hazaszállításukra. A parancsnokság és a munkáspártok helyi képviselői gyűlést szerveztek a kiszabadultaknak, könyveket, brossurákat, igazolványokat adtak nekik, ellátták őket tanácsokkal is. És minden útrakelőnek meghatalmazást írtak alá, amely biztosította az akadálytalan hazautazást.

11 Még május elsején elhatároztuk, hogy a város központjában a Vörös Hadsereg elesett harcosainak emlékművet állítunk és egy tribünt emelünk a gyűlés megtartásához. Később ebbe a munkába az emberek százai kapcsolódtak be. Voltak közöttük építészek, mérnökök, mesteremberek is, akik kétkezi munkájukkal vettek részt az építésben. Ahogy terveztük, úgy teljesítettük. A júliusi ünnep előtti éjszakán értesítették, hogy a tribünt valaki tönkretette.

– Tehát az ellenség újabb gonosztetteket forral. És nemcsak ellenünk, hanem honfitársaik ellen is – mondtam. – Nem viselik el az új rendet, de nyíltan nem mernek fellépni. Gyámoltalanok.

Azonnal intézkedtem, hogy kora reggelre hívják a tribünhöz mindazokat, akik aktívan építették és a társadalmi önkormányzat képviselőit. Az egybegyűltek azonnal és egyetlen szó nélkül megértették, mi történt és semmiféle intézkedésre nem várva, hozzáláttak a rongálás kijavításához. Valahonnan gyorsan száradó festékek és zászlók, virágok kerültek elő. Néhány óra múlva a tribün ismét ragyogott, vonzotta magához az ünneplőbe öltözött embereket. A tribün mellett a soproniak tömeggyűlést tartottak, azután az egész nap örömteli ünnep volt.”

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Schneider Lipót: A Soproni Korcsolyázó Egylet (1872–1951)

Schneider Lipót: A Soproni Korcsolyázó Egylet (1872–1951)

1. Sportéletünk folyamatos fejlődése ellenére egyes sportágakban mégis bizonyos fokú lemaradás észlelhető, aminek okát talán a szörnyű háború pusztító hatásában, majd ennek nyomán, az újjáépítés folyamán mutatkozó nehézségekben lehetne keresni. Sajnálattal kellett tudomásul vennünk egyes régi, a testnevelés céljait legönzletlenebbül szolgáló egyesületek megszűnését, amint az a Soproni Korcsolyázó Egylet esetében is bekövetkezett. Amikor az alábbiakban az egyesület történetéről áttekintést kívánunk nyújtani, ezt nemcsak annak tudatában tesszük, hogy a különböző sportágak története egyre több embert érdekel, hanem azzal a szándékkal is, hogy ebből az áttekintésből a tanulságokat levonva, megjelölhessük azokat az időszerű feladatokat, amelyeket épp a korcsolyázó sportnál a mutatkozó lemaradás felszámolása érdekében is szorgalmaznunk kell.

A történelem előtti csontkorcsolya után több mint kétezer év elteltével jelent meg először Hollandiában a fába erősített vasélű korcsolya, amely a XVII–XVIII. században a korcsolyázásnak nagyobb lendületet adott, és így ez a sportág most már kedvelt szórakozássá vált. Angliában 1742-ben megalakult az első jég sportklub. 1850-ben Amerikában megjelenik az első, cipőre erősíthető vaskorcsolya, majd 15 év múlva nálunk is nagyon elterjedt Halifax-korcsolya. 1868-ban Európába hajózik Jackson Haines, amerikai profi korcsolyázó és merész mutatványaival főként Bécsben, majd Berlinben és 1871-ben Budapesten is ámulatba ejtette a közönséget. Az első, cipőtalpra csavarozható korcsolya az ő nevét viseli. Bécsben 1867-ben alakul meg a legrégebbi közép-európai korcsolyázó egyesület, a Wiener Eislaufverein és kialakul a műkorcsolyázásban még ma is irányadó „bécsi iskola”. Bécs után már 1869-ben megalakul a Pesti (később Budapesti) Korcsolyázó Egylet is, majd 1892-ben a Nemzetközi Korcsolyázó Szövetség, a mű- és gyorskorcsolyázás nemzetközi irányító szerve. Kidolgozták a műkorcsolyázás versenyszabályait Földvály Tibor, magyar bajnok tervei alapján. Nevéhez fűződik a magyar műkorcsolyázó sport megalapítása. Valamivel később, 1908-ban alakul meg a Nemzetközi Jégkori Szövetség.

A fejlődést tükrözik az országos, Európa- és világbajnokságok. Utóbbiak megrendezésének első éve: gyorskorcsolyázás 1889, férfi műkorcsolyázás 1896, női 1906, páros 1908, jégkori 1924, jégtánc 1952. Az első téli olimpiai versenyeket 1924-ben Chamonix-ban rendezték. A fejlődés legelemibb feltételét képezik a sport üzéséhez szükséges létesítmények. Természetes jégpályákon csak a leghidegebb éghajlat mellett biztosítható hosszabb ideig a korcsolyázó idény, ezért már a múlt században felmerült a műjégpályák építésének gondolata. Angliában már 1876-ban megépült az első műjégpálya, Bécsben 1909-ben az Engelmann-műjégpálya (Ausztriában jelenleg mintegy 24 műjégpálya van), nálunk pedig még később, 1926-ban, amikor a Városligeti-tó természetes jégpályája mellett – először 5600 m² nagyságú területen – a Budapesti Korcsolyázó Egylet az első hazai műjégpályát létesítette. A bizonytalan időjárási viszonyokra jellemző, hogy pl. 1900-ban a beállott enyhe tél miatt a Magyarországon megrendezésre kerülő gyorskorcsolyázó Európa-bajnokságot a Csorba tavon kellett lebonyolítani. Bár a budapesti első műjégpálya után hazánkban még további műjégpályák épültek, melyekből jelenleg Budapesten 4, vidéken 4 van (Dunaújváros, Debrecen, Székesfehérvár, Jászberény), ezeknek a száma – összehasonlítva a környező országokkal – nálunk még mindig nagyon kevés. Ezzel is magyarázható az a lemaradás, amely ebben a sportágban a régebbi évtizedek nagyszerű magyar sikerei – 22 világ- és Európa-bajnokság – után hazánkban bekövetkezett. Talán nem érdektelen, ha ezekről a kiemelkedő magyar eredményekről is megemlékezünk. Világbajnokságot nyertek versenyzőink összesen 13 alkalommal és pedig gyorskorcsolyázásban: Pajor Kornél 1949; műkorcsolyázásban nők: Kronberger Lili 1908, 1909, 1910,

1911, Méray Horvát Opika 1912, 1913, 1914; párosok: Rotter–Szollás 1931, 1933, 1934, 1935, Kékessy–Király 1949. Európa-bajnokságot nyertek összesen 9 alkalommal; műkorcsolyázásban férfiak: Földvály Tibor 1895; Király Ede 1950; párosok: Orgonista–Szalay 1930, 1931, Rotter–Szollás 1934. Kékessy–Király 1948, 1949, Nagy–Nagy 1950, 1955.¹⁽¹⁴⁾

2. A Soproni Korcsolyázó Egylet múltja is ehhez a fejlődési folyamathoz kapcsolódott: alig pár évvel a Budapesti Korcsolyázó Egylet után Sopronban 1872-ben alakult meg. Tehát az egyik legrégebb vidéki korcsolyázó egylet.

Az Egyesület történetének a megírását, a szükséges adatok kutatását hátrányosan befolyásolták azok a körülmények, amelyek a háborús események következményeképpen az egyesületi élet megszűnéséhez vezettek. A háborús károk, légi támadások folytán használhatatlanná vált az egyesület sportlétesítménye. Megszűnt az egyesület működése, elkallódott irattári anyaga is. Hiányoznak az egyesületi forrásmunkák, viszont hézagpótló az az ismertetés, amely Dr. Vághy Béla városi tanácsosnak, az egylet alelnökének tollából az egyesület első 40 évének történetét tartalmazza. Nagyon értékes ez az írás azért, mivel éppen arról a legrégebb időszakról számol be, melynek élő szemtanúit ma már hiába keresnők. A következő újabb időszak történetének a megírását is megnehezíti az irattári anyag hiánya, amit igyekeztünk – az emlékek felidézése mellett – a városi levéltárban folytatott kutató munkával pótolni. A napi sajtó régebben eléggé részletesen beszámolt a különböző egyesületek életéről, ezenkívül akadnak a levéltár őrizetében az egyesületekre vonatkozó egyéb hivatalos iratok is. A rendelkezésre álló, különböző forrásmunkákra való tekintettel szinte magától adódik az egymást követő két időszakra való tagozódás. Így ismertetjük az alábbiakban először az egyesületnek régebbi, már megírt, majd a megírandó, újabb történetét.

3. *A Soproni Korcsolyázó Egylet története (1872–1912).* Előadta dr. Vághy Béla városi tanácsos, a Soproni Korcsolyázó Egylet alelnöke, az egylet jubiláris közgyűlésén Sopronban, 1913. évi január hó 19-én (betűhív közlés):²⁽¹⁵⁾

„Az egylet megalakulása az 1872. évre esik, amikor is október 27-én tartották meg az alakuló közgyűlést és így fennállása már a 40 évet meghaladja. Súlyos mulasztást követnék el, ha első sorban meg nem emlékeznék azon férfiurol, akire a megalakulás oroszlanrésze esik és kinek fáradhatatlan tevékenysége a jégspört meghonosítására és fejlesztésére éveken keresztül irányult. Hálával és kegyelettel emlékezem meg Kánia József dr. néhai első elnökünkről.

Hogy kik vettek mind részt az alakulásban, sajnos nem tudjuk, mert az alakuló közgyűlés csakis az első választmány tagjait örökítette meg.

Alelnökül választatott gróf Széchenyi László.

Választmányi tagok lettek: Flandorffer Mária, Németh Antalné, Izep Johanna, Lenk Emma, gróf Csáky Karóla, Szovják Ottilia, Proszvimmer Viktória, Czeke Ágoston, Spetz István, Szigethy Béla, Spiesz Antal, Nagy Pál, Schreiner Károly dr., Kaál József, Flandorffer Pál, Németh Antal, Szigethy Sándor, Sággy Ödön, Stornó Ferenc és Kund Frigyes, akik közül pénztárosnak választatott Czeke Ágoston.

Az alapszabályok elfogadása után elhatározottat a jégspört intenzív gyakorlása és azon kívül a társadalmi élet fejlesztése, valamint vigalmak rendezése. Jégpályának évi 300 frt. bérért kibérelték az ugynevezett új uszodát.³⁽¹⁶⁾

A jegyzőkönyvek tanúsága szerint, de a közönség emlékezete szerint is csakhamar nagy mértékben

fellendült a sport.

Elég gyakran tartottak zenét és fényes jelmezes ünnepélyeket, amely alkalmakkor Földboros bádigos villamos battériákkal táplált reflektorral szolgáltatva a világítást és hatalmasan világított azzal szemünk közé, no de ennek dacára a villamosság csecsemő korában azt így is igen szépek találtuk!

Versenyeket is rendeztek, az elsőt 1874. február havában, amikor kötelező gyakorlatul előíratott az ívek és a hármas csinálása. Ugy látszik azonban, hogy a bős kritikája ezen első kezdettel nem igen volt megalégedve, mert a követő választmányi ülésről felvett jegyzőkönyvben a választmány élesen kikel az újság ellen.

14A fertői kirándulások igen gyakoriak és nagyon sűrűen vesznek részt azokban a bécsi Eislaufverein egyes tagjai, így Wirth Miksa, néhai Lágler Alfréd dr. volt elnök intimusa, a híres nemzetgazdasági és történeti író is, a Neue Freie Presse munkatársa, aki ezen világlapban ezekről a kirándulásokról több cikket is közölt. Ugyanakkor jégvitorlás-hajót is tartottak a Fertőn.

Épp úgy meg kell említenem, hogy a farsangban nagyszabású sportbált rendezett az egyesület, sőt nyári mulatságokat is rendezett. Az első bál tiszta jövedelmét a gyermekkertnek engedte át.

A személyzet eleinte három tagból állott. Jégfelügyelő volt Rückert bácsi. Az idősebbek közül bizonyára még sokan fognak ezen kis emberre a nagy róka bundában visszaemlékezni, amelyre egyébként nagy szüksége is volt, mert a parázsos fazékon kívül egyéb alkalom a melegedésre akkor nem volt.

Épp úgy szívesen fog bárki is visszaemlékezni az éveken keresztül a pénztári teendőket végzett Kretschy kisasszonyra.

A jég kezelésére eleinte egy, majd két személy volt felfogadva; hiszen ez akkor elég is volt, mert a jég ápolása tisztán csak sepréből állott és rendszeresen csak az első napon volt jó jég, mint akkor mindenütt máshol is.

A soproni társaságnak színe-java részvétele folytán csakhamar szűknek bizonyult a bérelt jégpálya, miért is a választmány elhatározta, hogy alkalmasabb hely szemeltesse ki. Ugyanis a bevételek már az első években 1400 frtra rugtak és a korcsolyázók száma a kétszázat meghaladta, amit minden esetre az akkor állandó hideg időjárás elősegített; így az 1876. évben 65 napon keresztül korcsolyázhattak.

A kiküldött bizottság a jégpálya szomszédságában elterülő, nagy kőfallal bekerített, ugynevezett Jezsuitakertet szemelte ki új pályának,⁴⁽¹⁷⁾ de hála isten, a tulajdonosai 6000 forintot kértek és így az egyesület a túl magas ár miatt megmenekült attól, hogy valódi kínai fallal bekerített és a külvilágtól teljesen elzárt jégpályán folytassa működését.

Majd a régi huszár kaszárnya mögött elterülő térséget, amelyen jelenleg a törvényszék áll,⁵⁽¹⁸⁾ szemelték ki, de mivel ez több évre a katonai kincstárnak bérbe volt adva, ez okból szintén nem volt megszerezhető és így az új pálya kérdése dülőre nem jutott.

Az 1884. évben rájöttek, hogy a göröngyös jégen való korcsolyázás a nagyobb mozgás folytán egészséges lehet ugyan, de kevésbé kellemes és ez okból az uszodai zuhanyhoz öntözőcsövet illesztettek.

Épp úgy le akarták küzdeni az egyiptomi sötétséget, ez okból eleinte néhány olaj lámpát szereztek be, az 1885. évben pedig 358 frtért villamelemeket reflektorral vettek, később pedig 40 petroleum lámpát és így

akarták meghonosítani az esti korcsolyázást.

Az első évek alatt több személyváltás is volt, így az 1874. évben a leköszönt pénztáros tisztét ifj. Pachofer Lajos vállalta el, nemsokára Rückert mellett Rosenits Pál jelenlegi jégmesterünk, kezdte meg működését, majd rövidesen helyébe lépett és azóta végigélte az egylettel a később beállott összes viszontagságokat és híven szolgálta ki egész mostanáig, úgy hogy jogosan ő is kiveheti részét a jubileumból. A közönség pedig szívesen jubilál vele, mert hiszen már évek óta annak kedves emberévé vált.

15Az 1883. évben Spiesz Antal alelnöknek választott és így még fokozottabb mértékben nyílt alkalma a gondos vezetésben részt venni.

Továbbá 1885. évi december 20-án a jelenlegi pénztárosnak választott Thiering Nándor, aki azóta lankadatlan buzgalommal és önzetlenséggel viszi ezt a nobilis officiumot és pénzügyminiszterhez hasonló skrupulitással állítja egybe az egylet budgetjét és tünteti el deficitjét, ha lehet.

Az 1887. évtől kezdve újból napirendre kerül új jégmező (amint akkor nevezték a jégpályát) keresése és most már ez a kérdés az 1889. évben dülőre is kerül.

Az egylet 870 frtért megveszi a déli vasuttól az ugynevezett és 1600 négyzetöltnyi pocsolyát, amely a vasut töltésének építésekor annak anyaggyödréül szolgált a negyvenes években. Így került a mostani jégpálya az egylet tulajdonába és mindezekből elképzelhető, hogy a régi Sopron tényleg a Széchenyi-téren végződött.

Az új telepen mindent elő kellett teremteni, mert az valóban még vizözön előtti állapotnak örvendett, ahol a békák sokadalma nyaranta szivhez szóló hangversenyeket rendezett.

Schöne Lajos bécsi építész 4600 frtért megépítette a csarnokot, az építési költség a pénzkészleten kívül 200 darab 20 frtos kötvények kibocsátásával nyert fedezetet.

A berendezésre 1000 frt. jelzálogkölcönt vettek föl. Ugyanekkor a győr-sopron-ebenfurti vasutársaság saját vízvezetékéből szivességből elágazás létesítését engedélyezi és azóta a medence megtöltéséhez szükséges vízmennyiséget ingyen adja az egyletnek.

Ezzel kétségtelenül nagy szolgálatot tesz az egyletnek és ezért ez alkalommal is hálás köszönetünknek adok kifejezést.

1893. évben telepét először adja bérbe a nyár folyamára az akkor alakult soproni tennis-társaságnak, amely egyesület azóta folyton itt gyakorolja a szép tennis-sportot.

Ugyanezen évben saját villamos telepet szerez 3000 frt. költségen. E célból egyuttal 2500 frt. jelzálogkölcönt vesz fel az egylet.

Ez az év fontos még azért is, mert akkor vezeti be az egylet az ekkor keletkezett vízvezetéki részvénytársaság vízvezetékét.

A következő évben az alelnöki állásról lemondott a több éven át volt alelnök, néhai Simon Ödön főispán.

1898. január 9-én az egylet 25 éves fennállását ünnepli.

Ezen időszak megírásánál még meg kell emlékezni a már jelzett viszontagságos évekről is, ugyanis már a kilencvenes évek közepe táján beállott az enyhe telek egész sorozata, úgy hogy az egylet majdnem a tönk

szélére jutott és a jégsporthoz ezzel kapcsolatosan erősen visszafejlődött.

Az 1901. évben az egyesület nagy veszteség érte, elnöke megtörve az építőbank bukásától, ezen állásáról is lemondott és az esemény sulya alatt néhány rövid év leforgása után meghalt. Érdemei hervadatlanok és emlékezete az egyesületben mindig hiven meg fog őriztetni.

Utánna következett Fangh Dezső, aki 1904. évig maradt elnöke és ezen idő alatt nagy gondnal és körültekintéssel vezette az egyesület ügyeit. Lemondása után (1904-ben) Lágler Alfréd dr. választott elnöké.

Ezen nagy sport- és természetbarát hiven szolgálta az egyesületet és kiváltképpen fáradozott a fertői kirándulások létesítése körül, valamint iparkodott műkorcsolyázást meghonosítani és fejleszteni, amely célból ismételten bécsi [16](#)amateur műkorcsolyázókat hozott ide. Egyébként ismeretes ő maga is mint rendkívül elegáns és ügyes korcsolyázó. Sajnos, a sors keze korán hívta el őt az élők sorából, az egyesület sulyos veszteségére. Itt még meg kell említenem a szintén hosszú éveken keresztül buzgó tevékenységgel működött Paukovits János titkárt is.

Az elnökség tisztségére azután a jelenlegi vezetők hívták meg.

Az utolsó években a csarnokot átalakítottuk, a melegező és előcsarnok díszítését Storno Ferenc, illetve Tschurl Károly urak szíveségéből végezték. 5000 koronáért a villamos zenekari orgonát szereztük be és az utolsó évben telepünket 6000 korona költséggel rendeztük, amelyhez Sopron szab. kir. város 2500 koronát adott támfal építési költségül.

Mindezek a dolgok azonban annyira ismeretesek, úgy hogy mint krónikás ezekre már nem terjeszkedem ki bővebben.

Adjuk az ég, hogy a nemes sportot továbbra is kellően fejleszthessük és művelhessük.”

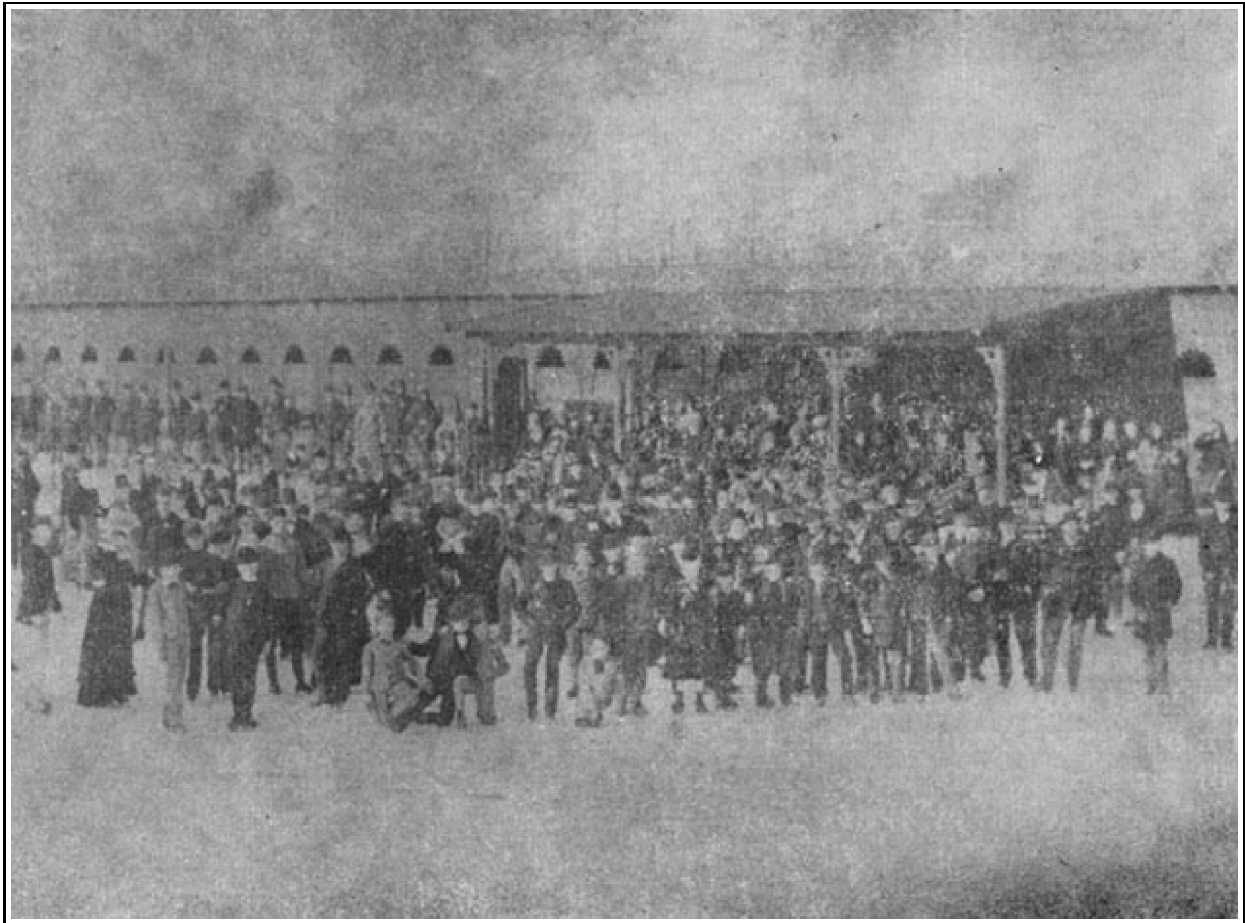
4. Mint ebből a leírásból látjuk, eseményekben bővelkedő volt az első 40 év, melynek folyamán a korcsolyázó sport városunkban is elindult és fellendült. Ezenkívül a Soproni Torna Egyesület jégpályája állott – a feljegyzések szerint 1875 óta – a jégsporthoz szolgálatában. Feltehető, hogy itt a jégpálya részére szükséges vizet régebben az Ikva patakából vették. Ez a pálya a háborús viszontagságoktól jobban megkímélve a csökkent igényű korcsolyázók részére jelenleg is rendelkezésre áll.

Talán nem lesz érdektelen, ha a Soproni Korcsolyázó Egyesületnek az előzőekben vázolt első időszakát néhány adattal, kísérő jelenséggel kiegészítjük, rámutatva a nehézségekre is, amelyek főleg a kezdetben, de a későbbiek folyamán is felmerültek.

Nem ismerjük az egyesületnek az alakuló ülésén elfogadott alapszabályait. Nem ismerjük a későbbi, 1883. évi, a belügyminisztérium által jóváhagyott alapszabályokat sem, amelyeknek módosításával az egyesület 1891. évi december hó 27-én tartott XX. rendes évi közgyűlése foglalkozott. Ennek jegyzőkönyve a városi tanács irományjegyzéke szerint 222/92 ikt. szám alatt található. A javasolt és ugyancsak jóváhagyott módosítások szerint a közgyűlés határozatképessége most már nincs a jelenlevők számához kötve, a választmány pedig 3 tag jelenléte mellett is határozatképes. Újabb alapszabály módosításra került sor az 1902. június 17-i rendkívüli közgyűlésen. Ezen szintén jóváhagyott alapszabályoknak egy másolati példánya a városi levéltárban van.[6\(19\)](#) Az egyesület elnöke – felhívásra – a városi tanácsnak 1920. december 9-én betérjesztette. Ezek szerint:

1. Az egyesület címe: Soproni Korcsolyázó Egyesület, székhelye: Sopron.
2. Az egyesület jelvénye: egy korcsolya az alapítási év számával.
3. Az egyesület pecsétje: egy korcsolya „Soproni Korcsolyázó Egyesület” körirattal.
4. Az egyesület célja: a szórakoztató és testedző korcsolyázó sport művelése és terjesztése, mely cél elérése végett külön és saját birtokába tartozó jégpályát tart fenn. A jégpályán versenyeket és ünnepségeket, valamint egyéb jégterekre kirándulásokat rendez, végre kezdők számára a szükséghez képest tanítót rendel.

171–2. Jégpálya az Új uszodában 1874/75, 1886/7.

18Az alapszabályok további pontjainak tárgya (részletezés nélkül):

5. A tagok (rendes és évdíjas tagok); 6. A tagok jogai és kötelességei; 7. A tagsági jogok és kötelezettségek megszűnése; 8. Ügykezelés; 9. Közgyűlés; 10. Választmány; 11. Elnök; 12. Alelnök; 13. Titkár; 14. Pénztáros; 15. Az alapszabályok megváltoztatása, vagy módosítása és az egyesület feloszlata.

Ezek az alapszabályok lényegében 1943-ig, az elrendelt egységes alapszabálytervezet megjelenéséig voltak érvényben.

Az egyesület életében nagyjelentőségű volt az 1889-es esztendő, a saját pálya megszerzésének az éve. Az egyesület az előző évek sikertelen kísérletei után most már telektulajdonossá lépett elő. Amikor megvásárolta a déli vasúttól a Nándor fasor (mai Ady Endre út) elején levő anyagárkot és működésének színhelyét ide tette át, különböző építési és rendezési munkák elvégzése vált szükségessé ahhoz, hogy ez a telek a jégpálya céljaira alkalmas legyen.

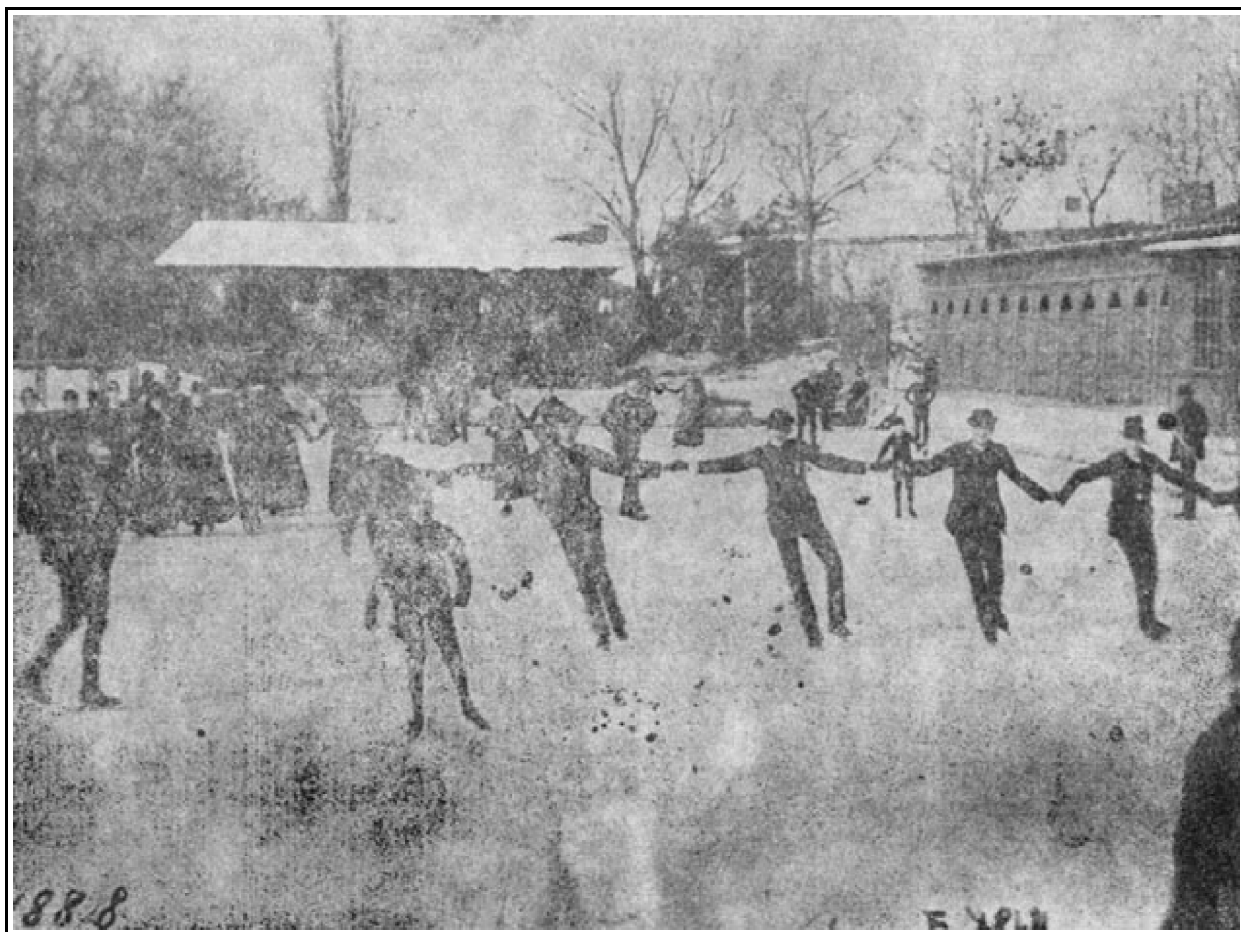
A mélyebben fekvő, rendezetlen terep egyenetlenségeit el kellett tüntetni, kerítéssel elhatárolni. Az első deszkakerítés az 1912-ben bekövetkezett telekredezésig állott fenn. Klubházat kellett építeni, ahogy akkor nevezték: korcsolyázó pavilont, a bécsi építész tervei szerint.⁷⁽²⁰⁾ Mindenekelőtt természetesen vízről is gondoskodni kellett a jég előállításához és akkor az egyesület ismét a vasúttal került kapcsolatba. A

GYSEV mozdonyszínének a vizet a Rákpatak szolgáltatta az Erzsébet-kertnél induló csővezetéken át. Ennek elágazásából történt évenként, november hónapban, a pályának vízzel való elárasztása kb. 20–30 cm vastagságban. Így jött létre a hideg beálltával az úszó jég, amely tartós hideg esetén a fenéig is megfagyott. 1893-tól kezdve – a közműves vízvezeték létesítése után – locsolással lehetővé vált nemcsak a kopott jégfelület simítása, hanem vastagságának növelése is.

A Nándor-fasorból ágazó és az épület nyugati oldala mellett haladó úton volt az épület bejárata megközelíthető. Ezen belül a pénztárfülke mellett haladva lépcsőlejárattal vezetett az épület előterébe. Mivel az odavezető út „szerfeletti rossz karban volt”, az egyesület elnöke már 1889 október havában azzal a kéréssel fordult a városi tanácshoz, hogy „tekintve az egyesület az egészség előmozdítására és a testi erőknél edzésére célzó törekvéseit, 20 szekér kavicsot a deákkúti kőfejtőből ingyen kiszolgáltatni kegyeskedjék.” Ugyanezen év december havában újabb 20, majd 1891 október hóban még 8 szekér kavics kiutalását kérte az egyesület a várostól az út karbantartásához.⁸⁽²¹⁾

Felismerve a növényzet környezetvédelmi és díszítő szerepét, az egyesület kérelemmel fordult a városi tanácshoz, amely 2390/1890 sz. alatti végzésével az erdőmester jelentése alapján a korcsolyatér körülövezésére 300 db fenyőcsemetét szolgáltatott ki mérsékelt áron 30 frt-ért (90 helyett), majd a következő évben újabb 44 darabot a száradtak pótlására. Mérsékelt árat állapítottak meg, mivel a „fenyőcsemeték annak idején a város szépítésére is szolgálni fognak.” A következő 1892. évben azonban a tanács már csak az árszabály szerinti árak mellett volt hajlandó újabb 8 db fenyőcsemetét kiadni.⁹⁽²²⁾ Az örökzöld fenyőfák valóban díszes keretbe foglalták a korcsolyatér. 20 év múlva mégis kivágásra ¹⁹kerültek, mivel erre a telek rendezése folytán szükség volt. Akkor az új, ma is meglévő sodronyfonatos kerítés mentén újból fenyőfák, majd tuják kerültek kiültetésre, többségükben ezek is elpusztultak már.

A korcsolyatér felé vezető úton a közvilágítás kérdése is megoldásra várt. Az egyesület ily irányú 1889. évi kérelme azonban a rendőrkapitány elutasító javaslata miatt (aki az egyesület törekvéseivel nem értett egyet) akkor még nem volt teljesíthető. A következő évben – újabb kérvényre – a városi tanács 3 petróleumlámpa felállítását mégis elrendelte.¹⁰⁽²³⁾ Közben olvasható a soproni légszuszvilágítási részvénytársulatnak egy német nyelven írott levele, mely szerint az egyesület szóbeli kérelme a korcsolyázótér kivilágítására vonatkozóan csak abban az esetben lenne teljesíthető, ha a csővezeték (*Leitungsrohr*) fektetésének a költségeit az egyesület vállalja. További kérvényezés, tárgyalások és levelezés után a részvénytársulat 1893. október 14-én kelt válaszában elfogadja a város javaslatát és jelzi a gázvilágítás építési munkáinak a Deák tértől (a mai Május 1. tértől) a Nándor-fasorig terjedő útvonalon való azonnali megkezdését.¹¹⁽²⁴⁾ Ebben az évben megoldódott a jégpálya esti kivilágításának a kérdése is. Az egyesület saját villamos telepe szolgáltatta az áramot a magas oszlopokra szerelt ívlámpák számára. (Villamos áramszolgáltatás a városban akkor még nem volt, ez csak 1898-ban indult meg.)

3. Jégpálya az Új uszodában 1888.

20A jégpálya, amely ekkor már – a közeli vasúti őrházak után – népszerűen a *Bakter-pálya* nevet kapta, mind látogatottabbá vált, az esti világítás mellett most már azok is élvezhették a korcsolyázás örömeit, akiket a nappali munka addig ebben akadályozott.

Gondoskodás történt a korcsolyázók zenei szórakoztatásáról is, amit akkoriban a jégpályákon általában a verkli nyújtott, illetve időnként, ünnepek alkalmával magasabb színvonalon a helybeli 48. cs. és kir. gyalogezred zenekara, amely ilyenkor a pavilon emeleti loggiájában helyezkedett el. Komoly haladást jelentett a villamos motorral hajtott orgonának a beszerzése 1909-ben. Ennek kottája olyan különböző hosszúságú résekkel ellátott, harmonikaszerűen összehajtott papírlemezszalagból állott, amely 2 forgó henger között mozgásba hozva, a levegőnek a szalagrészekén át történő beszívásával nagy hangerővel szólaltatta meg az egyes orgonasípokot, hogy kedvező légáramlás mellett a fülbemászó dallamokat, indulókat és keringőket már a Deák-téren hallani lehetett. Így Waldteufel alkalomszerű „Schlittschuhläufer” című keringőjét is.

Talán az új zeneszerszám serkentette az egyesületet a jelmezes jégünnepélyek rendezésére, aminek 1911-ben – úgy látszik – a jégviszonyok is nagyon kedveztek és így február havában 3 alkalommal is volt ilyen ünnepély. Február 5-én a felvonulás, az előírt festői jelmezekkel különösen látványos volt, a

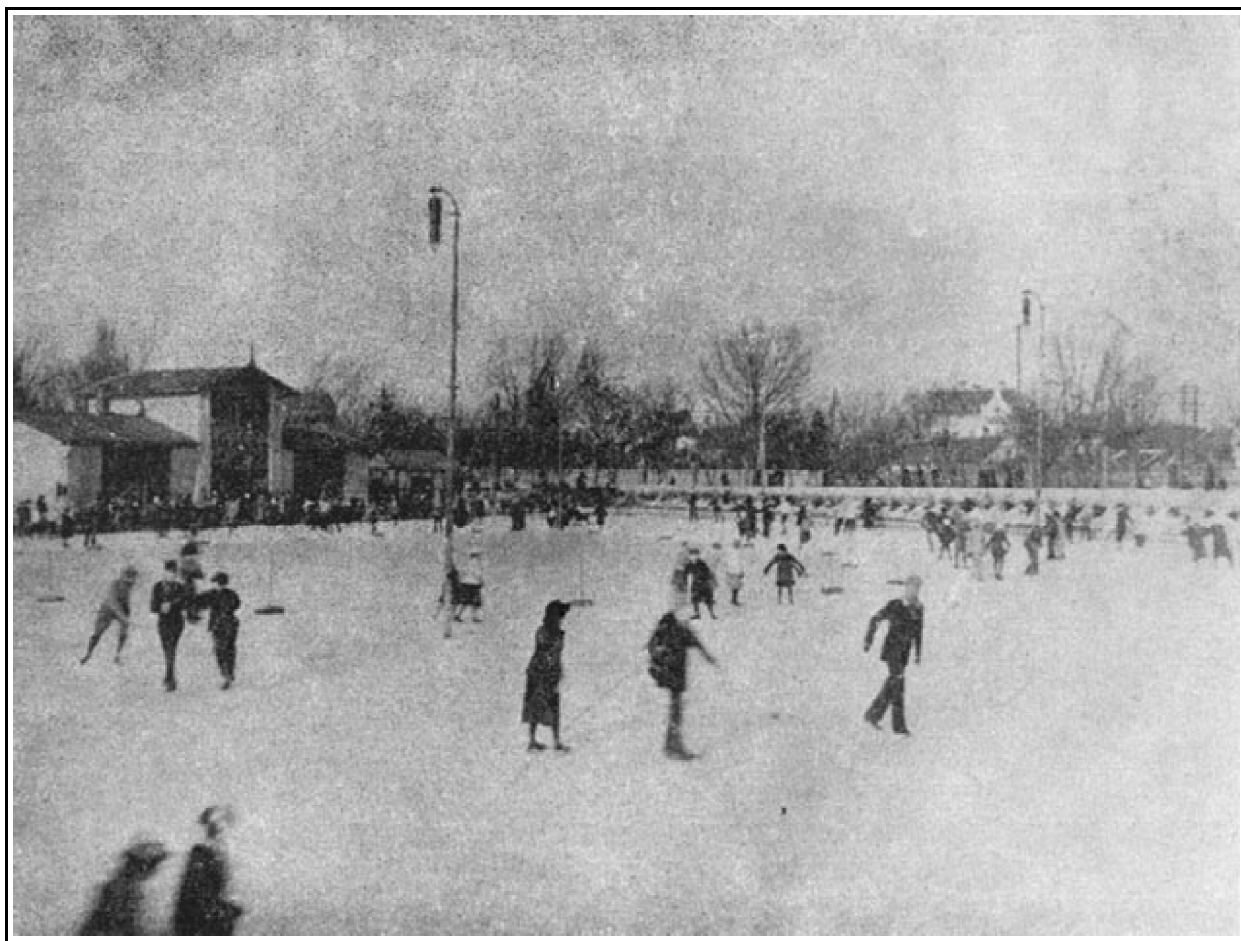
következő alkalommal febr. 7-én a zenét a 48. cs. és kir. gyalogezred zenekara szolgáltatta, majd közkívánatra febr. 14-én volt a harmadik jelmezestély.

A már említett 1912. évi telekredezést a határoló utak szabályozása tette szükségessé, ami a Nándor-fasornál területcsökkenéssel, a Honvéd út (ma Bajcsy-Zsilinszky út) felé területnövekedéssel járt. Megszűnt és megosztásra került a Nándor-fasorból bevezető út is. Ezek után a Nándor-fasori új kerítés kapuja lett a telep bejárata. Ezen az oldalon az utcai járdához képest a kb. 2 m-rel mélyebben fekvő pálya lezárása kisebb támfal építésével történt. A területváltozásokat a helyszínrajz mutatja.¹²⁽²⁵⁾

A telek rendezése, átalakítás után a pálya világítása is korszerűbb lett, az oszlopos ívlámpák helyébe a pálya felett átfeszített huzalokra szerelt izzólámpák léptek. A munkák kivitelezése az első világháború utáni években történt.

1912, a pálya átalakításának az éve egybeesik az egyesület 40 éves évfordulójával. Ekkor már negyedik éve – 1908 óta – dr. Wrhovszky Károly törvényszéki elnök az egyesület elnöke, aki fáradhatatlan munkásságával vezette az egyesületet, melynek tevékenysége – kettős célt szolgálva – nemcsak a sport, hanem a társadalmi élet terén is mindinkább megnyilvánult, hiszen az egyesület kapui mindenki előtt nyitva állottak.

Az évforduló alkalmából rendezett ünnepségek 1913. január 19-én zajlottak le. Az ünnepségen a Magyar Korcsolyázó Szövetség Szentgyörgyi Imre dr. alelnök vezetésével és a Budapesti Korcsolyázó Egylet népes küldöttséggel képviseltette magát, köztük az akkori legkiválóbb műkorcsolyázók: Szentgyörgyi Imréné Kronberger Lili, négyszeres világbajnok, Méray Horváth Opika, Szende Andor ötszörös és Jaross Pál, a későbbi háromszoros magyar bajnok. Délelőtt került sor a műkorcsolyázó versenyre. Ennek eredményei: magyar műkorcsolyázó bajnoki verseny győztese Szende Andor; férfiak műversenye győztese Jaross Pál; soproni középiskolai tanulók műversenyének első 3 helyezettje sorrendben Zábrák Dezső, Lipner Ödön, Schneider Lipót (e sorok írója). A versenyek 21befejezése után díszközgyűlés volt a városházi tanácsteremben, amelyen már a műjégpálya gondolata is felvetődött. A díszebéd után ismét a jégpálya volt az ünnepségek színhelye, ahol a díjak kiosztása következett, majd az enyhére fordult időben megpuhult jég tisztítása és gyalulása. Közben a 43. cs. és kir. gyalogezred zenekara szórakoztatta a nagyszámú közönséget. Így némi várakozás után került sor a budapesti vendégek nagy érdeklődéssel várt bemutató műkorcsolyázására, amit az ezernyi érdeklődő sok éljenzéssel és lelkes tapssal kísért, ezzel bizonyítva, hogy a város sportközönsége mennyire tudja értékelni a világhírű korcsolyázók művészetét.

4. A Nándor-fasori Bakter-pálya az 1912. évi telekrendezés után.

Más évekhez hasonlóan ebben az évben is sor került a fertői kirándulásra. Az egyesület 14 tagja Strauch Jenő tanár vezetése mellett február 2-án délután a Halászkunyhótól elindulva egészen Rusztig korszolyázott, onnét este 10 órakor kocsin tértek vissza Sopronba.

Az időjárás ekkor is enyhe volt, és így csak február 16-án lehetett megtartani a többször elhalasztott jelmezes jégünnepélyt. Kb. 120 jelmezes keringett víg hangulatban este a tükörsíma jégen.

Ebben az évben készült el a soproni gombgyárban az egyesület új jelvénye, amely az egyesület felírásán kívül az alapító évszámot és a Halifax-korszolyát mutatta piros és fehér mezőben.¹³⁽²⁶⁾

²²Az utolsó békeév jelmezes jégünnepélyeiről számol be a napi sajtó 1914 január-február havában. Az egyesület 2 ilyen ünnepélyt rendezett. Mindkettő jól sikerült. A január havin kb. 150 jelmezes vonult fel a pályára. A február havi estélyen jelent meg – talán akkor először – az „ágfalvi tejesasszony” is „Bucklkorb”-bal a hátán hangosan kínálva áruját („Kafts me a mülli a und an Rahm”). Jelmezes jégünnepély volt még a Tornaegylet pályáján és a Kisuszodában is, ahol a soproni hadastyán zenekar játszott.

Ezután két gyenge tél következett. 1914–15-ben mindössze 3 napig volt jég. A következő idényben pedig

már nyitásra sem került sor.¹⁴⁽²⁷⁾ A háború nyomasztó terhe alatt akadozik a közellátás, 1917 február havában iskolákat zárnak be tüzelőanyaghiány miatt, ami viszont utal a hideg télre. A korcsolyaegyletnek petróleumhiány miatt az Erzsébet utca (mai Köztársaság u.) sarkán levő zöldlámpa megvilágítását kellett beszüntetnie, amely az esti korcsolyázást jelezte. A jégpálya azonban naponta este 1/2 8-ig nyitva volt az ívlámpák fénye mellett. Az egyesület értesítette a közönséget, hogy a nyitvatartási időket a Kaszinó kert vasrácsán levő tábla továbbra is jelezni fogja.¹⁵⁽²⁸⁾ A következő év (1917–18) – úgy látszik – ismét jégmentes volt. 1919-ben azonban már közli az újság a jégpályának febr. 2-án való megnyitását, majd a következő ősszel az idény előtti beharangozó: lesz korzó a korcsolyapályán. A rendőrkapitányság a városi villamos teleppel folytatott tárgyalásai után megengedte 30 esti korzónak a tartását ebben a szezonban 300 gyertyafényű világítás mellett. Kellemes ígéret volt ez azoknak, akik ezt az egészséges testmozgást szerették, a többi azonban már az időjárást kormányzó hatalmakkal kellett kialakudniok.¹⁶⁽²⁹⁾ Az 1920–21-es idény is még eseménytelen, sikeresebb azonban a két enyhe tél után következő. A napilapokban olvasható, hogy már december 16-án megnyílt az egyletnek a Jacobi szivarkahüvely gyár melletti jégpályája. A bérletdíjak aránylag olcsók: rendes tagok évi bérlete 200, diákoké 100 korona. Egyszeri belépőjegy 15 korona.¹⁷⁽³⁰⁾ 1922. febr. 12-én volt a nagy jégünnepély. Az egyesület agilis elnökének kezdeményezésére sikerült felújítani a régi összeköttetéseket a Budapesti Korcsolyázó Egylettel, amely 27 tagú csoport részvételét jelentette be (köztük Szentgyörgyi Imre dr., a korcsolyázó szövetség alelnöke, Lápocsy József és Hecht Edit későbbi magyar műkorcsolyázó bajnokok, a Nemes házaspár, a páros műkorcsolyázás magyarországi kezdeményezői, továbbá a szövetség jégkorongszakosztálya). A házi verseny mellett, amely 500 és 1000 m-es gyorskorcsolyázásból és műkorcsolyázásból állott, a legnagyobb érdeklődés a vendégek szereplését kísérte, a férfi, női és páros műkorcsolyázást, majd a jégshokit, amit a nagyszámú közönség és a pályán kívül is a járdán hármassorban álló érdeklődők Sopronban akkor láttak először. A házi műkorcsolyázó versenyt Lipner (Lóránt) Ödön mérnök nyerte dr. Varga Ferenc kereskedő előtt.

(Folytatjuk)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Fogarassy László: A Prónay-Ranzenberger pör* (1930–1932)

23 Fogarassy László: A Prónay-Ranzenberger pör*⁽³¹⁾ (1930–1932)

1. Amikor a Peidl-kormány eltávolítása (1919. aug. 6) után beköszöntött a fehér terror időszaka, úgy látszott, hogy a tényleges hatalom egyes különítmények kezébe csúszik át. A helyzet annyira elfajult, hogy a Britannia-szálló elleni razziaival egyidőben az Ehmann-telepen (azonos a mai Sashalommal Cinkota mellett) elszállásolt Babarczy-különítmény legénységét szabályos tűzharcban kellett lefegyverezni, amikor néhány katona el is esett. Még mindig létezett azonban a Prónay-különítmény, hivatalos nevén az I. országos csendőr-tartalékszázalóalj. Prónay Pál alezredes nem egészen két év leforgása alatt elérte azt, hogy a nemzetgyűlésen jobboldali képviselők is támadták, megrendszabályozását követelve. A mérték azután olyan, nem túlzottan jelentős túlkapás miatt telt be, hogy Prónay Pál egy Kornhauser nevű zsidó vallású bérlőt, aki Prónay Pál bátyjának, Prónay Mihály földbirtokosnak nem tudta, vagy nem akarta pénzbeli tartozását megfizetni, fogságba vetett a budavári Nádor-laktanyában. E jogtalan eljárás miatt Vázsonyi Vilmos nemzetgyűlési képviselő gróf Bethlen István akkori miniszterelnöknél panaszt tett, aki Prónayt személyesen kérdőre vonta.¹⁽³²⁾ Ezt tetézte, hogy Prónay sértő és durva hangú levelet intézett Rakovszky Istvánhoz, a nemzetgyűlés elnökéhez, amely a parlamentben nagy felháborodást keltett.²⁽³³⁾ Még azt is

megengedte magának Prónay, hogy Belitska Nándor honvédelmi miniszterrel szemben súlyos fegyelmi vétséget kövessen el.³⁽³⁴⁾ Azt is kijelentette, hogy zászlóalj nem bízik a honvédelmi miniszterben.

Ezek voltak előzményei annak a híradásnak a hivatalos lapban, hogy Prónay alezredest „saját kérelmére” 1921. augusztus 28-án elbocsátották a nemzeti hadseregből.

2. Hogy Prónay ennyire enyhén úszta meg a korai ellenforradalom idején elkövetett vérengzéseit, abban nagy része volt Ruszkay (akkor még Ranzenberger) Jenő vezérkari őrnagy, a későbbi tábornok közbenjárásának, aki mind Horthyval, mind pedig Bethlennel, főképpen azonban Gömbös Gyulával, az Etelközi Szövetség tényleges irányítójával jó viszonyban volt. Amikor Prónay menesztése ²⁴szóba került, Ruszkay úgy vélekedett, hogy egyszerű elbocsátása a hadseregből nemcsak a magyar nemzetet, hanem a keresztény politikai irányzatot is kompromittálná a külföld előtt. Ha pedig közönséges bűncselekmények (értsd: jogrendellenes kivégzések) miatt vonnák felelősségre és bocsátanak el a hadseregből, ez kihasználható lenne a fennálló politikai rendszer ellen. Prónay reverzális ellenében lépett ki a hadseregből, amelyet az ő lakásán Ruszkay Jenő fogalmazott meg, majd referálta a honvédelmi miniszternek, miniszterelnöknek és a kormányzónak. E reverzális kiállítását nem volt a kormány szándékában, sőt hivatalos álláspontja szerint a törvény teljes súlyával akart a vádlottal szemben eljárni, amire „a praedispositio már megvolt régebb idő óta, a különítmények eseteire, a vádlott nehezen kezelhető személyére és magatartására való tekintettel.”⁴⁽³⁵⁾

A Kornhauser-féle botrány, valamint Rakovszky és Belitska megsértése miatt az I. országos csendőr-tartalékszázalaj nem Prónay, hanem helyettese, Ranzenberger Viktor tart. százados parancsnoksága alatt indult el 1921. augusztus 11-én Nyugat-Magyarországra, ahol a szombathelyi csendőrkerületi parancsnokságnak és gróf Sigray Antal főkormánybiztosnak volt alárendelve. Ezen a napon két százada, valamint az árkász- és telefonosztaga rakodott vonatra szombathelyi irányítással.⁵⁽³⁶⁾

Zadravecz István tábori püspök erről így nyilatkozik: „Nekem és a beavatottaknak elég világos volt, hogy miért végezte ki Bethlen éppen erre az időre Prónayt, és miért segítettek ebben oly erős hévvel Rakovszkyék. Bethlen azért akart szabadulni Prónaytól, mert zászlóalját küldte a nyugati részek kiürítéséhez, s félt, hogy Prónay épp ezt fogja megakadályozni, mint annak parancsnoka; Rakovszkyék pedig Prónayt Károly király ellenesnek tudták, s féltek, hogy az Ostenburg-zászlóalj nyugati zavarokkal kapcsolatban tervezett királypuccsban szembe találja magát a félelmetes Prónayval. A liberális zsidó sajtó meg mindenképpen örült a zsidóherélő Prónay bukásán”.⁶⁽³⁷⁾

Amikor a nyugat-magyarországi harcok megkezdődtek, Prónay nem az ottani végeken tartózkodott, hanem duzzogva visszavonult felesége bicskei birtokára. Még a szabadcsapatokhoz szegődött hű emberei sem tudták, hol található. Egy külöttségük 1921. szeptember 4-én Budapestre jött és Zadravecznél érdeklődött utána. A tábori püspök ekkor levelet küldött velük Bicskére, amelyben rosszalotta, hogy „ő alszik most, midőn emberei harcban állanak.” Felszólította, ha nem akar a felkelők élére állni, legalább inkognitóban nézze meg őket.⁷⁽³⁸⁾ Prónay erre feleségével együtt Nyugat-Magyarországra utazott, ahová annál inkább is akadálytalanul mehetett, mivel a felkelés irányítását magához ragadó Gömbös Gyula felajánlotta neki a vasmegyei sávban harcoló ún. „Déli felkelőhadsereg” parancsnokságát. A rendkívül becsvágyó Gömbösnek az volt az elgondolása, hogy alkalmat nyújt Prónaynak katonai érdemek szerzésére, hogy ezek ²⁵révén visszajuttassa a hadseregbe és egyben a fehér terror idején elkövetett vérengzéseikért amnesztiát kaphasson. Lehár Antal vezérőrnagy emlékirataiból is tudjuk, hogy a fehér terrorban Gömbösnek is benne volt a keze, csak ő okosan a háttérben maradt. Az összeférhetetlen Prónay – mint az eddigi irodalomból tudjuk – Gömbössel is összekülönbözött. Érthető tehát, hogy amikor Gömbös ellenzékbe ment, Prónaynak a Fajvédő

Pártban nem volt semmi keresnivalója.

A közéletből háttérbe szorított Prónay a II. világháború kellős közepén kezdte meg feljegyzéseinek irodalmi formába öntését. Az emlékezései III. kötetével valószínűleg 1944 tavaszán készülhetett el, amit abból gyaníthatunk, hogy ebben már említést tesz Ostenburg–Moravek Gyula haláláról, amely tudvalevőleg az említett év január 12-én következett be. Nyilvánvalóan bele kellett kezdenie a IV. kötetbe is, amely az 1923–1944 közti élményeit tartalmazta volna. (Lehet, hogy a szintén elkallódott I. kötetrel együtt előkerül valamelyik levéltárból.) Prónaynak ebben kellett foglalkoznia azzal a pörrel, amelyet Ranzenberger Viktor testőrőrnagy sajtó útján elkövetett rágalmozás címén indított ellene a budapesti m. kir. büntetőtörvényszéken. Prónay elitéltként került ki a perből: ez eredetileg ugyanis egyszerű sajtópörnek indult ugyan, végül azonban a kihallgatott rengeteg tanú – túlnyomórészt Prónay barátai és ellenségei – elsősorban az 1921. évi nyugat-magyarországi eseményekről, másodsorban a két resturációs kísérletről és csak harmadsorban a Prónay-különítmény kasszakönyveiről beszéltek.⁸⁽³⁹⁾ Ezért a per aktái fontos kortörténeti forrásnak számítanak, amelyet a történészek még nem aknáztak ki.

3. A per előzménye volt, hogy Prónay alezredes 1928. január 15-én Ranzenberger őrnagyot a Kossuth Lajos utcán inzultálta. (Ennek hírért „A Reggel” legelsőnek hozta.) Másnap Ranzenberger őrnagy elküldte segédeit Prónayhoz és lovagias elégtételt kért. Prónay az őrnagy megbízottaihoz levélbeli kérdést intézett, érvényben van-e még a hadseregfőparancsnokság azon parancsa, amely megtiltja a vitézeknek és a tényleges tiszteteknek, hogy vele lovagias ügyekben érintkezzenek. Nem teheti ki magát annak, hogy a lovagias eljárást levezetik, előbb azonban az említett tisztiparancsra való hivatkozással az eljárást tárgyalanná teszik. Mivel erre a levélre „érdemleges választ” nem kapott, az alábbi levelet küldte Ranzenberger párbajsegédeknek, amelyet „A Reggel” 1928. január 23-i és a „Magyarság” január 24-i száma közölt: „Nagyságos Schenker Zoltán és vitéz Vida Gyula alezredes uraknak. Budapest. Budapest 1928. január 22. Nagyságtok e hó 16-án hozzám intézett levelükben Ranzenberger Viktor testőr őrnagy úr megbízásából tőlem lovagias elégtételt kérnek. Ezen kérésük annál föltűnőbb, mert a hadseregfőparancsnokság egy korábbi kibocsátott titkos parancsában az összes tisztet eltiltotta a velem való lovagias érintkezéstől és párbajaimat kódexellenes rendeleteivel a helyszínen akadályozta meg. Maga a parancsot kibocsátó hadseregfőparancsnok kódexellenes bojkottparancsába foglalt rágalmaiért megtagadta velem szemben a lovagias elégtételt és engem bírósághoz küldött, de az ügyészség megtagadta az eljárás megindítását. Ilyen előzmények folytán e hó 17-iki levelemben fölkértem Nagyságtokat, hogy nekem ezen lovagiatlanságok ismétlődése ellen nyújtsanak garanciát. Ezen fölszólításomra ²⁶Nagyságtoktól érdemleges választ nem kaptam. Ezek után Ranzenberger Viktor őrnagy ügyében kénytelen vagyok az 1924 február 8-án fölvett jegyzőkönyvben kifejezésre jutott azon álláspontomat fönntartani, hogy az ő ügyében lovagias tárgyalásokba nem bocsátkozom.

Ranzenberger Viktor testőr-őrnaggyal szemben már akkor az a véleményem alakult ki, hogy őt velem szemben tanúsított magaviselet miatt nem tekinthetem lovagias kategóriába eső férfinak és ezért toroltam meg a rajtam és feleségemen a lovagias ügy kiprovokálása céljából elkövetett, tiszthez nem méltó újabb sértését – botommal. Fölkérem Nagyságtokat, hogy ezen leveletem egész terjedelmében közöljék felükkel, akinek módjában van tényállításaimért ellenem a független polgári bíróságnál eljárni, amit el is várok tőle, mert nemcsak az ő és az én érdekem ez, de érdeke a hadseregnek és azon körnek is, amelyhez felük tartozik, hogy ezek a vádak bírói úton tisztáztassanak, mielőtt lovagias úton tengeri kígyóvá nyúlnának, vagy kardcsattogatással örökre eltemettetnek.

Állítom,

1. hogy Ranzenberger Viktor testőr-őrnagy az 1922. október 27-én, majd 1923. február 3-án fölvelt jegyzőkönyvekben nekem magyarázatot nyújtott és a legnagyobb tiszteletéről biztosított, utóbb fölmerült tényei azonban ezen lovagias nyilatkozatainak megbízhatóságát teljesen lerontották. Erre való tekintettel az 1924. február 28-iki lovagias jegyzőkönyvben Ranzenberger Viktor testőr-őrnagynak csak fegyveres kiállást ajánlottam föl és a lovagias elégtételadást függővé tettem az ő szerepének bírói tisztázásától. Ranzenberger Viktor testőr-őrnagy azonban a fegyveres kiállásra nem reflektált, ellenem rágalalmazási pört nem indított, sőt azon lovagias ügyet is abbahagyta.

2. Ranzenberger Viktor testőr-őrnagy annak dacára, hogy a hadseregbe való fölvételt nekem köszönheti, mint helyettes parancsnokom nem volt őszinte, nem kelt védelmemre az ellenem intrikálókka, sem azokkal szemben, akik az én káromra nagyon elleni deliktumokat követtek el. Felelősségre vonva, mindúntalan a legnagyobb tiszteletéről és ragaszkodásáról biztosított, holott az ellenkezőjét cselekedte és a hiányokat is reám akarta hárítani.

3. A szombathelyi tisztgyűlésen a saját és a zászlóalj tisztikarának ragaszkodásáról biztosított engem, a királypucss alatti magatartásomra vonatkozó gazdátlan rágalmak ellen állást foglalt, majd ezen jelenlétemben tett nyilatkozataival teljes ellentétben, az ügyészek előtt és az 1924. évi főtárgyaláson tanúvallomásában ugyanazon rágalmakat támasztotta alá.

4. Pörbéli ellenfeleim oldalán önként jelentkezett tanúnak, sőt az ő érdekében hamis tanúvallomást tett.

5. Ranzenberger Viktor testőr-őrnagynak, mint a zászlóalj helyettes parancsnokának, tudnia kellett a zászlóaljnál levő államtulajdon képező lefoglalt pénzek körül történt bűnös üzelmekről és a kasszakönyvek meghamisításáról. Tisztáznia kell magát, mint volt helyettesemnek, hogy hová tűntek el azon úgynevezett A., B., C. eredeti pénztárkönyvek, amelyeknek dátumai 1921 szeptemberig az én saját tinta-kézalírással és a pénztár-ellenőrző tisztek aláírásával voltak ellátva.

²⁷Ezek után kijelentem még, hogy miután folyó hó 15-én Ranzenberger Viktor testőr-őrnagyot tettelegességre érte, mint 1924. február 3-án, a fegyveres kiállást ismét fölajánlom neki.

Tisztelettel Prónay Pál, alezredes.”⁹⁽⁴⁰⁾

Ranzenberger őrnagy azzal reagált erre a kihívásra, hogy sajtó útján elkövetett, hivatalosan felelősségre vonandó rágalalmazás címén följelentést tett, a fővárosi államügyészség pedig vádat emelt az illetékes budapesti büntetőtörvényszék előtt. A vádlott dr. Darvai János zsidó származású ügyvédet kérte föl védőjéül, aki annakidején 1920-ban Stromfeld Aurél ezredes, a magyar Vörös Hadsereg vezérkari főnök védelmét is ellátta. Hogy Prónay miért választotta éppen a zsidó Darvait védőjéül, azt akkor fogjuk megtudni, majd ha előkerül emlékezéseinek a IV. kötete. Így csak feltevésekből indulhatunk ki. Prónaynak nyilván olyan ember kellett, aki nem fél a „titkos társaságoktól” (hiszen az Etelközi Szövetségből kiközösítették), Darvai pedig éppen eléggé jelét adta bátorságának, amikor hajlandó volt Stromfeld védőjéül szegődni. Vajon el volt-e Prónaynak kötelezve, nem tudjuk, tény az, hogy Prónay a Kornhauser-botrány után Nyugat-Magyarországon zsidókat nem zaklatott, sőt felsőöri lakását a kikeresztelkedett zsidó Reisz Frigyes lap- és nyomdatulajdonostól bérelte. Németszentmihályon, ahová székhelyét a Lajtabánság kikiáltása után áthelyezte, felkelői azzal a Schey Bódog zsidó kereskedővel jártak vadászni, akinek IV. Károly király is vendége volt a húsvéti restaurációs kísérlet alkalmával.¹⁰⁽⁴¹⁾

Prónaynak volt zászlóalja tisztikarának jelentős része felróta, hogy felesége befolyása alatt, aki Zita királyné udvarhölgye volt, szabadkirályválasztóból legitimista lett. Prónay energikusan visszautasította a

vádat és agresszív természetének megfelelően nemcsak lovagias ügyekbe, hanem különböző pörökbe is bocsátkozott. Még hozzá nem is eredménytelenül. A Prónay–Ranzenberger pör iratai közt megvan a budapesti honvédtörvényszék Hb. 803/23–161. sz. ítéletének tartalma, amely szerint a nyugat-magyarországi felkelés idején Inczedy Ágoston hadnagy, Kaas László tart. hadnagy, Laczkovits László hadnagy és vitéz Molnár Endre főhadnagy 1. orsz. csendőr-tartalékszázalóaljbeli tiszteket azért, mert Prónayról úgy nyilatkoztak, hogy „Ocskay brigadéros”, „közönséges áruló”, „hülye gazember”, egy-egy heti foglárfoogsággal büntette. Ellenben fölmentette Kudar Lajos tart. hadnagyot és vitéz Taby Árpád főhadnagyot, akik azt híresztelték a vádlotról, hogy „Prónay hűtlen lett a zászlóaljhoz, frontot változtatott, köpönyegforgató, Prónay nem az a gerinces ember, aki volt”. Fölmentette azért, mert a „híresztelések valóságát bizonyítottak találta.” A honvéd [28](#)törvényszék az ítéleti tényállást a tanúknak, ezek között Ranzenberger Viktornak a tanúvallomására alapította.”[11\(42\)](#) Prónay tehát pirruszi győzelmet aratott.

Ranzenberger Viktor egyébként Prónay ellen terhelő tanúvallomást tett abban a pörben is, amelyet fivére, Ruszkay (Ranzenberger) Jenő vkt. őrnagy indított magánvádlóként a budapesti törvényszéken sajtó útján elkövetett rágalmozás vétsége címén. A törvényszék Prónayt a vád alól fölmentette, Ruszkayt pedig a költségek megfizetésére kötelezte.[12\(43\)](#) Indoklás: a főmagánvádló a törvényes határidőn túl terjesztette elő indítványát. A Kúria visszautasította az ítélet ellen beadott semmisségi panaszt.

4. Ahhoz, hogy a Prónay–Ranzenberger pör összes részleteit feldolgozzuk, nem elegendő egy folyóiratba szánt közlemény, mert terjedelmes könyvet kellene írni róla. Ami jogvégzett embernek leginkább szembetűnik, az, hogy a tanúk vallomásai nagyon gyakran túllépték a vád tárgyát és a törvényszéki elnök ezen a címen nem vonta meg tőlük a szót. A történést pedig az ejti gondolkodóba, hogy Gömbösről a pörben alig van szó: szerepe a nyugat-magyarországi felkelés háttérből való irányításában és a két restaurációs kísérletben csak az ellenforradalmi rendszer bukása után hozzáférhetővé vált akták alapján vált teljesen tisztázottá. El lehet tehát hinni Prónaynak, hogy a pörben ítélező bírák, mint titkos társaságok (Etelközi Szövetség) tagjai a bizonyítékok értékelésében kötve voltak.

Ebben a pörben Prónay ellen vallottak a sértetten kívül annak fivére, Ruszkay Jenő, a vádlott két alparancsnoka, vitéz Taby Árpád és Molnár Endre, a felkelésben ugyancsak résztvett Baky László, Kaas László, Kuthy László, Inczedy Ágoston és mások, viszont mellette tanúskodtak a felkelővezetők közül pl. Takácsy Gyula, Parragh Endre dr. Bibó Dénes, gróf Erdődy Tamás, Thurzó Lajos, a nyugat-magyarországi eseményekben szerepelt gróf Sigray Antal, Ostenburg Gyula, dr. Egan Imre; az érdektelen tanúk névsorából Beniczky Ödön ny. belügyminiszter, Binder Ferenc ny. ezredes, Keresztes Artur ny. tábornok, Kruzsina Manó ny. altábornagy neveit kell fölemlítenünk. Gróf Salm Hermann Bécsből jött Budapestre tanúvallomást tenni. Tanúként szerepelt még Prónayné gróf Pálffy-Daun Aimée is, aki férje javára vallott.

Molnár Endre tanúvallomása szerint Prónay nem is vett részt a nyugat-magyarországi felkelés megszervezésében, mert mire oda érkezett, ők már mindent elintéztek. Viszont Balogh Ferenc azt vallotta, hogy ő nyugat-magyarországi akcióra toborzott és oda 1921 augusztusában kivitt Prónay parancsára 80 polgári személyt, tehát Prónay ebben a hónapban már bekapcsolódott a felkelésbe.[13\(44\)](#)

Ranzenberger Viktor vallomása szerint, miután a Prónay-zászlóaljjal Nyugat-Magyarországra érkezett, ő írt volt parancsnokának Nagyszentmihályról levelet Bicskére, jöjjön ki Nyugat-Magyarországra és vegye át a parancsnokságot a felkelők fölött; erre Prónay azt válaszolta, hogy mielőtt döntené fog, megkérdezi [29](#)feleségét, Sigrayt és Ostenburgot. A további vallomásokból kiderül, hogy Prónay azért érdeklődött

felesége álláspontja iránt, mivel anyósának Graz környékén földbirtoka volt, ezért nem lenne-kellemetlensége az osztrák hatóságokkal, ha veje átveszi a felkelők parancsnokságát. Prónay gróf Sigray Antal, nyugat-magyarországi fő kormánybiztosnak levelet írt és arra való hivatkozással, hogy a budapesti rezsimmel összeveszett, följánlotta neki szolgálatait. Sigray környezetében az a vélemény alakult ki, hogy bár Prónay nem megbízható (nyilván legitimista szempontból – a szerző megjegyzése), jobb lesz, ha Nyugat-Magyarországon lesz kéznél. Ezért Sigray a felkelők feletti parancsnokságot a vádlottra ruházta. Sigray megerősítette Ranzenberger vallomását, hogy ő ajánlotta neki Prónayt a felkelő hadsereg parancsnoki tisztségére.¹⁴⁽⁴⁵⁾ Ami az Ostenburggal történt megegyezést illeti: a Prónay-naplóból tudjuk, az volt a lényege, hogy Sopron és környékének védelmét Ostenburg az általa patronált felkelőknek tartotta fenn. Oda tehát Prónay-különítményesek nem indultak.

Az akták közt lévő, emlékezés jellegű Prónay-memorandumban az a vallomás található, hogy ő Friedrich Istvánt, Wein Dezsőt és Gebhardt Pált a felkelés irányításából régen kidobta volna.¹⁵⁽⁴⁶⁾ Már pedig a soproni születésű Gebhardt tart. százados volt az egyedüli felkelő „hadseregparancsnok”, aki az Ausztriának ítélt területen bírt illetőséggel. Más burgenlandiak csak kisebb egységek fölött parancsnokoltak (mint pl. Egan) vagy pedig „hátországi” jellegű funkcióba kerültek (Erdődy).

Mikor érkezett Prónay Burgenlandba, arra vonatkozólag az ítélet szövegében megadott dátumok nem pontosak. Valószínűnek látszik, hogy 1921. szeptember 6-án Sopronban, 8-án pedig Nagyszentmihályon tartózkodott, ahol kiadta ismeretes parancsát: átveszi a vezetést a felkelőcsapatok fölött. Tény az, hogy a kirchschlagi ütközet napján (szept. 5) még Bicskén tartózkodott, Satori hadnagy és társainak zendülés címén történt kivégzése napján (szept. 13) pedig Felsőpulyán volt. Egyetlen hadműveleti intézkedéstől eltekintve (Héjjas Iván különítményének Sigray és Gömbös tudta nélkül Moson megyébe irányítása), tevékenysége teljesen a szabadcsapatok szervezésére szorítkozott.

Prónay viszont még régebbi ügyből kifolyólag, 1923. január 8-án tett bizonyítási indítványában bizonyítani kívánta, hogy a felkelő fővezérségre nem az I. csendőr-tartalékszázalaj tisztjei, hanem régi irredenta alakulatok vezetői (Hír György, Héjjas Iván, Bónis páter, Budaházy Miklós) még 1921 augusztusában hívták meg. Az osztrák fegyveres erők kiverésében a polgári felkelők is tevékeny részt vettek, nemcsak a zászlóaljbeliek. Ranzenberger Viktor zászlóaljparancsnokhelyettes önként bocsátotta Prónay rendelkezésére a felkelőknek jelentkező tiszteket és legénységet és önként bocsátotta rendelkezésére géppuskáit. Azt is bizonyítani kívánta, hogy a Lajtabánság kiürítését 1921 novemberében nem a magyar kormány parancsa, hanem a magyar kormány és a lajtabánsági kormányzótanács közt folytatott tárgyalások eredményeként a kormányzótanács rendelte el. Ebben az ügyben Hír György 1921. október 24–30. közt tárgyalta Bethlen miniszterelnökkel.¹⁶⁽⁴⁷⁾ Szendey László tanúvallomása szerint a felkelés pénzügyi likvidálása végett Boczán kormány megbízott ment ki „egy csomó pénzzel” Nyugat-Magyarországra. Ebből a pénzből fizették ki a felkelők által elhurcolt holmik árát és kapott belőle a lajtabánsági kormányzótanács is.³⁰ Prónay ebből a pénzből nem kapott. A lajtabánsági kormányzótanács hivatalos helyiségei olyan bútorokkal voltak berendezve, amelyeket gróf Erdődy Tamás őrnagy, fajtabánsági csendőrfőparancsnok megbízhatatlan (értsd: osztrákbarát és Ausztriába menekült) egyének lakásaiból szedett össze. E bútorokat Lajtabánság kiürítése alkalmával először Szombathelyre szállították és ott elraktározták, majd Budapesten a Nádor-laktanyába vitték.¹⁷⁽⁴⁸⁾

A Prónay (helyesebben – és ezután – Ranzenberger-) zászlóalj létszáma az 1921. augusztus 1-i hadrend szerint 53 tiszt, 705 fő legénység, 53 ló, 420 puská és 10 gépfegyver volt, azonkívül 4 mozgókonyhával és 13 járművel rendelkezett. Eredetileg 335 fővel indult Budapestről Nyugat-Magyarországra, amelyhez még 210 fő tényleges szolgálatú és 218 behívott tartalék jelentkezett. Az „A”-zónában behívójegy nélkül

jelentkezett a Ranzenberger-zászlóaljhoz 1000 fő, akik közül egy 1921. szeptember 2-i titkos jelentés szerint kb. 150 szökött át a felkelőkhöz. Az „A”-vonalon álló létszám ezen a napon Ranzenberger százados jelentése szerint 1513 fő volt, tehát fölért egy békelétszámú gyalogezreddel.¹⁸⁽⁴⁹⁾ Az említett csendőr-tartalékszászlóaljból felkelőnek öltözve kb. 5–600 tiszt és katona vehetett részt a fegyveres akciókban Molnár, Taby és részben Budaházy alparancsnokok alá rendelve. A vasmegyei felkelők többsége tehát nem volt különítményes, Héjjashoz Moson megyébe csak ötven csatlakozott, többi felkelője nagyrészt közvetlenül Kecskemérről szökött Pándorfalura.

5. Prónay emlékirataiban kifogásolja, hogy a magyar kormány által kiadott amnesztiában olyan felkelők is részesültek, akik fosztogatták Burgenland polgárait. Erről a pörben is nagyon sok szó esett. Dr. Szappanos József, Balassa József és Szaplóczay Gyula tanúvallomásai szerint Taby Árpád egy békés érzelmű hodászi lakostól elvette két lovát és kocsiját, amelyeket azután Szombathelyen hiába kért vissza tőle. Taby Erdődy gróftól (nem Tamástól) is elvett egy hátsólovat, holott felkelőket támogató, békés érzelmű, jó magyar ember volt. Egyes felkelőtisztek jog- és parancsellenesen fosztogattak, így kerékpárokat, disznót és gabonát, vadászpuskákat és különféle bútorokat vettek el olyan burgenlandi lakosoktól, akik felkelőket támogató, magyar érzelmű polgárok voltak. Taby Árpád Szombathelyen két vagon olyan kerékpárt rakatott be, amelyeket Lajtabánság területéről hurcolt el.¹⁹⁽⁵⁰⁾ Molnár Endre főhadnagy, gyanúsítás szerint, Wollinger Károly, közismerten exponált osztrákbarát rábakeresztúri malomtulajdonostól két farkaskutyát, bőröndöket, ruhát és fehérneműt rekvirált el és azt a felkelőparancsnoksághoz (III. felkelő „hadsereg”) beosztott tisztek közt szétosztotta.²⁰⁽⁵¹⁾ Kiss István tanú viszont kijelentette, nincs tudomása róla, hogy Taby Árpád bármit is ellopott volna Nyugat-Magyarországon; Inczedy Ágoston szerint Nyugat-Magyarországon az ő katonái (értsd felkelői) nem raboltak, de Egan emberei igen. Az elvitt holmik közt régi rossz vadászpuskákat látott, ilyeneket lakásán valóban felhasznált asztallább gyanánt.²¹⁽⁵²⁾ Tabyék igyekeztek ³¹azt bizonyítani, hogy a burgenlandi fosztogatások Prónay nevéhez fűződnek. Egan elleni terhelő vallomáshoz annyit, hogy ő a pörben Prónay javára vallott.²²⁽⁵³⁾ Ez annak az igazolására szolgált, hogy a felkelés területén elkövetett túlkapasok nem maradtak felelősségrevonás nélkül. Molnár Endre elismerte, hogy Prónayt Ocskay brigadérosnak nevezte (célzás arra, hogy Ocskay a Habsburgokhoz pártolt), de tagadta, hogy Nyugat-Magyarországról bármit elhurcolt volna. A felkelőlegénység Prónay parancsára vitt el bizonyos dolgokat. Ő körzetében fegyvereket és kerékpárokat szedett össze, a fegyvereket a trianoni határ átlépése után leadta, csak öt darabot hozott el Budapestre, amelyeket nyugta ellenében a (Ranzenberger-)zászlóalj fegyverraktárának adott át. A kerékpárok pedig a fölállított kerékpárosztag használatára adták át.²³⁽⁵⁴⁾

A csendőrfelügyelőségi Ü. 212/1922. sz. akta tanúsága szerint a fenti esettel már megelőzően foglalkoztak a katonai igazságügyi szervek: Prónay Pál 1928. június 4-én az akkor érvényes büntetőtörvénykönyv 478. §-ára való hivatkozással hivatali bűnpártolás címén följelentette Schmitz Rezső ny. hadbíró-ezredest, amit az a magyar királyi csendőrfelügyelőségen Molnár Endre és társai ellen folyamatban volt bűnügyben követett el. Prónay szerint Schmitz hadbíró-ezredest elhitette a döntésre illetékes Sahlender Béla altábornaggyal, hogy csak megőrzésre vittek magukkal két vagon ingóságot. (Azt, amit a burgenlandi lakosságtól elvéve az anyaországba elhurcolva, egymás közt megosztottak, illetve nagy részét szétosztották.) Prónay erre vonatkozólag nemcsak az említett Ü. 212/1922. sz. és a Hb. 803/1923 budapesti katonai törvényszéki akta kikérését javasolta, hanem tanúk kihallgatását is, köztük Kruzsina Manó altábornagyot, mert az ő elnöklete alatt volt tábornoki bizottság az elhurcolt tárgyak egy részét a gyanúsítottak lakásán megtalálta. A kérésre azt válaszolta a Honvéd Főparancsnokság ügyésze, hogy a fenti iratokat államérdekekre való tekintettel nem küldheti meg.²⁴⁽⁵⁵⁾ (A Hb. 803/1923 sz. peres ügy ítélete:

vö. a 11. sz. jegyzetet.)

Az elutasító végzés hatására Prónay 1930. május 13-án levelet írt ugyanannak a Gömbös Gyulának, akiről emlékirataiban annyira gyűlölködően nyilatkozik, és abban 1930. február 11-én folyt beszélgetésükre való hivatkozással (amikor Gömbös ezredesi kinevezést is ajánlott föl Prónaynak) kérte, határozzon az ellene indított peres ügyekben perdöntőnek tekintendő katonai akták kiadásáról a polgári bíróság részére.²⁵⁽⁵⁶⁾ November 19-én végre az akkori honvédelmi miniszter megküldötte a fenti katonai iratoknak a budapesti királyi büntetőtörvényszék által igényelt részeit, amiből következőleg megdőlt az a feltevés, hogy ezek az iratok állami vagy katonai titkot képeznének. Prónay védőügyvédje föl is panaszkolt, hogy az elmúlt hat év alatt legalább tíz sajtóperben lett volna szükség az Ü. 212/1922 és Hb. 803/1923 sz. iratokra, amelyek átadását a katonai hatóságok államérdek, illetve katonai érdek ürügyén tagadták meg.²⁶⁽⁵⁷⁾

Számos tanúvallomás hangzott el Prónaynak a két királypuccs, illetve restaurációs kísérlet idején játszott szerepével kapcsolatban. A húsvéti királylátogatással összefüggésben dr. Nádosy Imre akkori országos rendőrfőkapitány azt vallotta, hogy a király után igyekvő Beniczky Ödön és Szmrecsányi György ³²autóját Hajmáskéren az ő intézkedésére tartóztatták fel. Tagadta, hogy Prónaynak, illetve zászlóaljának e tárgyban utasítást adott volna. Ostenburg Gyula ny. ezredes vallomása szerint a Prónay-zászlóaljnak Kozma Miklós olyan parancsot hozott az első királylátogatást követő éjjel, hogy tartsák vissza a király után igyekvő Beniczkyt és Szmrecsányit. A Prónay-járőrök tehát nem a király elfogására voltak kiküldve. (Aki ekkor már nem is tartózkodott Budapesten – a szerző.) Prónay részéről várták a beavatkozást a törvényes király érdekében, ez azonban várakozásukkal szemben elmaradt.²⁷⁽⁵⁸⁾ Kozma Miklós viszont cáfolta Prónay védekezését és Ostenburg vallomását azzal, hogy ő nem hozott Prónaynak vagy zászlóaljának ilyen parancsot.

Az iratokból megállapítható, hogy Prónay nemcsak azért szereltette le gróf Salm Hermann és Szentmiklóssy főhadnagyokat, mert karlista érzelműek voltak, hanem azért is, mert közvetlen előjáróik ellen is ténykedtek. Ezért kellett távoznik a Prónay-különítményből. Prónay naplójából ismeretes, hogy Salm gróf bécsi lakost és osztrák állampolgárt azért nem kedvelte túlságosan, mert felmenői közt zsidó is volt. Kuriózum az iratok közt levő, Bárdoss Jenő és dr. Lévy Ferenc 1931. április 17-én kelt levelének másolata, amelyben az egykori lajtabánsági kormányzótanács két tagja (illetve miniszteri hatáskörrel rendelkező előadója) tiltakozik azon állítás ellen, hogy ők zsidók volnának. (Gömbös a burgenlandi harcok idején maga írt levelet Prónaynak, amelyben ezt Lévyről állította. Prónay ezt a levelet feljegyzéseiben szó szerint idézi.)²⁸⁽⁵⁹⁾

6. A per folyamán több tanú, köztük Kudar Lajos azt állította, hogy Prónayt (aki 1921 tavaszán nősült), erősen befolyásolta felesége, gróf Pálffy-Daun Aimée; Ranzenberger Viktor szerint pedig az I. orsz. csendőr-tartalékszázalaj tisztikara megütközött azon, hogy Prónay a felkelők parancsnokságának átvétele után előbb Gyepűfüzesen, majd Pusztaszentmihályon kijelentette, más király nem lehet, mint IV. Károly. Gömbös Gyula, amikor a felkelők leszerelése végett kiküldték Nyugat-Magyarországra, Prónay magatartásában változást látva, ki is jelentette: „Pali, te karlista lettél!”²⁹⁽⁶⁰⁾

Prónay viszont ellenkezőjét vallotta, hivatkozott rá, hogy még (régibb peres eljárásból kifolyólag) 1923. január 8-án dr. Darvai ügyvéd útján bizonyítási indítványt tett.

Eszerint bizonyítani kívánta: 1. Legfelsőbb helyen felhívta a figyelmet: a hadseregben a legexponáltabb helyekre karlista tisztek kerültek, ami fegyveres puccsra fog vezetni; – 2. tisztikara élén tiltakozott az ellen, hogy zászlóalját Nyugat-Magyarország kiürítésére vezényeljék ki, mert ha azt eltávolítják Budapestről, a

puccs ellen nem maradt volna megbízható haderő; – 3. különösen tiltakozott a Hambrus-féle testőrszázad elvezénylése ellen, amelynek eltávolítása után Horthy kormányzót foglyul ejthették volna (Ez a század a budai Nádor-laktanyában maradt mindvégig – szerző megjegyzése); – 4. Lehár Antal ezredest (Prónay tévesen Lehár Ferencet ír), aki a kormány megbízásából a puccs előtt Nyugat-Magyarországra jött, mint exponált puccskarlistát saját kezdeményezéséből lefogta, amit a későbbi események is igazoltak; – 5. Gömbös Gyulát, aki mint a kormány utánpótlási főnöke jelentkezett a felkelésnél, figyelmeztette, ³³ hogy Friedrichék Kismarton és Nagymarton közt betörési kaput biztosítanak a puccskarlistáknak és tiltakozott az ellen, hogy a felkelők számára érkező fegyverküldeményeket és embereket lefogadják és ezzel lehetetlenné teszik, hogy még több felkelőt fölszerelve, ezt a vidéket is saját csapatával zárja el.³⁰⁽⁶¹⁾

A pör aktái alapján elég jól rekonstruálhatók az októberi restaurációs kísérlet Vas megyei eseményei. Október 22-én Sebeszta ezredes, szombathelyi csendőrkerületi parancsnok, telefonon felhívta az akkor Torony községben állomásozó Ranzenberger-zászlóalját és felszólította parancsnokát, hogy tisztikarával együtt jelenjen meg Szombathelyen és a királyra tegye le az esküt. Ezt Ranzenberger Viktor nemcsak megtagadta, hanem az esti órákban telefonon közölte a kormányzósági hivattal, kijelentve, hogy a zászlóalj hű marad Horthyhoz. Guillaume tábornoktól a továbbiakra nézve hiába várt telefonértesítést vagy parancsot, sőt a telefonösszeköttetés meg is szakadt, mire Ranzenberger éjfél után segédtisztjével együtt autón bement Szombathelyre, amely kihalt benyomást keltett. Artner tábornokot (letartóztatása ekkor még nem történt meg) megtalálta a körletparancsnokság Hughes-szobájában, aki közölte vele, hogy a helyőrség már hűségesküt tett a királynak, az ellenszegülő Guillaume tábornokot pedig letartóztatták. A tábornok a szintén jelen volt Knausz Ferenc százados kérésére felhívta Budapestet, ahonnan azt az értesítést kapta, hogy a királyhoz csatlakozott csapatok Budapest felé vonulnak. A Ranzenberger-zászlóalj pedig azt az utasítást vette, hogy támadja őket hátba. Parancsnoka okt. 23-ra virradó hajnalban még vissza tudott térni Toronyba és ennek megfelelően elrendelte a zászlóalj összpontosítását. Mivel azonban ez létszámban csekélyebb volt, mint a szombathelyi helyőrség, fölkereste Nagyszentmihályon Prónayt és kérte, bocsássa rendelkezésére a zászlóalj 1. századát, amely teljes egészében a felkelésben vett részt, mint a Taby-féle I. „felkelőhadsereg” törzsgárdája. Prónay előbb hozzájárult, de okt. 24-én visszaparancsolta a 300 fő, 6 nehéz gépfegyver és egy kerékpáros szakaszból álló, csendőrnek visszaöltöztetett felkelő csapatot, amely Zwornyik főhadnagy parancsnoksága alatt állott és feladata a szombathelyi „lázadók” (értsd: karlista helyőrség) leszerelése lett volna. Ennek hírére Taby felkelőparancsnok Felsőőről (ma: Oberwart) rögtön Nagyszentmihályra ment és Prónayt kérdőre vonta a fenti intézkedés megghiúsítása miatt.³¹⁽⁶²⁾ Zwornyik Gusztáv tanúvallomása azt a nem lényegtelen eltérést foglalja magában, hogy ő az októberi királypuccs alkalmával parancsot kapott Tabytól, vonuljon 250–300 emberrel, 6 ágyúval és 6 gépfegyverrel Szombathelyre, Nagyszentmihályon azonban a továbbvonulást fővezéri parancsra való hivatkozással megtiltották.³²⁽⁶³⁾ Ugyanis ez a tanúvallomás az egyedüli írásbeli adat, amely azt látszik bizonyítani, hogy Lajtabánság felkelőhadseregének Felsőőrről tüzéség is állt rendelkezésre. Ilyen aktát sem a budapesti Hadtörténelmi, sem az Országos Levéltárban eddig nem sikerült fölfedeznem. Viszont Jakus Gyula szerint Ranzenberger kijelentéséből világos: azért nem vonult a ³⁴ királyhoz pártolt Szombathely ellen, mert az ottani tüzéség összelötte volna.³³⁽⁶⁴⁾ Ezért Zwornyik vallomása a hat ágyú felvonultatásáról nem tekinthető feltétlenül hiteltérdemlőnek. Osztrák szerző szerint a magyar felkelők 12 löveggel, néhány páncélaúttal és egy páncélvonattal rendelkeztek, de ezek közül csak a tüzéség és csak egyszer került bevetésre. Sajnos, nem közli, honnan vette ezt az adatot.³⁴⁽⁶⁵⁾

Prónay felesége fölkererte Ranzenbergert, vigye be autón Szombathelyre. Nagyszentmihályon a Taby-század már készen állott a zászlóaljhoz való csatlakozáshoz, amikor találkoztak a Szombathelyről kocsin érkező Ranzenberger (Ruszkay) Jenő vk. őrnaggyal (továbbiakban Ruszkaynak nevezzük). Ruszkay közölte, hogy

a szombathelyi tüzérüteg egy lövegszakasza a Torony felé vezető országúton tüzelőállásban van. A tüzérüteg felderítőjárőrét foglyul ejtették, ennek tagjai kihallgatás során azt vallották, hogy Szombathelyen közben letartóztatták Artner tábornokot is és az ottani csapatok Ranzenberger ellen akarnak vonulni. Ezért a Ranzenberger-zászlóalj (tüzérség híján) Körmentre menetelt, ahová 23-án reggel meg is érkezett. Innét Ranzenberger, Ruskay, valamint Laczkovits főhadnagy (később Lászlóffy, a pörben Prónay ellen vallott) Németújvárra, Molnár Endre, III. felkelőhadserg parancsnokának főhadiszállására ment. Molnár főhadnagy (a felkelés ideje alatt Müller álnéven szerepelt) közölte, hogy Prónay a zászlóaljhoz tartozó felkelőknek Szombathely ellen vonulását nem akarja engedélyezni. Laczkovits, aki Ranzenberger segédtsíztje volt és Prónay iránt kevésbé elfogultnak látszik, mint Molnár és Taby, azonban azt is vallotta, hogy Prónay nem akarta kiengedni a Taby-századot Lajtabánságból, de végül is beleegyezett, hogy a sértett Molnár századát vonja ki. De arra is idő kellett, hogy a 60 km-re fekvő frontszakaszról az embereket bevonják. Ruskay nem tudván Budapesttel telefonösszeköttetést kapni, autón továbbutazott Zalaegerszegre, ahol telefonon felhívta báró Nagy Pál gyalogsági tábornokot. Nagy Pál azt a parancsot adta, hogy a Ranzenberger-zászlóalj vonuljon be Szombathelyre a rend helyreállítása végett. Erről Ranzenberger értesítette Prónayt és felkérte, ne gördítsen akadályokat a Taby-felkelők Szombathelyre vonulása elé, aki azonban a kérést elutasította, újabb felszólításra pedig azt válaszolta: a Taby-századra szüksége van, mivel osztrák betörésre kell számítani. Ranzenberger erre Körmenten a fölszedett vasúti síneket újból lerakatta, a zászlóaljat bevagonírozta és október 25-re virradó hajnalban bevonult Szombathelyre. (Puskalövés nélkül, mert az ottani helyőrség a budaörsi események hatására meggondolta magát és szabadon engedte Guillaume és Artner tábornokokat.) Ott Artner tábornoknál jelentkezett, aki kinevezte városparancsnoknak és megparancsolta, hogy a királyra felesküdt exponált személyiségeket tartóztassa le és szedje be a fegyvereket. Artner tábornok elsősorban gróf Mikes szombathelyi püspök, valamint a király által tábornokká kinevezett Keresztes ezredes letartóztatását rendelte el, de ők még idejében elmenekültek.³⁵⁽⁶⁶⁾

35Riedl ulánus (más verzió szerint dragonyos) százados, a zalaegerszegi táborban szervezett osztrák légió parancsnoka, majd a gráci monarchista szervezet vezetője az októberi királypuccs idején mint menekült Szombathelyen tartózkodott, amikor is a király szárnysegéde lett. Ruskay Jenő szerint Prónay felesége autón szöktette ki a királypuccs összeomlása után Riedlt Ausztriába. Ezt azonban Prónayné vallomásában tagadta. Férjéről úgy nyilatkozott, hogy antikarlista érzelmeiről „nemigen van tudomása”, Károly király jöveteléről előzőleg nem tudott, erről csak szombat délben értesült. Ezen a napon férje Toronyban a Ranzenberger-zászlóalj parancsnokságán telefonon Budapesttel beszélt. Ranzenberger azt mondta, hogy a zászlóaljnak Budapestre kell mennie, mire Prónay azt felelte, csak menjen, még azokat a tiszteket sem akarta visszatartani, akik a felkelők közt parancsnoksága alatt állottak. Férje tehát a Ranzenberger-zászlóalj Budapestre vonulását a legkisebb mértékben sem akadályozta, másnap a zászlóaljat menetkész állapotban találta. Ő maga tényleg bement Szombathelyre, de csak azért, hogy a céltalan összeütközés megakadályozása végett közbevesse magát. Sopronba akart menni. Szombathelyen a Posch-vendéglőben tartózkodott, Keresztes Artur tábornok itt kereste fel.³⁶⁽⁶⁷⁾

7. Itt érdemes visszatérni Zwornyik Gusztáv vallomásához, aki jelen volt Prónay és Taby szóváltásánál utóbbi századának Nagyszentmihályon történt visszatartása miatt. Hallotta, hogy a vita folyamán Taby kijelentette, hogy a fővezéri parancsoknak ezentúl engedelmeskedni nem fog, mert végtére is katona, s jövőben csak a (magyar) kormány parancsaihoz fog igazodni. Prónay erre azt mondta Tabynek, hogy „nagyon felkapaszkodott az uborkafára”. Zwornyik a csapattal Nagyszentmihályon maradt, Taby pedig egyedül bement Szombathelyre. Másnap – úgy emlékszik, hogy október 25-én – Taby telefonált Szombathelyről, hogy a rend helyreállt, Artner tábornok újra átvette a parancsnokságot és így a

csendőröknek visszavedett Taby-felkelők Szombathelyre vonulására nem volt szükség.[37\(68\)](#)

Mint a Prónay-naplóból tudjuk, szerzője teljesen beleélt magát Lajtabánság szuverénjének szerepébe (a bán megválasztásáig mint fővezér az államfői hatalmat gyakorolta), a királypuccs idején Lajtabánság semlegességét deklarálta, a Ranzenberger-zászlóalj pedig csak akkor irányította Budapest felé, amikor már értesült Budaörsről (III. kötet 137). Két engedetlenkedő alvezérével is volt még ideje leszámolni: Taby helyébe Héjjas Aurél főhadnagyot, Molnár helyébe pedig Thurzó Lajos főhadnagyot nevezte ki az I., illetve III. „felkelőhadsereg” parancsnokává.

Azoknak, akikről a Prónay–Ranzenberger pörben talán a legkevesebb szó esik – a nyugat-magyarországi felkelőknek – a magyar kormány nem sietett kitüntetésekkel osztani. (Ellentétben Ausztriával, ahol a karinthiai harcok résztvevőinek nemcsak kitüntetésekkel jutattak, de megélhetésükéről is gondoskodtak). Prónaytól ezért ügyes sakkhúzás volt, hogy a felkelés tízéves jubileumát [36](#)be nem várva, 1929. június 1-i kelettel, mint Lajtabánság egykori fővezére rendeletet adott ki, hogy az egykori szabadcsapatosoknak és mindazoknak, akik a felkelést anyagilag vagy erkölcsileg támogatták, emlékérmeket adományoz. Ezek közül harminc ezüstből készült a vezetők részére, többi pedig bronzból (vö. SSz. 1977, 329–339). Akadt olyan felkelő, aki ezt az emlékérmeket és a hozzátartozó igazolványt beszolgáltatta a törvényszéknek, mint terhelő bizonyítékot Prónay ellen. Taby Árpád egyik tanúvallomásaéhoz pedig írásbeli mellékletet is csatolt: Prónay igazolását „Lajtabánság” nyomtatott felirattal ellátott papíron Tarr Lajos felkelő részére 1922. február 10-i keltezéssel, melyet mint „lajtb. fővezér” írt alá. Taby kísérszövege szerint „Lajtabánság a felkelés alatt egy teljesen jogtalan, törvénytelen szervezet volt, amely a Prónay nagyzási hóbortjának a szüleménye”.[38\(69\)](#)

Valószínűleg Ranzenberger Viktor ügyvédjének, dr. Ludinszky Lajosnak, az egyenes kezdeményezésére, a Prónay által Tabyék ellen felhozott vádak ellensúlyozására készült kimutatás azon felkelőkről, akiket Ranzenberger a felkelés folyamán elkövetett bűncselekmények miatt, további eljárás végett, 1921. november 2-án „állomáshelyére” átadott a szombathelyi királyi ügyészségnek. Éspedig egy egyéves önkéntest bolsevista bűncselekmény miatt (talán agitáció), egy-egy tartalékos főhadnagyot és tizedest sikkasztásért és erőszakos nemi közömbösítésért, egy tart. szakaszvezetőt okirathamisításért, két hadapródjelöltet és egy közfelkelőt lopásért, négy hadnagyot és egy tart. hadapródjelöltet pedig csalásért. Egy osztrák katonát kémkedés címén adtak át az ügyészségnek, föltehetőleg hadifogolyként került kézre, vagy polgári ruhában fogták el a felkelés területén. A tettesek nevei nincsenek az iratban felsorolva.[39\(70\)](#)

Prónay 1921. november 4-én délelőtt Nagyszentmihályon Lajtabánság kiürítésére vonatkozó intézkedésekkel volt elfoglalva. Miután pedig az ottani Gömbös-féle vendéglőben megebédelt (a vendéglős nem volt hajlandó rokonságot vállalni Gömbös Gyulával), autón Szombathelyre a lovassági laktanyába hajtatott, a Ranzenberger zászlóaljnak – naplójában is megörökített – tisztigyűlésére. Ezen a felkelésben résztvett tiszteknek is meg kellett jelenniök. Ranzenberger Viktor százados Prónaynak – aki felkelőegyenruhában jelent meg – jelentette, hogy a tisztikarnak csak egy része jött össze, „mivel néhányan el vannak foglalva.” Prónay előadta, hogy állítólag propaganda indult meg a zászlóalj tisztjei közt annak érdekében, hogy ő ne kerüljön vissza a zászlóalj élére. Föltette a kérdést, van-e ilyen mozgalom a zászlóaljban, vagy sem. A jelenvolt tisztek hallgattak, mire Prónay felsorolta a róla szállingózó mendemondákat: Sopronban a királynak állítólag letette az esküt, a király Tihanyból való kiszabadítására osztrák tisztekkel szövetkezett, a restaurációs kísérletnél a kormányzót cserbenhagyta volna stb. Miután ezeket cáfolta, szavait még nagyobb csend követte, többen tagadó fejrázással reagáltak, három tiszt (Laczkovics = Lászlóffy László, Kaas László, Fallböck Zoltán) pedig egyenesen zavarban volt. Utóbbinak „együgyű fejtegetéseit” Rantzenberger százados azzal szakította félbe, hogy pletykáknak hitelt adni nem

kell, ezeket csak éretlen tacsók követhették el, a zászlóalj úgy, mint eddig, teljes egészében Prónay mögött áll.⁴⁰⁽⁷¹⁾ Nem állt mögötte, hanem megoszlott. A fentemlített három tiszt Taby Árpád és Molnár Endre mellé sorakozott a pörben. Utóbbi ugyanis annak idején kijelentette, ³⁷az I. csendőr-tartalékszázlój tisztikara nem kívánja, hogy Prónay visszakerüljön parancsnoki helyére, de Ranzenberger Viktor maga is jelen volt, amikor ez elhangzott. A pör folyamán Ranzenberger Prónayt ingatag, befolyásolható, nem elvhű természetnek jellemezte. Nem tagadta, hogy azon a szombathelyi tisztgyűlésen Prónay mellett állt ki, de állítása szerint csak azért, mert tévedett. Prónay szerinte felesége befolyására karlistává változott.⁴¹⁽⁷²⁾

8. Nem érdektelenek a peres aktáknak a nyugat-magyarországi eseményekkel össze nem függő részletei sem. Prónay előadta, hogy 1921 őszéig zászlóaljának a pénzkezelése az A., B. és C. jelzésű könyvekben történt. Ezeket ő lezáratta és új pénztárkönyvek felfektetését rendelte el. 1921. szeptember 1-én kb. kétmillió magyar korona pénztárállomány volt, amelyet Prónaynak a hadseregből való távozása után Cirfusz Ödön főhadnagy, a zászlóalj gazdasági főnöke és társai a pénztárból jogtalanul kivettek és ezen a pénzen állították fel az ún. tisztibérletet. Amikor Prónay följelentésére ellenük (1923-ban) az eljárás megindult, a sikkasztás elpalástolása végett az újonnan fölfektetett könyveket eltüntették és az elavult könyvek üres lapjain hamis könyvelést rendeztek, amelynek kimutatása szerint csak 250 000 korona pénztárállomány volt. Prónay kérésére tábornoki bizottságot küldtek ki a zászlóalj pénzügyeinek kivizsgálására, ekkor e hamis könyvelést mutató régi könyveket mutatták fel. Prónay szerint Ranzenberger Viktor minderről tudott, sőt a hamis könyvelést több helyen maga is aláírta. Azonban a tanúk nem tettek terhelő vallomást, a törvényszék a bizonyítást eredménytelennek fogta föl, sőt azt is megállapította, hogy a zászlóalj Prónay parancsnoksága alatt irányított pénzkezelése szabályellenes volt, közte a lefoglalt és elkobzott pénzek házi őrzése és kezelése, mert ezeket elkobzás után nyomban az illetékes hatóság rendelkezésére kellett volna bocsátani. Prónay egyúttal a feljelentőknek egyharmadrész jutalékot utalt ki, amire nem volt jogosult.⁴²⁽⁷³⁾ Az ítélet indokolása szerint Cirfusz Ödön cáfolta a zászlóalj pénzeinek hűtlen kezelését. Prónay, illetve védője a tanácselnök felszólítására sem tudott megjelölni olyan tételt, amely sikkasztás tárgyát képezte volna. Molnár Endre is úgy vallott, hogy nem tud a zászlóalj pénzeivel való bűnös visszaélésről, de öt-hat évvel a történetek után megtudta, hogy Prónay egy, a Britannia kávéházban betört tükör árát zsidóktól lefoglalt, tehát hivatalos pénzzel fizette ki.⁴³⁽⁷⁴⁾

A tisztibérlet lényege az volt, hogy a tisztikar, illetve annak egy része Macskaárok pusztán (Nógrád vm.) egy 200 holdas birtokot vett bérbe, amely Pavlicsek Adorján és társai név alatt szerepelt. Pavlicsek Adorján (egyébként Takácsy Gyula, Parragh Endre dr. és Bibó Dénes mellett Prónay barátja) mint szakképzett gazda csak nevét adta szívességből a bérlethez. Ennek hasznából azok a tisztok is részesültek, akik mint vagyontalanok, nem járulhattak hozzá a bérlethez.⁴⁴⁽⁷⁵⁾ Amíg meg nem szüntették az ún. tisztibérletet, oda hat katona és hat kincstári ló volt kivezényelve.

A budapesti büntetőtörvényszék Schabl-tanácsa 1931. május 5-én hirdette ki ítéletét, amely szerint Prónay Pált hivatalból üldözendő rágalalmazásért főbüntetésként ³⁸fél évi fogházra és mellékbüntetésként 6000 pengő pénzbüntetésre ítélte. Kötelezte 2838,70 pengő és a bűnügyi költségek megtérítésére a magyar államkincstárnak, Ranzenberger Viktor sértettnek pedig 8000 pengő ügyvédi költség megfizetésére (100 akkori pengő vásárlóereje megfelel kb. 5–600 forintnak). A „Magyarság” és „A Reggel” napilapokat kötelezte, hogy az ítélet rendelkező részét a jogerős ítélet kézbesítése után megjelenő, vagy azt közvetlenül követő szám elején rendes nyomással minden lappéldányon tegyék közzé.⁴⁵⁽⁷⁶⁾ Az ítélet részletes indokolása szerint Ranzenberger Viktor Prónay Pál vádlott ellen indított rágalalmazási perének tulajdonképpen az volt az indoka, hogy Prónay el volt keseredve amiatt, hogy katonai pályafutása megakadt és azt Ranzenberger Viktor sértettnek és az I. orsz. csendőr-tartalékszázlój néhány tisztjének tulajdonította. Sértett ellen a fenti

napilapokban azonos tartalmú cikkekben különböző ténymegállapításokat és vádakot hozott fel, amelyek a sértettnek Prónayval, illetve feleségével kapcsolatban elhangzott nyilatkozataira vonatkoztak, másrészt pedig a sértettnek velük szemben nehezményezett tényeit és ténykedéseit ölelték fel. A cikkek 5. pontjában foglalt állítást (t. i., hogy Prónay távozása után utóda, Ranzenberger tudtával bűnös üzemek történtek a zászlóaljnál levő, államtulajdont képező lefoglalt pénzekkel és meghamisították a kasszakönyveket) a vádlottnak nem sikerült bizonyítania, az ellenbizonyítás viszont eredménnyel járt. Vizsgálat tárgyává tette a törvényszék Prónay ténykedéseinek lélektani okait is. A vádbeli cselekmények háttére rendkívüli korszak, „a kommunizmus által sarkaiból kiforgatott törvényes rend helyreállításának, a rend kieroszakolásának, az ezzel kapcsolatos kilengéseknek, a trónját vesztett király trónvisszafoglalási kísérleteinek, a nyugatmagyarországi harcnak nehéz, küzdelmes, zavaros korszaka.” Az ítélet indokolásában felróták Prónaynak, hogy politikai meggyőződésében, illetve annak megváltoztatásában az érvényesülési vágy és egyéni hiúság vezette. „A minden időben férfihoz illő tudatos önmérséklet, a nehéz és válságos órákban szükséges kellő belátás és józanság, s a jog uralmát parancsoló és harmóniát teremtő önfegyelem hiányzott a vádlottban.... Az egyéni hiúságot sem nélkülözték tettei, aminek ékesszóló példái és bizonyítékai pl. az általa saját képmásával ellátott „Lajtabánsági emlékérem”, vagy pl. az alig négy hetes Lajtabánságban ugyancsak saját képmásával ellátott s forgalomba hozott bélyegek. A kiürítés kérdésében is a kormány parancsoló rendelkezéseivel szemben – szuverénítésra hivatkozva – nem hazájának a külpolitikai helyzet diktálta s létérdekét parancsoló indokokat tartotta szem előtt, hanem mindezekkel ellentétben – a mintegy saját számára létesített – Lajtabánságot a már akkor megkötött velencei egyezmény dacára sem akarta kiüríteni s elhagyni, noha a kormány kiküldöttei, a Pröhle-bizottság egymás után iparkodtak az ország érdekeire való hivatkozással jobb belátásra bírni, nejét pedi gróf Bánffy Miklós akkori külügyminiszter erre mintegy másfél órán át kapacitálta.

9. Prónay a pör folyamán hivatkozott arra is, hogy 1921 végén egy öttagú bizottság Sávoly tábornok elnöke alatt kivizsgálta Nyugat-Magyarországon viselt dolgait és magatartását, amelynek határozata szerint vádlott Károly királynak Magyarországra jövele alkalmával nem követett el olyan cselekedetet, amellyel a kormányzó iránti hűség vagy a nemzet érdekei ellen vétett volna. Prónay szerint e bizottság kihallgatta Ranzenbergert is, akinek alkalma, sőt [39](#)kötelessége lett volna mindazt, amit a Hb. 803. sz. pörben vallott, előadni, de nem tette. A törvényszék azonban azt állapította meg az ötös bizottság vallomásaiból, hogy ez a vádlott kérelmére tisztán társadalmi alapon járt el és határozott. Ez ügynek bizalmas jellege miatt az ötös bizottság tagjai nem kívántak vallomást tenni a vizsgálat anyagáról, sőt azt sem bizonyították be, hogy Ranzenbergert kihallgatták volna.[46\(77\)](#) A Prónay-naplóból tudjuk, hogy a Sávoly-féle bizottság idevágó iratcsomóját felsőbb utasításra, Prónayt kész helyzet elé állítva, megsemmisítették. Ártott Prónaynak, hogy a főtárgyalás folyamán beismerte, miszerint több, javára nyilatkozó tanújának állást és megélhetést biztosított.[47\(78\)](#) Nem használt neki az sem, hogy Ostenburg Gyula, Bp. Tűzoltó u. 15. sz. alatti lakos – akivel pedig a második királypucos miatt átmenetileg össze is különbözött – szintén az ő javára vallott. (Ostenburg ezredes 1944. január 12-én halt meg a budapesti 10. sz. helyőrségi kórházban agyhártyagyulladásban.[48\(79\)](#) Állítólag kényes iratanyaggal rendelkezett, amely föltehetőleg a Magyar Szent Korona Szövetség vezetőinek kezébe került és az ostrom alatt elkallódott.)

A Budapesti Hírlap 1931. június 3-i számában rövid hír jelent meg, amely szerint „Prónay Pál nem jogosult az alezredesi cím használatára”. Ezzel szemben Prónay hangsúlyozta, hogy vagyontalan volta mellett tényleges alezredesi illetményeit rendesen megkapja. (Nyilatkozata ugyanott az 1931. május 17-i számban.)[49\(80\)](#) Fellebbezett a budapesti királyi ítélőtáblához. Az 1932. január 21-i tárgyalás a nyilvánosság kizárásával folyt le a titkos katonai aktákra való tekintettel, további tárgyalás 23-án volt, az ítéletet pedig 1932. január 30-án hirdették ki. Dr. Gadó István tanácsa – akinek a neve a Tisza-gyilkosság

pöréből ismeretes – annyiban változtatta meg a törvényszék ítéletét, hogy Prónayt egyezer pengő pénzbüntetésre ítélte, amelyből 600 pengőt az előzetes letartóztatás következtében, naponként 100 P-t számítva, beszámított. A sértett Ranzenberger Viktor ügyvédi költségei javára fizetendő összeget 2500 pengőre szállította le.⁵⁰⁽⁸¹⁾

Az Ítéletábla ítélete ellen mind a közvádó, mind a főmagánvádó képviselője, mind a vádlott és védője, mind pedig a lapkiadó és nyomdatulajdonos képviselője semmisségi panasszal élt a Magyar Királyi Kúriához. A Kúria 1932. május 10–13. között, a nyilvánosság kizárásával megtartott tárgyaláson megvizsgálta az ügyet és május 13-án dr. Oswald István, a Kúria másodelnökének elnöklete alatt a következő ítéletet hozta: a semmisségi panaszt Prónay és védője részéről, „A Reggel” napilap kiadója s a Világosság R. T. nyomda képviselője részéről részben visszautasította, a fentnevezettek és a főmagánvádó, valamint közvádó semmisségi panaszát részben elutasította, de a főmagánvádó képviselője részéről a büntető perrendtartás 385. §. 1a. pontja alapján bejelentett semmisségi panaszt alaposnak találta. Lényegében megerősítette az ítéletábla ítéletét a pénzbüntetésre és perköltségekre vonatkozólag, ehhez jött még 150 40pengő további perköltség, amelyet Prónay kénytelen volt Ranzenberger ügyvédjének megfizetni. A Kúria ítélete 1932. június 8-án érkezett meg a budapesti büntetőtörvényszékhez, amivel az ítélet jogerőssé vált.⁵¹⁽⁸²⁾

Prónay nem okult kudarcán: 1934-ben hivatalból üldözendő rágalmozás vétsége miatt indult ellene eljárás. Ez azonban igen vontatottan haladt, dr. Darvai védő ennek folyamán elfogultság címén panaszt emelt dr. Méhes Ignác törvényszéki bíró ellen. Az eddigi peres anyag ismeretében úgy látszik, nem teljesen alaptalanul. Vajon Prónay szenvedett-e paranoia querulansban, ezt csak föltételezni lehet, de orvosi látlelet híján százszázalékosan nem bizonyítható. Ez alkalommal is szüksége lett volna a már említett Ü. 212/22 sz. alatti iratokra, azonban a honvédelmi miniszter tudomására adta a büntetőtörvényszéknek, hogy a csendőrfelügyelőségi ügyésznél őrzött fenti iratok „katonai és államérdek miatt nem adhatók ki.”⁵²⁽⁸³⁾ Ami azt jelentette, hogy Prónay ügye ezúttal is vesztésre állt, mert ezek az akták valójában semmilyen katonai vagy államtitkot nem tartalmaztak, csupán Prónay személyes haragosait és egykori különítményes bajtársait dehonesztáló tényeket. Közben bekövetkezett Ausztria és vele együtt Burgenland német annexiója. A megváltozott politikai helyzetben az ügyész elejtette a rágalmozás vádját, mire a budapesti büntetőtörvényszék 1939. szeptember 19-én végzéssel beszüntette az eljárást Prónay ellen.

Különítményét a Szálasi-puccs után újjászervezte ugyan, de 1944 telén, Budapest ostroma alkalmával nyoma veszett. Embereinek hangulata annyira vegyes volt, hogy egy részlegük kivált és mint Görgey-partizánzászlóalj a hitleristák ellen harcolt.⁵³⁽⁸⁴⁾ Őt magát már nem lehetett népbíróság elé állítani.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

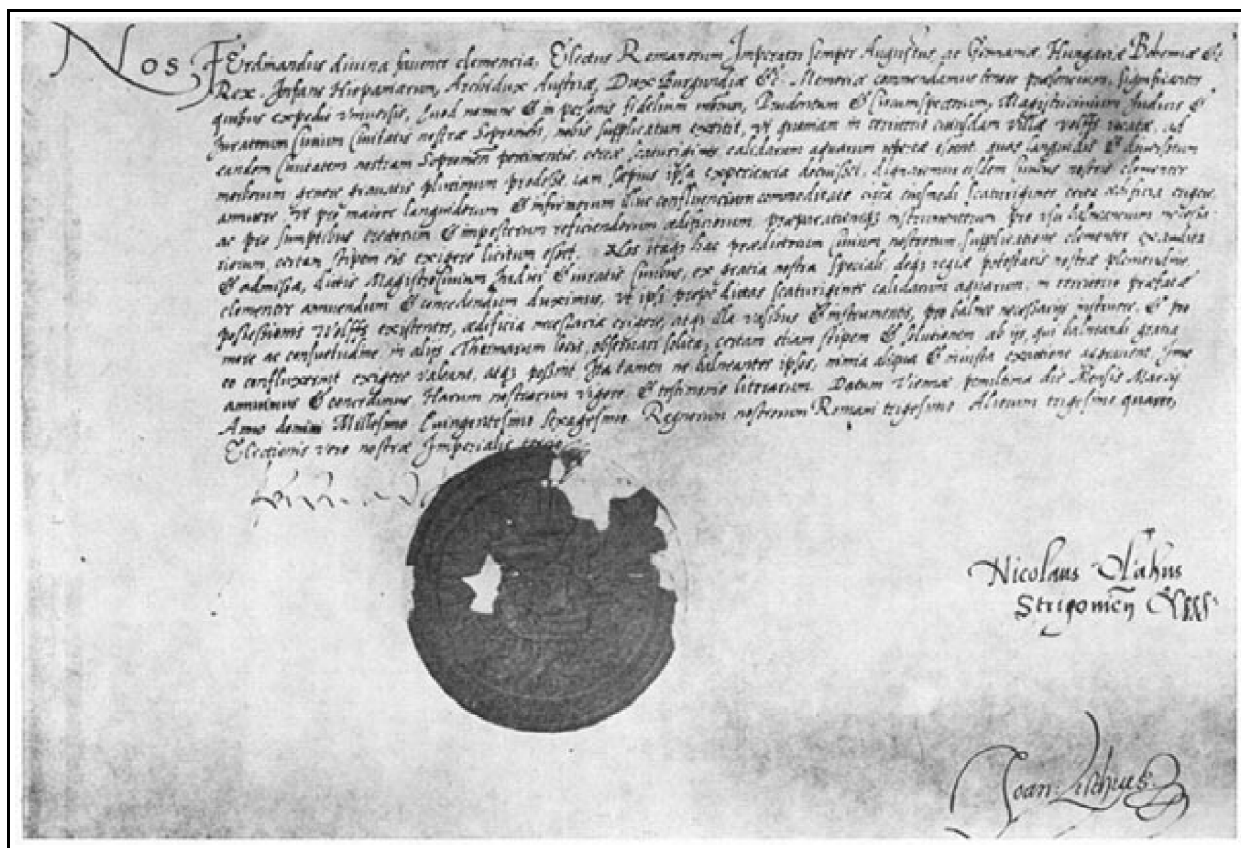

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Zádor Alfréd: A balfi gyógy- és ásványvíz hasznosítása

Zádor Alfréd: A balfi gyógy- és ásványvíz hasznosítása

1. Az 1900. év tavaszán a balfi fürdőtelepen végzett forrásfeltárás alkalmával a római korból származó leletekre bukkantak. A 190 cm mélységben talált mesterségesen kivájt tölgyrönk (belső átmérője 75 cm) minden bizonnyal egy forrás kifolyó csatornáját képezte. A további ásatások során előkerült víztartály és a hozzávezető csatorna azt bizonyítja, hogy a forrást már a rómaiak is ismerték. A víz eltávolítása után ismét cseréptöredékek, állati csontok kerültek elő, amelyek közt egy középnagyságú, Marcus Aurelius korából (161–180) való bronzérem is volt, ami bizonyítani látszik azt a feltevést, hogy a balfi forrásokat már az ókorban is használták.¹⁽⁸⁵⁾

A fürdő látogatottságáról első adataink a XVI. századból valók. Ekkor értesülünk arról is, hogy gyógyhatása egyre szélesebb körben válik ismeretessé. A nagy látogatottságra való tekintettel a városi tanács a fürdő kiépítését határozza el, s a királyhoz ⁴²fordul tervének engedélyezése ügyében. I. Ferdinánd 1560-ban az alábbi okirat tanúsága szerint az engedélyt megadta: „Mi Ferdinánd isten kegyelméből mindig fenséges választott római császár, Germánia, Magyarország, Csehország stb. királya, Spanyolország hercege, Ausztria főhercege, Burgundia stb. hercege. Jelen okirat erejénél fogva emlékezetébe ajánljuk mindenkinek, akit illet, miszerint bölcs és meggondolt híveink, Sopron város főbírája és esküdt polgárai nevében és személyében alázatos kérés érkezett Hozzánk, hogy mivel egy bizonyos *Wolffs*-nak nevezett falu területén, amely Sopron városához tartozik, meleg vízü bugyogó forrásokat találtak, amelyekről a tapasztalat már gyakrabban igazolta, miszerint a betegeknek és a különféle nyavalyákban szenvedőknek szerfölött hasznosak – kegyeskedjünk fentnevezett polgárainknak kegyelmesen megengedni, hogy az odajárogató betegek és gyenge egészségűek nagyobb kényelmének biztosítására az ilyenfajta források környékén bizonyos épületeket emeljenek, a felépített és a jövőben felépítendő házak, felszerelési eszközök költségeinek fedezésére díjat szedhessenek. Miután Mi az előbb említett polgárok alázatos kérését kegyelmesen meghallgattuk és elfogadtuk, külön kegy gyanánt és királyi hatalmunk erejénél fogva kegyelmesen megengedjük és hozzájárulunk, miszerint ők az említett meleg vízü források mellett a *Wolffs*nak nevezett birtok területén megfelelő épületeket emeljenek, azokat kádakkal, valamint a fürdéshez szükséges felszereléssel szereljék föl, az egyéb fürdőhelyeken uralkodó szokás és mód szerint tartásuk fenn, továbbá bizonyos díjat szedjenek azoktól, akik fürdés végett oda járnak, úgy azonban, hogy jogtalan díjfizetéssel ne sújtsák őket. Mindezt ezen okirat erejénél és tanúbizonyosságánál fogva megengedjük és jóváhagyjuk. Kelt Bécsben, az Úrnak 1560-ik esztendejében, március hónap utolsóelőtti napján, római császárságunk harmincadik, egyéb királyságunk harmincnyolcadik és császárrá választásunk harmadik évében. Ferdinánd. Oláh Miklós. Listhius János esztergomi érsek.”²⁽⁸⁶⁾

41Ferdinánd király 1560. évi oklevele

Az engedély birtokában a város 1567-ben fürdőházat létesít, amely egy faházból áll. Ezt megelőzően szakembert hoztak Bécsből azzal a céllal, hogy szedje rendbe a kutakat és forrásokat. Az első év számadásai május elejétől november elejéig szólnak. Eszerint a szezon hat hónapig tartott. A személyzet két főből állott. Az első szezonban jelentkező vízhiány miatt Gastrig építőmestert hívják meg Bécsből, hogy eszeljen ki valami olyan megoldást, amelynek segítségével a forrás kénes vize ne szökjön el, hanem a vezetéken át mind a fürdőbe kerüljön. Az első évtizedben a balfi fürdő négyszer annyit jövedelmez, mint a soproni. A nagy látogatottság miatt a fürdőt ki kellett bővíteni.³⁽⁸⁷⁾ A fürdőről szóló legrégebb ismertetés 1631-ből származik. Scholtz Jeremiásnak Sopron város tisztiorvosának leírása először latin, majd magyar nyelven jelenik meg „A Sopronyi Birodalomban lévő Balfi Feredő mértékletes állapotú természetének, munkálkodó erejének és használhatóságának magyarázó megírása” címmel.⁴⁽⁸⁸⁾ A mű nem maradt fenn. 1656-ban Rosner Mátyás diák Wittenbergben doktori értekezésének egy szakaszát Balf ismertetésének szentelte.⁵⁽⁸⁹⁾ Drinóczy György csornai kanonok 1830–1847-ből származó kéziratában Balfról és a fürdőről az alábbiakat írja: „Majd 500 esztendeje, hogy Sopron város bírja Balfot. Kétszáz esztendeje már annak is, hogy itt büdös kénköves fürdőintézet állítatott, melyet eleinte csak a mocskok lemosására használtak, most már az egészség tekintetéből is számosan látogatják, s esztendőnkint a városnak szépen jövedelmez. Vize csak nem régen vétetett vizsgálat alá Kochmeiszter András soproni gyógyszerész által.” A kertben lévő kútról azt írja, hogy vize tiszta, mint a kristály, de büdös mint a záptojás. Mind a mellett a vidékbeliek már hozzászoktak s isszák, s egészségükre szolgál.⁶⁽⁹⁰⁾ Wachtel Dávid ⁴³orvosprofesszor a magyarországi gyógyhelyekről és ásványvizekről 1859-ben Sopronban megjelent könyvében szintén

ismerteti a balfi fürdőt és forrásait. A német nyelven írt mű részletes leírást ad a fürdő és ivóforrás akkori viszonyairól. Javaslatokat is tartalmaz a fejlesztés irányelveire vonatkozólag. A fürdőnek saját orvosa nincs, de dr. Emresz városi orvos gyakran látogatja a fürdőt. Az egyszerű emberek körében nagyon kedvelt köpölyözést a borbélysegéd végzi, aki egyúttal borotválással is foglalkozik. Nem történt gondoskodás megfelelő sétahelyekről. Az ivóforráshoz és a tóhoz vezető úton hiányzik az árnyék, ezért forró nyári napokon ezek az utak sétára nem alkalmasak. Az üdülővendégek ellátását a vendéglős intézi, de sem a minőség, sem az árak nem megfelelőek. A fürdő fenntartására és szépítésére pénzalap nem áll rendelkezésre. A kurtaxát nem vezették be még a fürdőhelyen, s ezért minden költség Sopron városát terheli anélkül, hogy a fürdő bevétele ezekre fedezetet nyújtana. A fürdőszezon július elejétől augusztus közepéig tart. A társasélet nagyon egyhangú, a fürdővendégek szórakoztatását csupán néhány táncmulatság jelenti. Ezzel magyarázható, hogy a fürdőhely látogatottsága egyre inkább csökken. Az elmúlt évben 245 állandó betege volt a fürdőnek, nem számítva 140 olyan fürdővendéget akik csak néhány órára jöttek Balfra. A fürdő nem felel meg rendeltetésének és csak alapos megreformálás után válthatja be a hozzá fűzött reményeket. Monográfia kiadása volna kívánatos, hogy a fürdő jótékony hatását széles körben megismerjék. Egyidejűleg gondoskodni kellene a víz célszerű használatáról és a fürdővendégek kényelméről. Mindenekelőtt az ivóforrást kellene megfelelővé tenni, lefedni, sétautat létesíteni hozzá, mivel rossz időben nem közelíthető meg. A gyógyfürdő épületét le kellene bontani, vagy más célra használni. Helyette egy minden követelménynek megfelelő épületet kellene emelni. Főképpen arra kellene ügyelni, hogy a fürdőkabinok nagy részében csak egy fürdőkád legyen, mert a jó erkölccsel nem egyeztethető össze, hogy idegenek közös kabinban fürödjenek. A fürdővíz melegítésére szolgáló berendezés egyáltalában nem felel meg a célnak, sőt a gyógyító hatását is kétségessé teszi. A melegítés ugyanis nyitott edényben történik, miáltal magasabb hőmérsékleten éppen a víz leghatásosabb alkotórészei csapódnak ki és elvesztik hatásukat. E helyett teljesen zárt edényben kellene a vizet melegíteni, vagy nagyon magas hőmérsékletre hevíteni, utána pedig hideg forrásvíz hozzáadásával fürdésre alkalmassá tenni. Legcélszerűbb volna azonban a vizet forró gőz bebocsátásával olyan fürdőkádakban melegíteni, amelyek kettős fenékkal vannak ellátva. A soproniak Balf közelsége ellenére a fürdőt megközelítési nehézségek miatt kevésbé látogatják. Naponta csak kétszer közlekedik egy társaskocsi Sopron és Balf között, meglehetősen magas viteldíjjal. A soproni fiakkerek pedig megfizethetetlenek. Sopron város nincs abban a helyzetben, hogy nagyobb szabású tervek megvalósítására vállalkozhatnék. A városi testületek nem alkalmasak a fürdők és üdülőhelyek fejlesztésére, ezért ajánlatos lenne Balfot egy megfelelő magánszemélynek eladni, vagy bérbe adni úgy, hogy a bérlő köteles volna a szerződésben megnevezett javításokat végrehajtani. Ez azonban éves bérlet esetében, amint ez jelenleg is fennáll, lehetetlen. A kiadások fedezésére ajánlatos volna a kurtaxát bevezetni.⁷⁽⁹¹⁾ Boleman István és Chyzer Cornél 1895-ben Budapesten megjelent írásából megtudjuk, hogy a város a fürdőt dr. Wosinszky Istvánnak adta el, aki azt teljesen újjá szervezte. Szegénysorsú kubikosok és gyári munkások részére egész éven át üzemelő penzionátust létesített, amelyben a betegek napi 2 korona 26 fillérért lakást, étellemezést kaptak és fürdőhasználatban is részesültek. Külön női és férfi osztály működött. A fürdő új forrással gyarapodott, mert az addigi kettő helyett a szerzők három forrás analizését ismertetik. Megvizsgáltatta az újonnan felfedezett lúp összetételét is. Hidegvízgyógyintézetet, villamos fényfürdőt, Gärtner-féle villamos kénfürdőt, továbbá hideg és meleg kénes vízű tükörfürdőt létesített (i. m. 75). Fodor⁴⁴ Oszkár szerkesztésében 1903-ban Budapesten megjelent Fürdők és nyaralóhelyek című munka részletesen ismerteti a fürdő fekvését. A hegytől övezett fürdőtelep teljesen szélmentes, levegője tiszta, éghajlati viszonyai nagyon kedvezők, a hirtelen hőmérsékleti változások ritkák. Litiumos savanyúvíz forrása a kontinensen a második helyet foglalja el és rendkívüli gyógyhatású vese és hólyagbántalmaknál. A fürdő Röntgen-készülékkel is el van látva. A gyógyfürdő a következő betegségeknél ajánlható: izom- és ízületi csúsz, csúszos hüdések, köszvényes ízületi lob, idült izzadmányok, görvélykór, idült fém-mérgezések,

idegbetegségek, légzőszervek hurutja, emésztőszervek bántalmái, idült bőrbetegségek. Szervi szívbajban, gyakori vértolulásban, vagy heveny lázas bántalmakban szenvedők számára a fürdő használata nem tanácsos. A szobák ára a nagyság és fekvés szerint 2–4 korona közt változik. A fürdő árnyékos és nagy parkja, szépen gondozott sétaútjaival, valamint a környék kirándulólhelyei, mind-mind kellemes időtöltési lehetőséget kínálnak a gyógyulni és szórakozni kívánóknak (i. m. 77–79). Papp Samu és Hankó Vilmos a Magyar Birodalom ásványvizei és fürdőhelyei című, 1907-ben megjelent munkájában már öt forrás szerepel. A Katalin, vagy Fekete forrás kénhidrogén tartalmú alkalikus savanyúvíz, az Új-forrás litium tartalmú alkalikus sós savanyúvíz, az István-forrás meszes kénes víz, a Mária-forrás is meszes kénes víz szódbikarbóna tartalommal, végül pedig a János-forrás vashidrogén tartalommal. A munkás szanatóriumban a férőhelyek száma 100-ra növekedett. Gyógydíj 10 és 6 korona, a szobaárak változatlanul 2–4 korona, közös étkezéssel 34 korona egy hónapra (i. m. 79–81). 1914-ben megjelent Magyarországi fürdők és források képes ismertetése című műből megtudjuk, hogy a fürdő a téli és tavaszi hónapokban is üzemel. Az évad május 1-től október végéig, a főidény június 15-től augusztus 15-ig tart. A fürdővendégek elhelyezésére a fürdőszállodában 42, a fürdőépület emeletén 17, összesen 59 kényelmesen és célszerűen berendezett szoba szolgál. Rendelkezésre áll még az úgynevezett „Bécsi ház” 16 elegáns szobával. A szobák árai 3–5 korona közt változnak. Gyógydíj címén fizet minden vendég, aki a telepen, vagy Balf községben vesz lakást, s itt három napnál tovább tartózkodik, az egész évadra az első osztályban 10, a másodikban 6 koronát. Fürdőárak: I. osztály kénes ásványvíz fürdő 2 K. II. oszt. 1,90 K. III. oszt. 1 K. Kénes lápfürdő 3,40 K., villamos kénfürdő (Gärtner dr. módszere szerint) 3,0 K., villamos fényfürdő 4,0 K. A gyógyfürdő állandó orvosa Wosinszky István dr., a fürdő tulajdonosa. Rajta kívül egy rendelőorvos is van, aki a fürdőgyógyszertárt is kezeli. A fürdő egyik specialitása az ideggyógyintézet, amely a gyógyfürdőtől teljesen elkülönítve működik és amelyben főleg epileptikus betegeket kezelnek. Ápolási díj évente I. osztályban 1720 K, II. osztályban 1120 K., III. osztályban 700 K. Gyógyszerek és a ruhamosás külön fizetendők. Szegény betegek a belügyminisztérium engedélye alapján az országos betegápolási alap terhére vehetők fel. A tanköteles gyerekek rendszeres oktatásban részesülnek (i. m. 82–86). Kunszt János dr.: A mai Magyarország ásványvizei, fürdői és üdülőtelepei, 1928-ban megjelent munkájában szintén öt forrásról ír, de megemlíti, hogy az öt ismert gyógyforráson kívül még több kisebb, gyengébb minőségű, kihasználatlan forrás is van a telepen. Ebben az időben 32 kabinfürdője van az intézetnek, amelyekben a kéntartalmú ásványvizet és a tápot használják. A fürdőárak: I. osztályú 2,0 pengő, II. oszt. 1,60 pengő. A szénsavas ivóforrás vizét gépjárművel palackozzák, s a félliteres üveget 0,70 pengőért, a literest 0,90 P-ért árusítják. A telepen a Munkásbiztosító Pénztárnak 120 ágyas szanatóriuma van. A napi penzió ára (szoba, étkezés, fürdő) 7,0 P. A gyógyfürdő 1926. évi forgalma 1000 vendég. A gyógyfürdő jellegét a 25926/1900 sz. belügyminiszteri rendelettel kapta, de az 1929. évi XVI. tv. végrehajtási utasításának rendelkezése ellenére a vezetőség nem kérte a gyógyfürdő jelleg megtartását, ezért Balf a 3046–1/1951 (II. 15) Eü M. sz. rendelet mellékletében már nem szerepel a gyógy- és üdülőhelyek között (i. m. 87–92). Frank Miklós, Kunszt János és Rausch Zoltán Magyarország fürdőinek, ásványvizeinek, üdülőhelyeinek ismertetése c. munkája tartalmazza a balfi fürdőről addig megjelent leírásokban foglaltakat. A gyógyszállóban a szobák száma 75-re emelkedett, a szobaárak: 3,50–4,50 P egy napra. Penzió napi ötszöri étkezéssel 8,00 P. Előidény április 1-től május 31-ig, főidény június 1-től augusztus 4-ig, utóidény szeptember 1-től október 15-ig. A tulajdonos és fürdőorvos mellett ifj. dr. Wosinszky István is fürdőorvosként teljesít szolgálatot (i. m. 93–94). Az Országos Balneológiai Kutató Intézet Hidrogeológiai Osztálya 1952–1965 között rendszeres vízhozam és víz hőmérséklet méréseket végez a fürdőtelepen és az ivóforrásnál. Az egyes források adatai az évszakoktól függően nagy ingadozást mutatnak. Az eddig ismert öt forráson kívül az Intézet egy, a fürdő belső udvarán lakadó hatodik forrást is említ (i. m. 97–102, 137–139). Papp Ferenc 1957-ben megjelent tanulmánya csak öt forrással foglalkozik. Az István-forrás vízfeltörési helyét egy 7,5 m

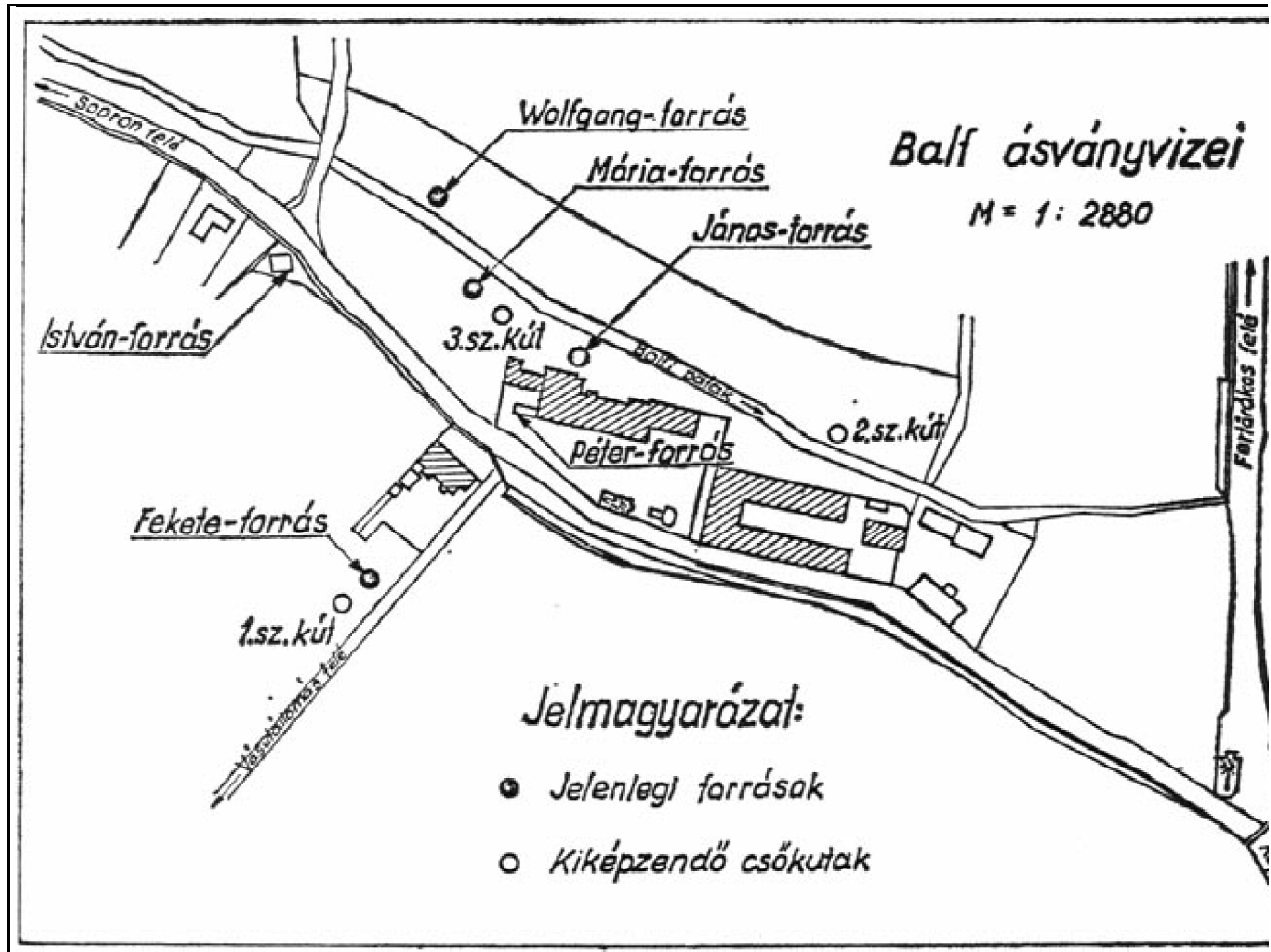

hosszú és 4,0 m széles medence veszi körül. A víz hőfoka (1948. XI. 28-án) 10°C, vízhozama 18,7 liter/perc. Az Országos Közegészségügyi Intézet munkatársai által 1958-ban végzett vizsgálat szerint 8,6 mg/l szulfidként tartalmaz, a vízben oldott összes alkatrész 1630 mg/l. A Mária-forrást 2,0 m átmérőjű, 4,3 m mély kútnak képezték ki, amelynek vízhozama 14,2 l/p, víz hőmérséklete 12,1°C. Az ásványvíz 0,8 mg/l szulfidként tartalmaz, az összes oldott alkatrész 1399 mg/l. A Wolfgang-forrás vizének hőfoka 11,8°C, hozama 16,4 l/p. A szulfidkéntartalom 3,4 mg/l, az oldott alkatrész 1599 mg/l. A három kénes forrás vízhozama percenként 49,3 liter. A Péter-forrás vízhozama 16,2 l/p, a víz hőmérséklete 13,8°C. (1952. VIII. 10). Három évvel későbbi mérés alkalmával a hozam csak 1,9 l/p volt, a hőmérséklete pedig 13,5°C. A forrás vizét még nem vegyelemeztek. A Katalin- vagy Fekete-forrás 8,0 m mély beton kútgyűrűs aknából áll. Kéntartalmú vizének hőmérséklete 12,5°C (1955. június 27), hozama percenként 17,1 liter. A víz szulfidként tartalma 5,5 mg/l, az összes oldott alkotórész pedig 1264 mg/l (i. m. 140–142). Az ismertetett öt forrás összhozama 82,6 l/p.

2. Az évszázadokon át működő és a betegek ezreinek gyógyulást adó fürdő háborús események következtében teljesen elpusztult. 1952-ben történt államosítása után az addig magántulajdonban lévő romhalmaz a város tulajdonába ment át. A fürdő felújításának gondja most már a városi tanácsot terheli. A romok eltakarítására és a még használható épületek felújítására az Országos Tervhivatal 2 millió Ft-os hitelt helyezett kilátásba. A munkák első ütemére 670 m Ft-t rendelkezésre is bocsátott, de 1953-ban a megnyitott hitelt váratlanul megvonta. A javában folyó bontási és alapozási munkákat le kellett állítani. A romok további négy évig éktelenkedtek, míg 1957-ben a MTESZ kezdeményezésére, részben társadalmi munkával a volt bányász üdülő épületéből 12 kádás fürdőház létesült. A nagy látogatottság hatására a városi tanács 1960-ban további 8 káddal és pihenővel bővítette az ideiglenes fürdőtelepet. Fürdésre a Fekete, Mária és az István források vizét használták. A kutak vize gravitációsan került a gyűjtőtartályba, majd ugyancsak gravitációs vezetéken a fürdőépület melletti tározóba, ahonnan előmelegítés után zárt csőrendszeren keresztül a kádákhoz. Naponta átlag 150, csúcsidejében 350 látogatója volt a fürdőnek. A három forrás percenként mindössze 60 liter vizet szolgáltatott. A tervezett rekonstrukció többletvízhozam beszerzését és vízbeszerzési műtárgyak létesítését teszi szükségessé. A balfi fürdő nyomorúságos állapota a városi tanácsülés napirendjének állandó programpontja lett. Ismételten tettek felterjesztést az Egészségügyi Minisztériumhoz a gyógyfürdő felépítése ügyében, de az országban rendelkezésre álló többszáz termálvíz hosszú éveken át elsőbbséget élvezett a hidegvízű balfi fürdővel szemben. Az elutasító válasz következetesen figyelmen kívül hagyta a balfi víz összetételét, amelyről dr. Cziráky József azt írta, hogy „a balfi kénes és szénsavas vizek hazánk olyan természeti értékei, melyeket a beteg gyógyítására, illetve az egészségesek felüdítésére hasznosítani nem csak kívánatos, hanem népgazdasági érdek.”⁸⁽⁹²⁾ Az Országos Vízgazdálkodási Kereterv 5,5 millió Ft-t irányzott elő a gyógyfürdő feljlesztésére. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1030/1967 (IX. 17) számú határozata, amely a nyugat-dunántúli üdülőterület regionális rendezési tervének jóváhagyásáról szól, Balfot a gyógyüdülés és betegellátás szempontjából jelentős települések közé sorolta. Az 1969. évi február 26-án tartott és Sopron közfürdőinek helyzetével ⁴⁶foglalkozó anketon is felmerült a balfi fürdő újjáépítésének ügye. A közel húsz évi huzavona után elkészült tanulmányterv szerint a fürdő a Soproni Állami Szanatórium részeként mint reumás gyógyfürdő épült újjá.

3. A fürdő újjáépítésének és fejlesztésének előfeltétele a kellő mennyiségű és minőségű gyógyvíz és ivóvíz biztosítása. Balf község ivóvízellátása nem volt megoldott, 1972-re tervezték a község bekapcsolását a regionális hálózatba. Az előzetes szakvélemény szerint – a tájékoztató vizsgálatok alapján – 200 l/perc volt a területről nyerhető kénes, a jelenlegihez hasonló minőségű gyógyvíz mennyisége. Felmerült az a gondolat is – az osztrák területen már feltárt vízelőfordulások ismeretében – hogy egyéb ásványvizek is találhatóak a

fürdő térségében. Megindult tehát a munka új víznyerőhelyek felkutatása érdekében. A feltárást az ÉM. Általános Épülettervező Vállalat megbízásából a Földmérő és Talajvizsgáló Vállalat végezte. A kutatófúrások az épülő gyógyszanatórium területén, a jelenleg is működő források közelében történtek. A vállalat 6 db különböző mélységű fúrást hajtott végre. A kiértékelés alapján három új kút telepítését javasolta a vállalat. A már meglévő és az új kutak helyét a 2. sz. ábrán tüntettük fel. A 1. és 3. számú kútból kénhidrogénes gyógyvíz, a 2. számúból pedig ivóvíz jellegű víz nyerhető. Az egyes kutak jellemző adatai:

A feltáró fúrás száma:	1	2	3
Javasolt talpmélység (m)	35	35	12
Nyugalmi vízszint (m) a térszint fölött	+0,20	+7,70	+1,10
Terep magasság mAf.	134,93	126,17	129,59
Javasolt vízkivétel l/perc	100,00	150,00	100,00
Becsült mértékadó üzemi vsz. (m) a térszint alatt	-6,00	-2,00	-6,00

47 20 órás üzem figyelembevételével az egyes kutak várható vízhozama:

- 1. számú kút 120 m³/nap gyógyvíz
- 2. számú kút 180 m³/nap ivóvíz
- 3. számú kút 120 m³/nap gyógyvíz

A kutak vegyvizsgálati eredménye:

Megnevezés	1. sz. kút	2. sz. kút	3. sz. kút
Mintavétel ideje: 1969	VIII. 25.	IX. 4.	VIII. 11.
Víz hőfok (°C)	12,00	12,00	11,80
Levegő hőfok (°C)	16,00	24,00	28,00
pH érték	7,05	7,10	7,05
Összes száraz maradék (mg/l)	1169,50	729,00	903,00
Szilíciumdioxid SiO ₂ (mg/l)	15,00	10,00	10,00
Kalcium Ca ⁺⁺ (mg/l)	110,30	128,60	128,60
Magnézium Mg ⁺⁺ (mg/l)	52,60	50,20	50,20
Lúgosság ml n/10 HCl	11,45	7,80	9,50
Összes keménység (német kem. fok)	27,50	29,48	29,48
Karbonát keménység (német k. f.)	27,50	21,84	26,60
Állandó keménység (német k. f.)	szikes	7,64	2,88
Klorid Cl ⁻ (mg/l)	240,00	47,00	136,00
Szulfát SO ₄ ⁻ (mg/l)	144,00	180,20	164,60
Oxigén fogyasztás O ₂ (mg/l)	0,09	0,83	0,14
Ammónium NH ₄ (mg/l)	5,00	0,10	1,25
Szabad szén-sav CO ₂ (mg/l)	145,53	87,00	132,80
Oldott O ₂ (mg/l)	Ø	1,36	Ø
Alkáliak Na-ban kifejezve (mg/l)	266,20	53,80	143,00
Kén S ⁻ (mg/l)	7,99	Ø	6,59
Hidrogénkarbonát HCO ₃ ⁻ (mg/l)	698,40	475,80	579,50
Tart. szén-sav CO ₂ (mg/l)	338,00	110,50	192,90
Kötött szén-sav CO ₂ (mg/l)	251,90	171,60	209,00

A próbaszivattyúzás alkalmával a javasolt 200 l/perc vízmennyiség kivétele esetén a kén és ásványi sótartalom lényegesen nem változott, de nagyobb hozamoknál már bizonyos fokú csökkenés volt észlelhető. A javasolt mennyiségnél több víz kivétele a minőség megővése érdekében nem tanácsos. A kénes vizek feltételezhetően felszíni csapadékból származó vízutánpótlással rendelkeznek. Magas kéntartalmukat a rétegben élő mikroorganizmusok hozzák létre. A kitermelhető vízmennyiséget a felszíni vízutánpótlások mértéke és a mikroorganizmusok tevékenysége határozza meg. A hasznosítható vízmennyiség tehát nem korlátlan, hanem meghatározott mennyiség. E feltevést látszik igazolni a vízhozammérések alkalmával

észlelt hozam ingadozása is. Az ismertett adatokból megállapítható, hogy a három végleges kútból kivehető vízmennyiség az igényeket kielégíti. A kutatások során megállapítást nyert, hogy a meglévő forrásokat annak idején nem a tényleges vízadó rétegre telepítették, foglalásuk rossz, részben kútgyűrűkkel, részben medencével történt, amelyek elhanyagolt állapotban vannak, előírt közegészségügyi védőterületük nincs. Lefedésük nem megoldott, ezért a rétegek felülről való elszennyeződésének veszélye áll fenn. A fenti okok miatt a vállalat a végleges kutak kivitelezése után a jelenleg üzemelő források megszüntetését [48](#) javasolja. A feltöltés költsége 97 000 Ft-t tesz ki. Az új kutak megkülönböztetése érdekében a 2. számú a Silvanus, a 3. számú a Farkasd nevet kapta. Az 1. számú megtartotta a régi Fekete forrás nevet. [9\(93\)](#)

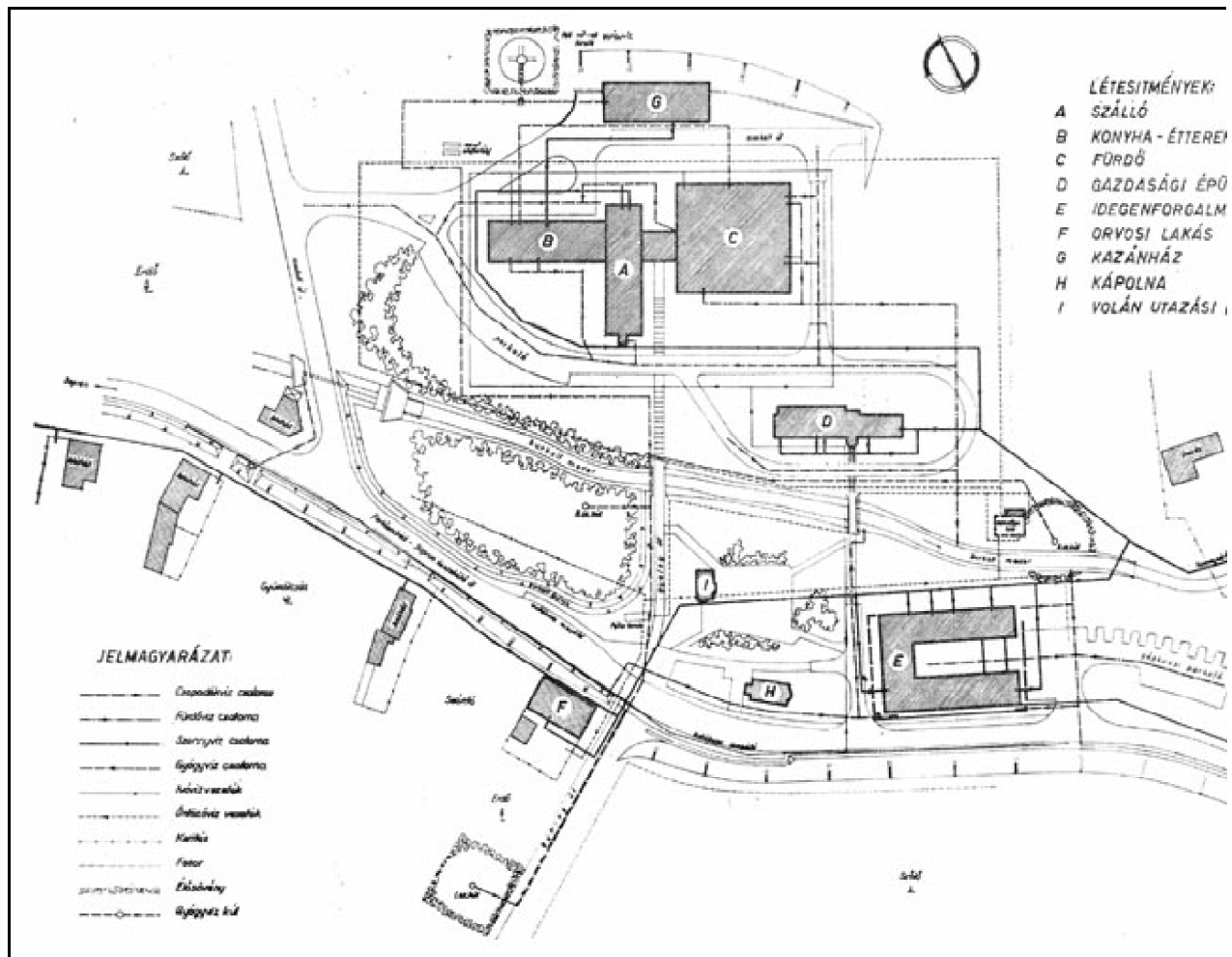
4. A már ismertett leírásokból tudjuk, hogy Balfon a magas kén tartalmú források mellett savanyúvizek is előfordulnak, amelyek keletkezése azzal magyarázható, hogy a geológiai törések mentén feltörő szénsav gázt a talajvíz elnyeli, s ily módon jön létre a szénsav tartalmú ásványvíz. Feljegyzések szerint a savanyúvíz-forrás szőlők közt fakadt, amelynek vizével oltották szomjukat az arra járó-kelek. A szőlő tulajdonosai nem nézték jó szemmel a nagy jövést-menést, féltve termésük biztonságát, minden áron igyekeztek eltönni a víz kifolyását, s e célból kocsiszámra hordták a követ és földet a forrás fölé. A fáradozás hiábavalónak bizonyult, mert a víz mindig utat tört magának a felszínre. Tudomást szerzett a bővízü forrásról a fürdő tulajdonosa dr. Wosinszky István, megvizsgáltatta a víz összetételét, majd örök áron megvette a forrást a hozzá tartozó területtel együtt. A fürdőtől mintegy másfél km-re lévő töltőállomás helyszínrajza: 3. sz. ábra, vizének összetétele (1 l savanyúvízben oldott alkotórészek):

Megnevezés	mg	mg egyenérték	Than féle egyenérték %
Kálium + Nátrium Na ⁺ (nátriumban kifejezve)	388,01	16,870	58,152
Lithium Li ⁺	0,70	0,100	0,344
Ammónium NH ₄ ⁺	0,76	0,042	0,144
Kalcium Ca ⁺⁺	187,60	0,365	32,280
Magnézium Mg ⁺⁺	62,69	2,631	9,060
Kationok összege:	639,76	20,008	99,980
Klorid Cl ⁻	60,00	1,692	5,832
Jodid J ⁻	0,07	–	–
Szulfát SO ₄ ⁻	99,55	2,068	7,130
Hidrogénkarbonát HCO ₃ ⁻	1540,50	25,250	87,030
Szulfid S ⁻	0,82	–	–
Anionok összege:	1700,94	29,010	99,992
Metakvasav H ₂ SiO ₃	2,86	–	–
Szabad szénsav CO ₂	1307,00	–	–
Összesen:	3650,56	58,018	–

A palackozó üzem területén ma már három ásott kút van, amelyeknek vízkémiai mutatói közel megegyeznek. Jelenleg csak az egyes számú kút vizét palackozza a Soproni Ásvány- és Szikvízüzem és hozza forgalomba fél- és egyliteres palackokban. Az üzem egy műszakban dolgozik, s napi 3–4 m³ víz kerül palackozásra. A töltőállomás szénsavas ásványvíz igénye a kút hozamánál lényegesen nagyobb és annak tízszeresét is meghaladja. A Földmérő és Talajvízvizsgáló Vállalat az üzem [49](#) megbízásából

ásványvíznyerési lehetőségek felkutatására előzetes vízbeszerzési tanulmányt készített. A tanulmány szerint a palackozó üzemtől északra, a Balfot és Fertőrákost összekötő út mentén található források változó összetételűek és vízhozamúak. A vegyvizsgálatok alapján nem minősíthetők szénsavas ásványvíznek. További ásványvíz jellegű víz beszerzésére a fentiek értelmében távolabbi területek megkutatására van szükség. E célból az Állami Gazdaság környéke és a Fertő tó mentén Balf község északi és déli részei jöhetnek figyelembe. A palackozó üzem második kútja jelenleg használaton kívül van. A harmadik kút vizét palackmosásra használják. A palackozó mosóvizét, amely napi 8 m³-t tesz ki, a jövőben az ivóvízhálózatból kívánja az üzem nyerni, miáltal nagy mértékben megnövekszik a palackolható ásványvíz mennyisége. A telepen kívül lévő negyedik forrás a lakosság savanyúvíz-szükségletének beszerzési helye. A Fertő tó osztrák oldalán végzett eredményes kutatások arra engednek következtetni, hogy a balfi fürdő területén is hasonló vízföldtani viszonyokat találunk, amelyek gyógy-, illetve ásványvíz kitermelésére alkalmasak. E feltételezést megerősítette az a megállapítás is, hogy Balf község közvetlen környezetének tektonikai viszonyai szorosan kapcsolódnak a Fertő tó és környékének tektonikájához. A feltáró fúrások azonban – a tektonikai kapcsolatok és az osztrák példa ellenére – azzal a meglepő eredménnyel jártak, hogy Balf környékén glaubersós, vagy ehhez hasonló összetételű nagy sókoncentrációjú ásványvíz, amely a szanatórium ivókúrájához megfelelő lenne: nincs. Ez a felismerés adta a gondolatot a fertőparti 150 m-es kutatófúrás mélyítéséhez. A. F. Tauber és V. Fritsch osztrák geológusok a meggyesi fürdőtelepen 1955-ben egy 121,4 m mély fúrást mélyítettek. A fúrás mélyítése során nagy sókoncentrációjú (30 g/l) ásványvizet találtak, amelynek fő jellemzői a nátrium, magnézium és szulfát ionok. A Vízügyi Tudományos Kutatóintézet által 1963–64-ben a Fertő tavi vitorlástelep közelében mélyített kutatófúrás vízadórétegeit minősítve megállapítható, hogy a 4,0–12,4 m közötti rétegvíz sókoncentrációja a legnagyobb, közel 27 g/l. A szulfát-ion 8 g/l felett van, ugyancsak 8 g/l feletti 52a nátrium-ion mennyisége, amelyhez 5,7 g/l klorid-ion járul. Az 55 m alatti alsóbb rétegek sókoncentrációja kisebb. A fertőrákosi ásványvíz kémiai összetétele alapján a nátriumkloridos glaubersós keserűvizek csoportjába tartozik, amely a Mira vizekhez áll legközelebb. Összetételét tekintve megüti az ásványvíz elnevezés előírásait, palackozásra és ivókúrára alkalmas. Az ásványvíz hasznosítása és forgalomba hozatal az egészségügyi és gyógyvízértékesítő szervek feladata.[10\(94\)](#)

50Balf fürdő helyszínrajza a rekonstrukció után

51Az új gyógyszálló és fürdő

5. Hosszú időre volt szükség ahhoz, hogy felépüljön egy méreteiben szerény, de az orvostudomány színvonalának megfelelő és a betegek kényelmét biztosító fürdő és gyógyszálló. A terveket az Általános Épülettervező Vállalat készítette 1971–72-ben. Építész tervező Kun Attila Ybl-díjas építész, gépész tervező Breiner Mária gépészmérnök, az utépítés és közmű terveit Murányi Tibor mérnök készítette. Kivitelező a Győr megyei Állami Építőipari Vállalat volt. A munkák kezdési időpontja 1970. július 20. A műszaki átadás folyamatosan történt, amint egy-egy építmény elkészült. Az utolsó, befejező átadás 1976. április 9-én volt. A fürdő ezt megelőzően 1975. szeptember 1-e óta üzemel. A gyógytér kialakításánál a tervező gondosan ügyelt az évszázados park eredeti állapotának megőrzésére. A gyógyteret keletről a régi szálló épület, délről a sopron–balfi összekötő út, nyugatról a fürdőtelepi bejáró út, északról az ún. Balfi fürdő-patak határolja. A rekonstrukció során új létesítményként készült a 180 ágyas gyógyszálló, egy és kétágyas szobákkal („A” épület). A földszint + öt emeletes épület középfolyosós rendszerű, amely a szanatóriumi beutaltak elhelyezését biztosítja, a szükséges kiszolgáló helyiségekkel együtt. Itt kaptak helyet az ÉKG és Röntgen-laboratóriumok, orvosi és nővérszobák, betegfelvételi irodák, és ruharaktárak. A szanatóriumi betegek részére 300 adagos konyha épült („B” épület), amelyet beteg- és személyzeti étterem, továbbá a gépészeti helyiség egészíti ki. Az épülettömb jobb szárnyán nyert elhelyezést a napi 500–600 fő ellátására alkalmas fürdő („C” épület). Az épületben 21 db kádfürdő, 45 m² vízfelületű medence súlyfürdővel, 2 db víz alatti masszázs, galvánkád, elektroterápia, masszázs-helyiség, tornaterem, iszappakoló és kiszolgáló helyiségek kerültek elhelyezésre. A háború után kádfürdőként használt épület

helyreállításával és bővítésével kaptak elhelyezést a személyzeti öltözők, irodák, raktárak, továbbá a telefonközpont és a nyilvános WC-k („D” épület). Az egykori „bécsi ház” helyreállításával 40 ágyas idegenforgalmi gyógyszálló létesült, a külföldi betegek fogadására („E” épület). Az épületben két lakosztály, valamint kétágyas összkomfortos betegszobák vannak. A tetőtérben öt egyágyas komfortos betegszoba készült. A szobákon kívül 100 adagos befejező konyha, a szállóvendégek részére étterem és társalgó, valamint egyéb kiszolgáló helyiségek létesültek. Az épület az eredeti állapotnak megfelelő tér és formaképzéssel került helyreállításra. Az „F” épületben, a volt Wosinszky-féle lakóházban két orvosi lakás és öt kétágyas komfortos nővérszoba létesült. A „G”-épületben van a kazánház és itt nyertek elhelyezést a garázsok, műhelyek, raktárak, öltözők, valamint a gépészeti kapcsoló helyiségek. A fürdőtelepi kápolna restaurálását az AÉTV tervei alapján a Műemléki Felügyelőség végezte („H” épület). Az „I”-épületben van a Volán Utazási Irodája, amely egyrészt a betegek utazásával kapcsolatos jegyelővételt látja el, másrészt emléktárgyak, könyvek, folyóiratok és képeslapok árusításával foglalkozik. Az épületeken kívül elkészült a terület teljes új közművesítése új derítőteleppel, 100 m³-es gyógyvíztároló, valamint a tereprendezés, parkosítás, úthálózat és autóparkoló. A gyógyfürdő a Soproni Állami Szanatórium kezelésében van. Az igénybe vehető kezelésekkért az alábbi díjakat kell fizetni: medence-fürdő 15 Ft, kádfürdő 20 Ft, elektromos kádfürdő 50 Ft, mesterséges szénsavas fürdő 35 Ft, masszázs 15 Ft, gyögmasszázs 30 Ft, víz alatti vízszugár masszázs kádban 30 Ft, súlyhúzásos ágykezelés 25 Ft, gyógytorna csoportos 18 Ft, infravörös sugárkezelés 35 Ft, ultrahang sugárkezelés 35 Ft, inhalációs kezelés (aerosolos, elektromos aerosolos, pneumatikus kamra, sókamra) 50 Ft, galván kezelés 50 Ft, iontoforézis 50 Ft, ingeráram kezelés 5350 Ft, rövidhullám kezelés 50 Ft, mikrohullám kezelés 50 Ft, ultrahang kezelés 50 Ft. Az 1900-as évek elején mindössze 5–6 féle kezelésben részesültek a betegek. A fejlődés ugrásszerű növekedését mutatja a fenti árjegyzék, amely szerint ma már 22 féle fizioterápiás és phisiotherápiás gyógykezelést tud a szanatórium nyújtani. A felsorolt már üzemben lévő létesítményeken kívül további bővítésként készül egy központi ivócsarnok, amely a főépülethez fedett fűthető folyosóval fog csatlakozni. Az ivócsarnokban terv szerint nem csak a balfi szénsavas ásványvizet, hanem a hazánkban forgalomban lévő összes palackozott gyógyvizet árusítani fogják. Az ivócsarnok épületében kap elhelyezést a fodrászat, kozmetika, továbbá a szauna helyiségsoport, amely előtérből, pihenőből, mártózó medencéből, zuhanyozó fürkéből és szaunából áll. A gyógyulást kereső betegek szórakozását és gyógyulását fogja szolgálni a kazánháztól (G épület) északkeletre fekvő területen építendő mini golfpálya. A terveket a Győri Tervező Vállalat Soproni Irodája készítette. Építész tervező Hidasi Jenő és Tolnay Lajos. Ezen bővítés teljes költsége 22343 m Ft. A Győri Vendéglátó Vállalat 100 személyes étterem építését határozta el a bejáró betegek és a látogatók étkeztetésének biztosítása céljából.

6. A beruházás építési költsége 108 674 m Ft-ot tesz ki, az alábbi részletezés szerint:

„A” – „B” – „C” jelű épülettömb és a hozzá tartozó	45 800 m Ft
melléklétesítmények	
„D” jelű gazdasági épület	2 600 m Ft
„E” jelű idegenforgalmi szálló	28 000 m Ft
„F” jelű orvosi lakás és nővérszállás	2 400 m Ft
„G” jelű kazánház és a melléklétesítmények	22 500 m Ft
„H” jelű fürdőtelepi kápolna	407 m Ft
„I” jelű Volán utazási iroda	1 500 m Ft
Távbeszélő hálózat	1 840 m Ft
Gyógyvízkutak fúrása	624 m Ft

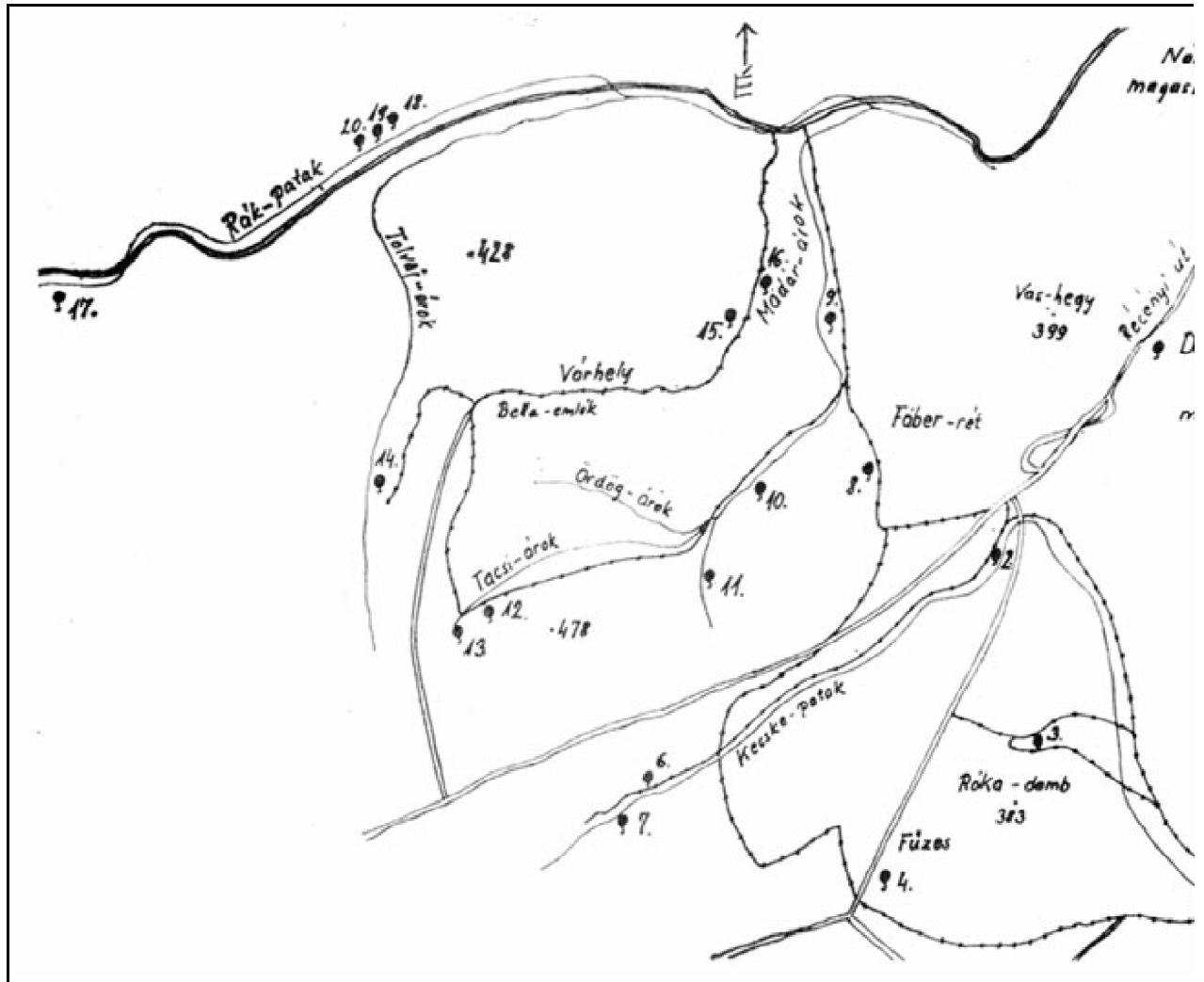
Útkorrekció	859 m Ft
II. sz. gyógyvízkút vezetékhalozata	520 m Ft
A Péter-forrás felújítása öntözővíz biztosítása céljából	430 m Ft
Ivóvízhálózat kiépítése	1 194 m Ft
ÖSSZESEN: 11(95)	<u>10 674 m Ft</u>

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Bircher Gyula–Führer Ernő–id. Csanády Etele: A Soproni Hegyvidéki Erdészet forrásvizeinek vizsgálata

54 Bircher Gyula–Führer Ernő–id. Csanády Etele: A Soproni Hegyvidéki Erdészet forrásvizeinek vizsgálata

1. Az erdőgazdálkodás intenzívebbé válása és az erdő közjóléti szerepének növekedése egyre inkább indokolja az erdős területek forrásainak felderítését, kiépítését, vizüknek részletesebb kémiai vizsgálatát. E forrásuk jó szolgálatot tehetnek a technikai, biológiai vagy munkásellátási problémák megoldásában, hiszen kisebb-nagyobb építkezésekhez, vegyszerezési munkák elvégzéséhez, esetleg csemetekerti létesítmények ellátásához vízre van szükség. Szükséges jó ivóvíz az erdei dolgozók ellátásához is. Ez esetben a víz minősége már szigorú kémiai megítélést kíván.

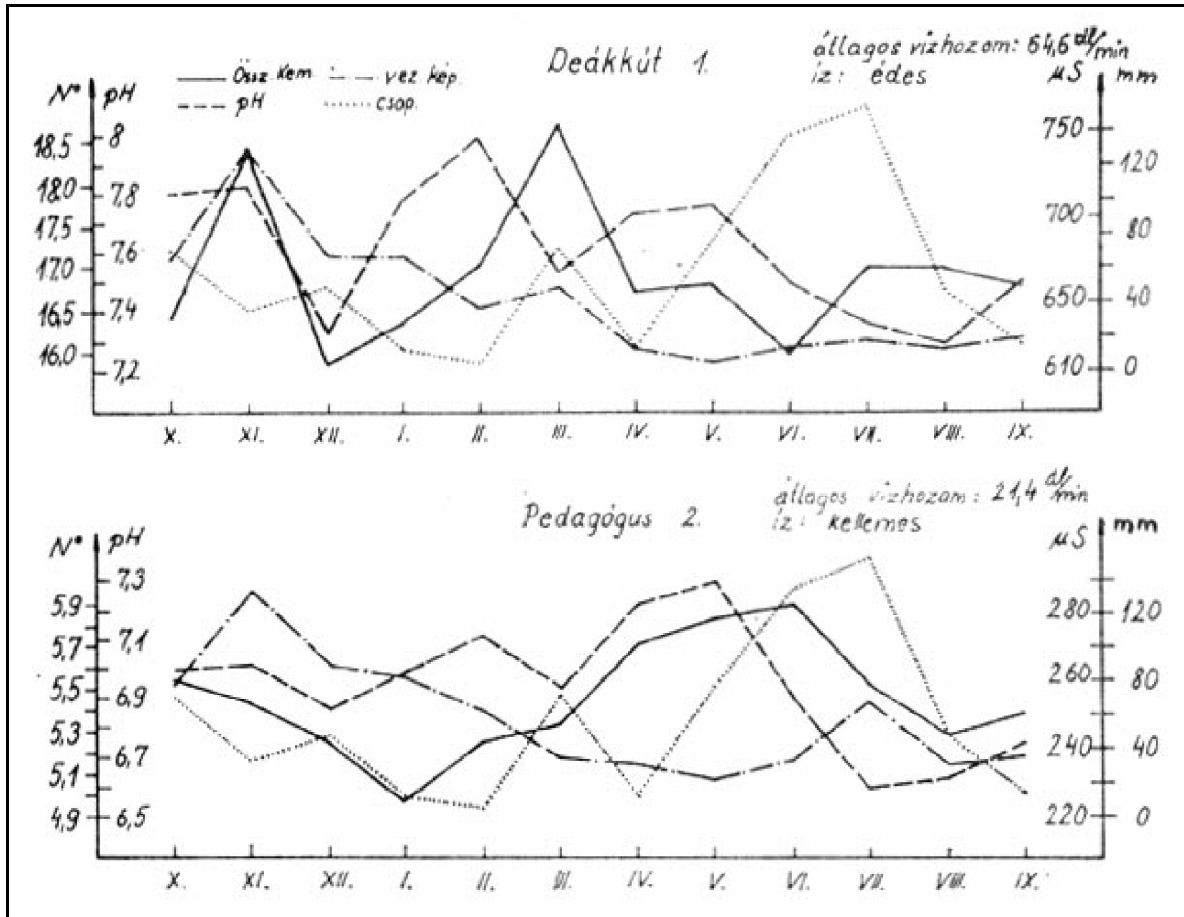
Egyre kiemelkedőbb jelentőségre tesznek szert az erdei források az erdő közjóléti, turisztikai szerepének növekedése miatt is. A kirándulók számára a források kettős jelentőségűek: biztosítják nagyobb túra esetén az üdítést, vagy képezhetik a séta, ill. a kirándulás célpontját is.

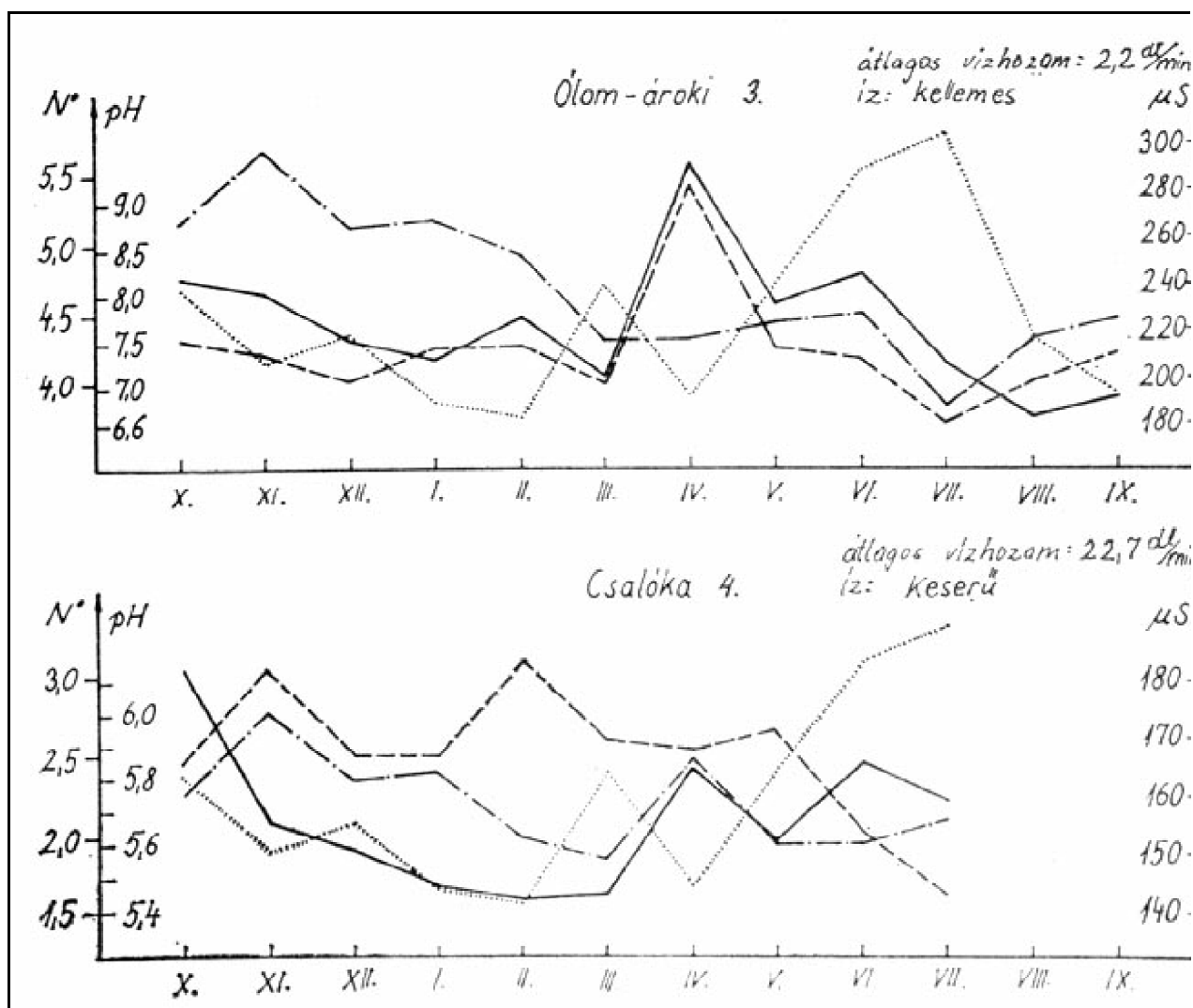

A Hegyvidéki Erdészet területének forrásai

Az ország jelentősebb turisztikai övezeteihez tartozó kisebb-nagyobb források vize kémiai szempontból kevésbé ismert, a néhány nagyobb hővizi és esetleg egy évszázadnál is régebb idő óta számontartott forrás kivételével. A Soproni Hegyvidéki Erdészet kiránduló övezeteinek területén sok forrással is hasonló a helyzet.

Vizsgálataink területét még azért is választottuk, mert a viszonylag kis körzetben turisztikai szezonok idején igen nagy a kirándulók száma.

562. A kísérleti munka előzményei

A Soproni Hegyvidéki Erdészet területén levő források vizsgálata kb. 30 éve kezdődött (Firbás Oszkár, Jabláczy Sándor, Macher Frigyes, Frauenhoffer Kristóf). Firbás Oszkár¹⁽⁹⁶⁾ említi az erdőnek a vízháztartásban betöltött szerepét. Jabláczy Sándor és Firbás Oszkár²⁽⁹⁷⁾ cikkében több forrás havonkénti és 3 forrás hetenkénti vízhozam- és hőmérséklet-mérés adatait találjuk. Itt találunk utalást a források vegyi jellemzőire is. Macher Frigyes és Frauenhoffer Kristóf pár forrás kémiai jellemzőit közölték. (Vö. az 1. lapalji jegyzettel.) Firbás Oszkár³⁽⁹⁸⁾ továbbá egy forrás történeti háttérével, a forrásfoglalással és annak nehézségeivel, továbbá a forrás vízhozammérés adataival foglalkozott, majd újabb mérési adatokat közölt a vízhozamváltozásra nézve⁴⁽⁹⁹⁾, ő nyújtotta a források pontos leírását, megközelíthetőségük módját (térképes vázlattal), továbbá a források vízhozama és hőmérséklete változásának adatait.⁵⁽¹⁰⁰⁾

Firbás Oszkár a Soproni Hegyvidéki Erdészet területén mintegy 65 forrást és szivárgót ismer. Mi ennek csak a jól ismert, a turisták által sokat látogatott részét tártuk fel. Az ezen a területen talált mintegy 35 forrás és szivárgó közül húsznak a pontos, teljes felvételét és mérését elvégeztük. A szelekciót a források

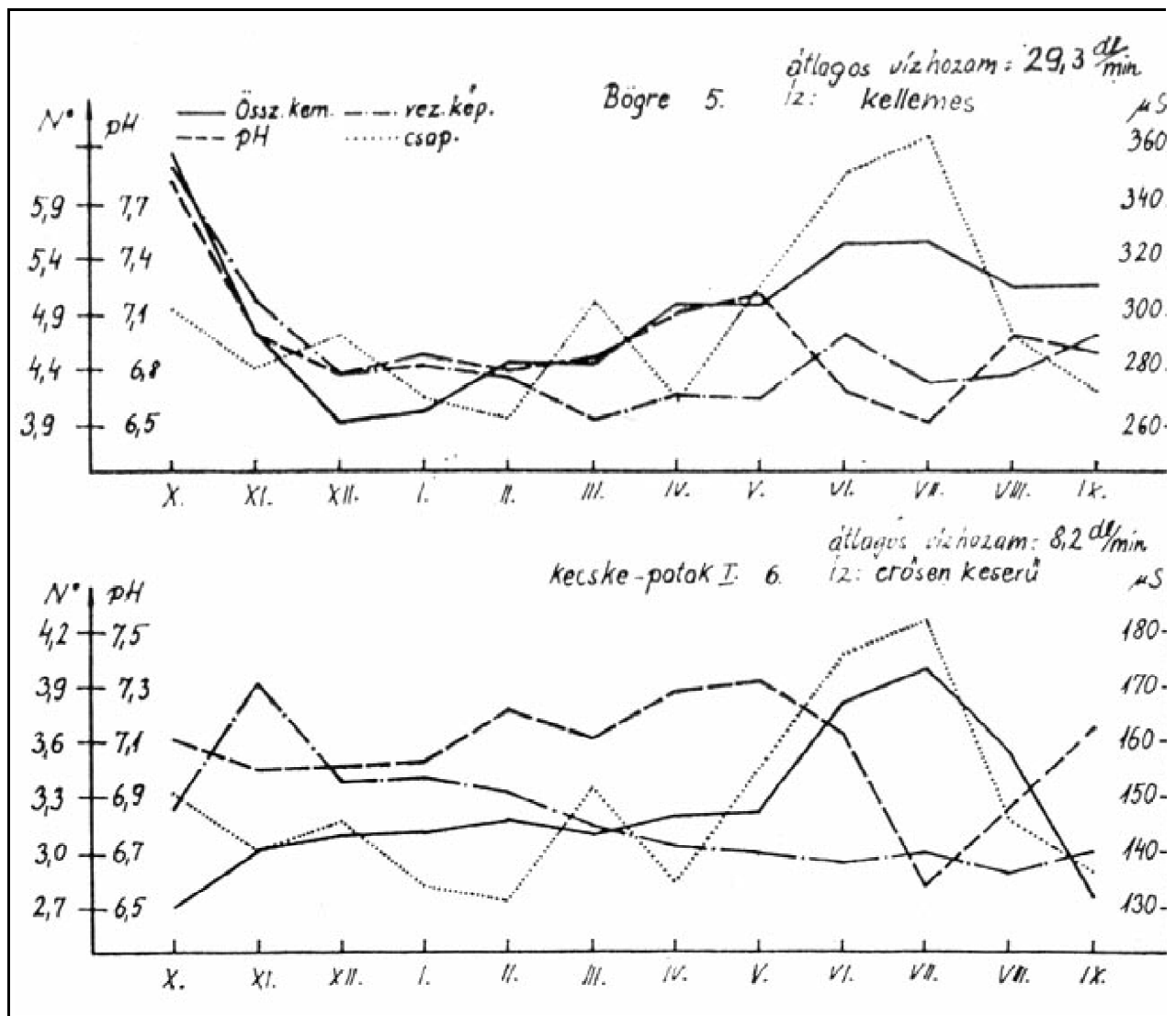
időszakossága és egyéb mérési nehézségek figyelembevételével tettük meg.

A méréseket egy éven keresztül végeztük. Ez időszak alatt egy-két forrás állapotában számos olyan változás történt, amit fontosnak tartunk megemlíteni. A terület egyik legrégebb, bővízű forrását („Természetbarát”-forrás) a körülötte végzett földmunkálatok miatt áthelyezték. Építkezés áldozata lett az „Úttörő”- és a „Manninger”-forrás is, ezek újrafoglalása szükséges.

Meg kell emlékeznünk a források történeti jelentőségéről is. A vizsgált források közül számosat már a XVIII. században is bővízű, iható forrásnak ismertek. Ilyen volt a „Természetbarát”-, régi nevén „Orvosi”-forrás is, amely a soproni kolerajárvány⁶⁽¹⁰¹⁾ idején (1831–32) egyedül látta el a lakosságot tiszta, fertőzésmentes ivóvízzel. De nem kevésbé fontos még a „Ferenc”-, a „Büdöskúti”-, és a „Deákkúti” („Berzsenyi”-) forrás is.

Mint már említettük, a 35 forrás és szivárgó közül 20 forrás beható elemzését végeztük el. Elhelyezkedésük és megközelíthetőségük szemléltetésére térkép vázlatot készítettünk, melyen a források pontos helyét és a begyűjtési útvonalat tüntettük fel. A forrásokat sorszámmal jelöltük:

1. Deákkút-forrás	11. Tacsai-árok I. forrás
2. Pedagógus-forrás	12. Hármaskút-forrás
3. Ólomárok-forrás	13. Farkasárok-forrás
4. Csalóka-forrás	14. Postás-forrás
5. Bögre-forrás	15. Szent György-forrás
6. Kecsepatak I. forrás	16. Madárárok-forrás
7. Kecsepatak II. forrás	17. Fehér Dániel-forrás
8. Textiles-forrás	18. Manninger-forrás
9. Természetbarát-forrás	19. Úttörő-forrás
10. Szalamandra-forrás	20. Kisdobos-forrás

583. A mérési módszer ismertetése

A források vizének értékelését már a helyszínen elkezdtük. Egy 250 ml-es mérőhenger és egy stopperóra segítségével meghatároztuk a vízhozamot dl/perc egységben. Ugyancsak a terepen végeztünk ízvizsgálatot is, egyszerű kóstolás segítségével; ennek alapján a forrásokat vizük íze szerint 4 csoportba sorolhattuk: édes, kellemes, keserű és erősen keserű ízű kategóriába. A kémiai elemzéshez szükséges mintákat kifőzött gumidugóval lezárt, és ugyancsak kiforrázott, 250 ml-es üvegekben gyűjtöttük be havonként, a hó ugyanazon napjain. A mintákat azonnal laboratóriumi elemzés alá vettük, még pedig:

1. Meghatároztuk az össz- és kalcium-keményiséget komplexometriás módszer segítségével;
2. Megállapítottuk a minták hidrogénkoncentráció-, azaz pH-értékét is üvegelektódból és kalomel-elektódból álló galvánlánc és RADELKIS OP-401 típusú elektronikus pH-mérő segítségével;
3. Ezt követően megmértük a begyűjtött minták vezetőképességét 20°C-on, ugyancsak RADELKIS OK-102-1 típusú

konduktométer segítségével; 4. Meghatároztuk az oxidálható szervesanyagtartalom mértékét is, azonban itt a vizsgálatokat csak a század normál KMnO_4 fogyasztásra korlátoztuk.

A befolyásoló paraméterek vizsgálata érdekében a Soproni Meteorológiai Állomás segítségével a vonatkozó időszak napi adataiból minden hónapra kiszámítottuk a havi csapadékösszegeket.

Valamennyi vizsgált forrásról szerzett mérési eredményeinket táblázatosan összefoglaltuk havonkénti bontásban, majd e táblázatok alapján minden egyes forrás adatainak évi lefutását és változását mutató grafikonokat készítettünk. A továbbiakban a célszerűség és a korlátozott terjedelem miatt csak a grafikonokat kívánjuk közölni, következtetéseinket is ezek alapján határoztuk meg.

4. Kísérleti eredmények és következtetések

1. A források vízhozamuk nagysága szerint két csoportba oszthatók: bővízű forrásokra (vízhozamuk percenként 10 dl fölött); csekély vízhozamú forrásokra (10 dl alatt). Bővízű források: a Deákkút-, Pedagógus-, Csalóka-, Bögre-, Természetbarát-, Hármassforrás, Farkasároki-, Szent György-, Fehér Dániel- és Manninger-források; csekély vízhozamúak: Ólomároki-, Kecsepatak I., Kecsepatak II., Textiles- és a Postás-források. Az itt fel nem sorolt öt forrás nincs foglalva.

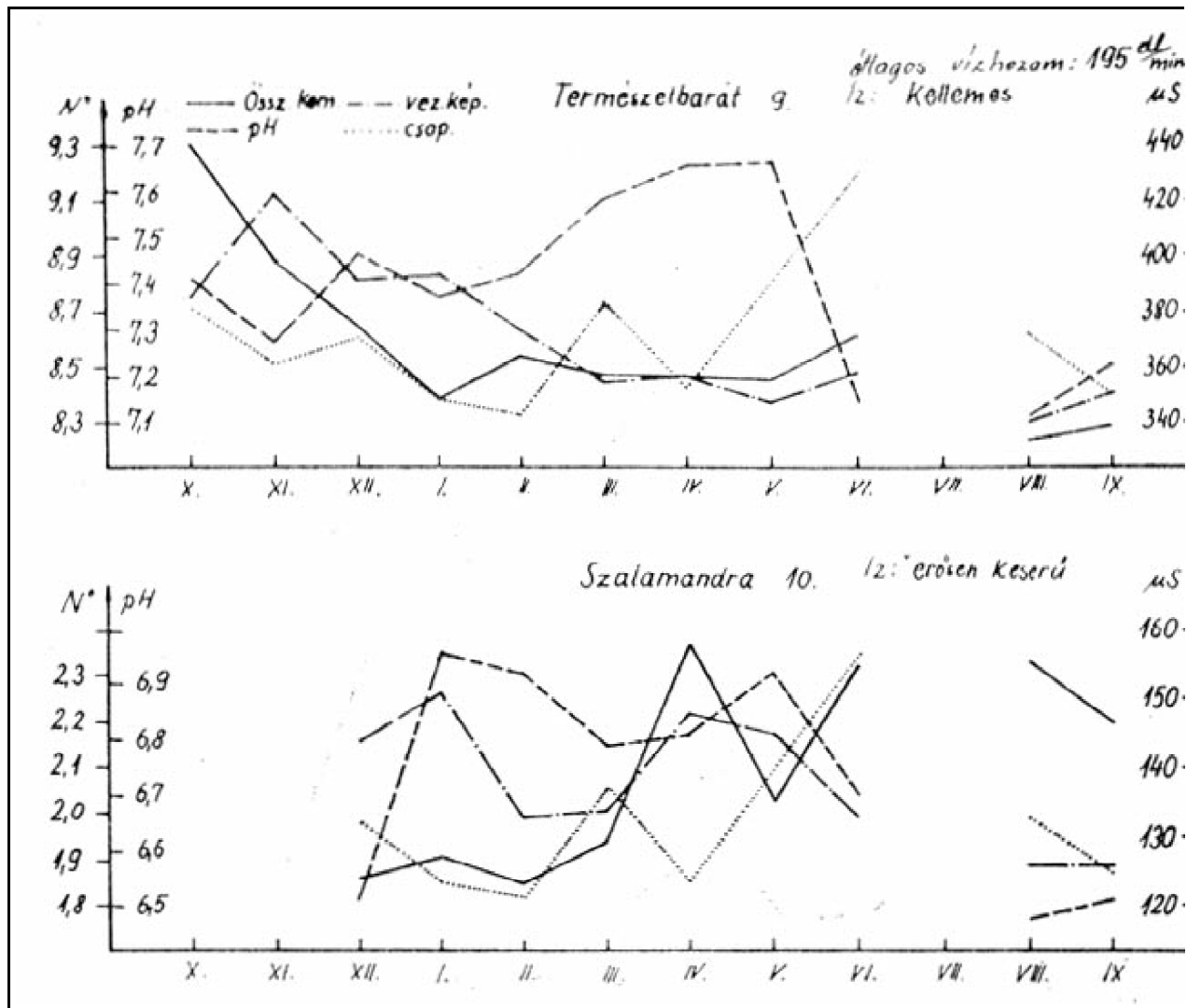
2. A bő vízhozamú források vízhozam-változása kicsiny mértékű, 20%-os relatív átlagingadozáson belül van egyéves viszonylatban. A havi csapadékmennyiségtől való függés biztonsággal nem mutatható ki.

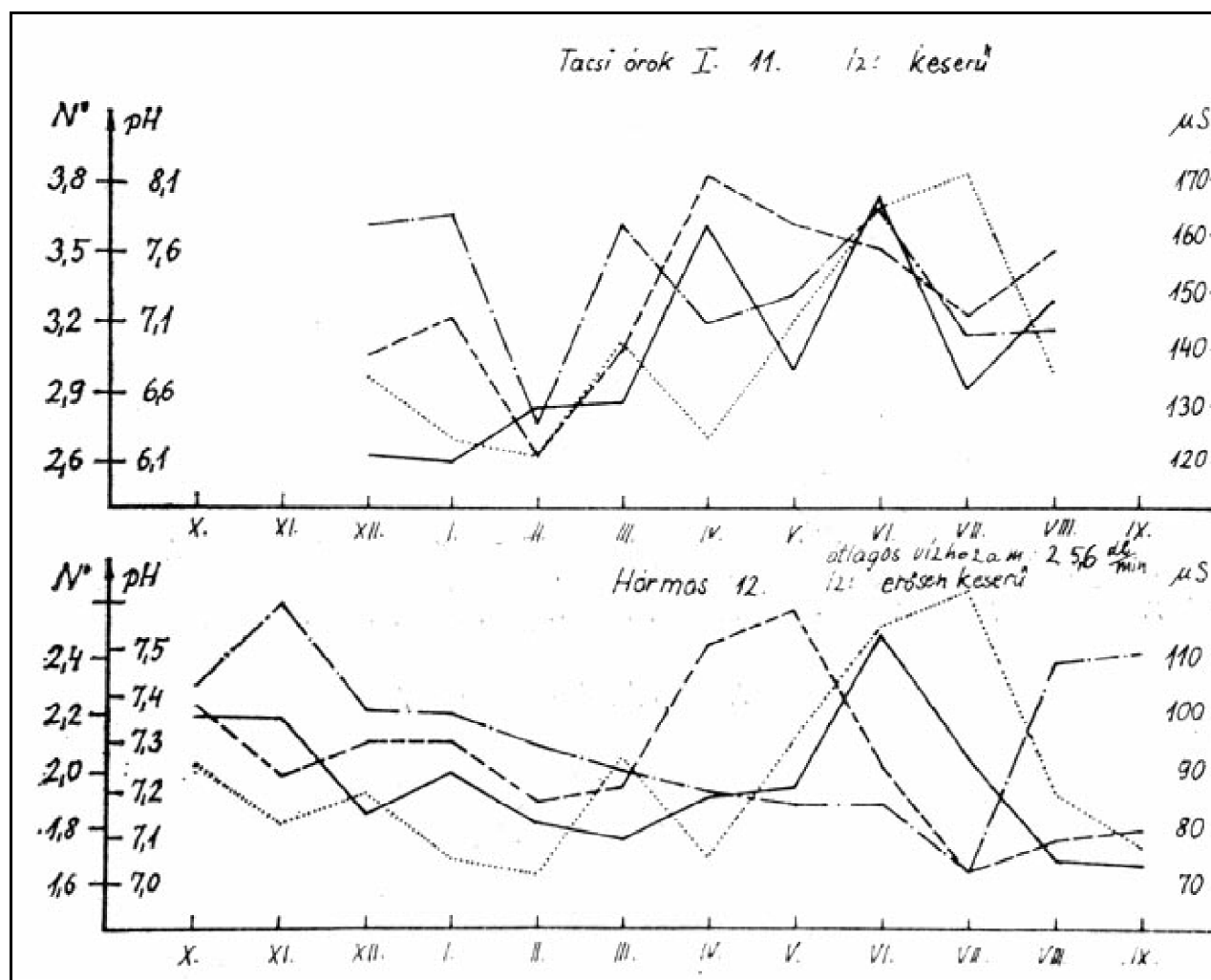
3. Ezzel szemben a csekély vízhozamú források vízhozam-változása helyenként 100%-on felüli (pl. Postás-forrás). A havi csapadékösszeggel való összefüggés itt oly módon jelentkezik, hogy a nagy csapadékú periódusok lezajlása után 1–2 hónappal emelkedik a vízhozam. Ilyen csekély vízhozamú források: Ólom-ároki-, Kecse-patak I., Kecse-patak II., Textiles- és Postás-forrás.

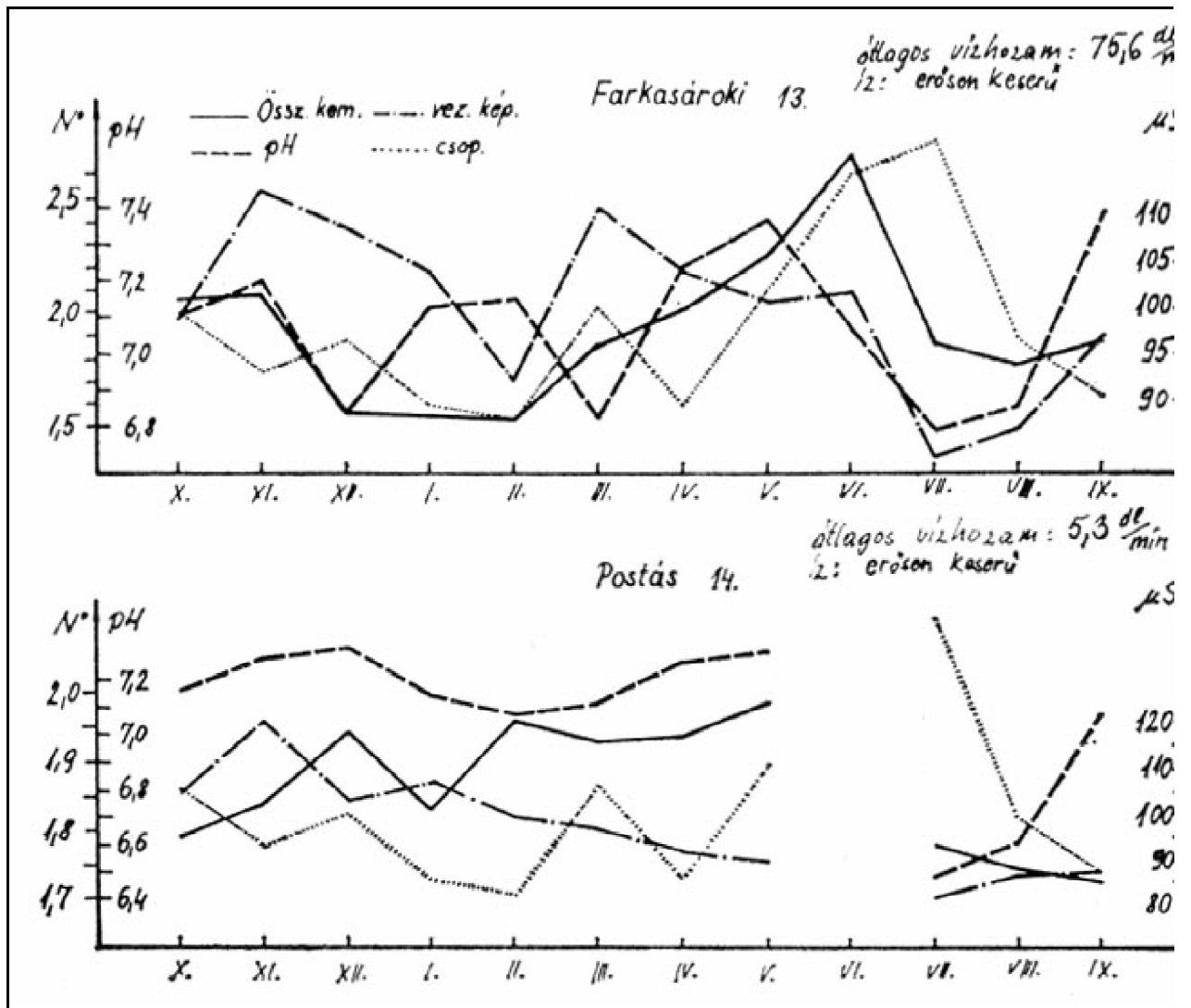
4. A grafikonok tanulmányozásából kitűnik, hogy a bő vízhozamú források összkeménység-értékének változása a csapadék évi menetétől független (Deákkút-, Fehér Dániel-, Manninger-, Úttörő-, Kisdobos-források); a csekély vízhozamú források esetében a csapadék növekedésével egyúttár az összkeménység növekedése is (karbonát-hidrokarbonát egyensúly eltolódása). Ilyen források pl. a Kecsepatak I., Kecsepatak II.- és Textiles-források.

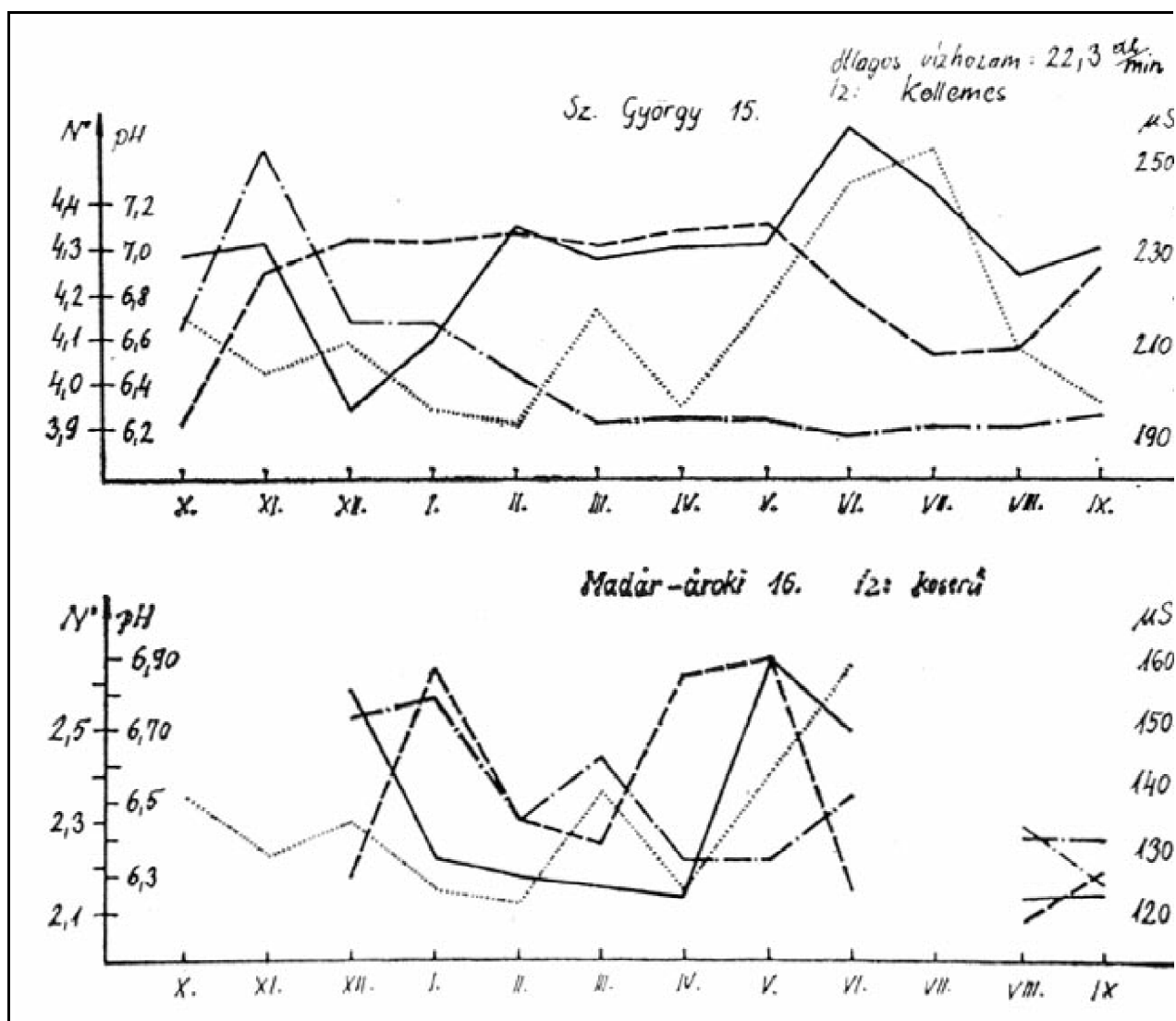
5. A pH-változásokat szemlélve megállapítható, hogy a bő vízhozamú források pH-értéke 7,2–7,8 pH intervallumba esik (pl. Deákkút-, Fehér Dániel-, Manninger- és Úttörő-források). Ezzel szemben a csekély vízhozamú források pH-ja 7,2 értéken aluli (Kecse-patak I., Kecse-patak II., Textiles-források), mely érték a csapadékösszeg növekedésével általában csökkenő tendenciát mutat.

616. A grafikonokból látszik, hogy a vezetőképesség-érték évi menetének változása mutatja a legnyugodtabb lefutást. Ez az érték az első vizsgálati hónapban (október) minden forrásnál nő, majd tíz hónapon keresztül (július–augusztusig) csökken, és csak az utolsó egy-két hónapban emelkedik ismét. Legszembetűnőbben mindez a bővízű forrásoknál jelentkezik (Deákkút-, Hármassforrás, Fehér Dániel-, Manning- és Úttörő-források). A vezetőképesség elsősorban a sótartalom függvénye, a csapadékösszeg növekedésével nagysága csökken a hígulás miatt.

7. Az ízvizsgálatok alapján megállapítható, hogy általában a bővebb vízhozamú források íze édes vagy kellemes, a csekélyebb vízhozamúaké keserűs. Azonban szorosabb az összefüggés a források íze és vezetőképessége között. A 600 mikro-Siemens-értéken felüli források vize édes, 250–600 mikro-Siemens között kellemes az íz, ez alatt pedig keserű, ill. erősen keserű íz érezhető.

8. A szervesanyag-tartalomra a 0,01 normál káliumpermanganát-fogyasztásból tudunk csak következtetni, és ez az érték csak néhány forrás esetében ad kifejezett gyanúra alkalmat. E források vize egyébként is igen

keserű, így vizüket ivásra nem javasoljuk. Ilyen források a Tacsai-árok I.- és Farkasároki-források. Itt említjük meg, hogy a Kecsketatak I.- forrásnál vashidroxid kiválását tapasztaltuk, ezért emberi fogyasztásra az előbbiekhöz hasonlóan ezt sem javasoljuk.

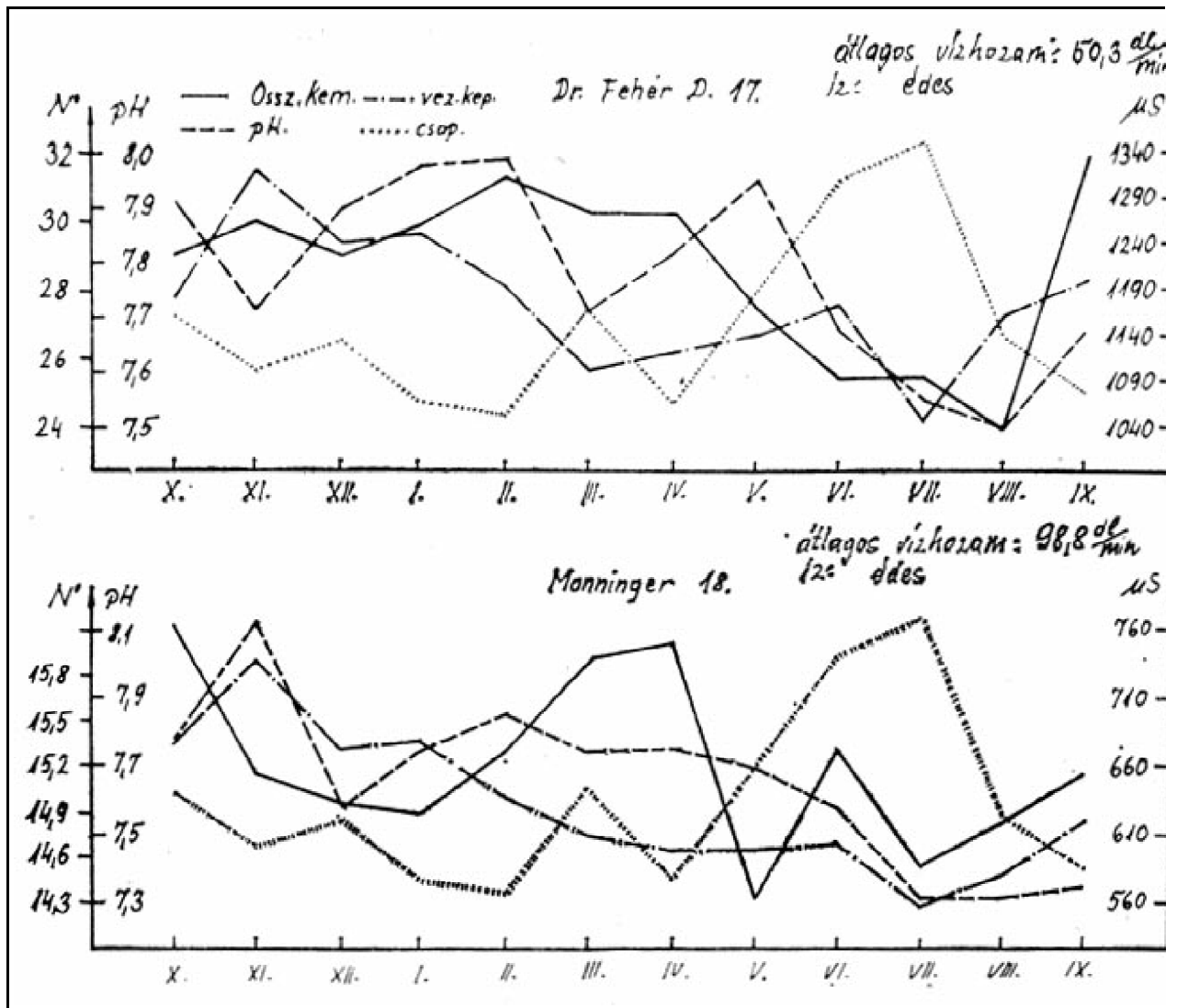
9. A vízkeménység abszolút értékét vizsgálva megállapítható, hogy a Csalóka-, Kecsketatak I., Kecsketatak II., Szalamandra-, Hármastorrás, Farkasároki-, Postás-, Madárároki-források vize túlzottan lágy, egyúttal kellemetlen, többnyire keserű vagy erősen keserű ízű. Így fogyasztásra kis keménysége miatt nem javasoljuk a Kecsketatak II., Szalamandra-, Hármastorrás, Farkasároki- és a Postás-forrás vizét. E források összkeménységének értéke 1,5–4 N° fok között változik.

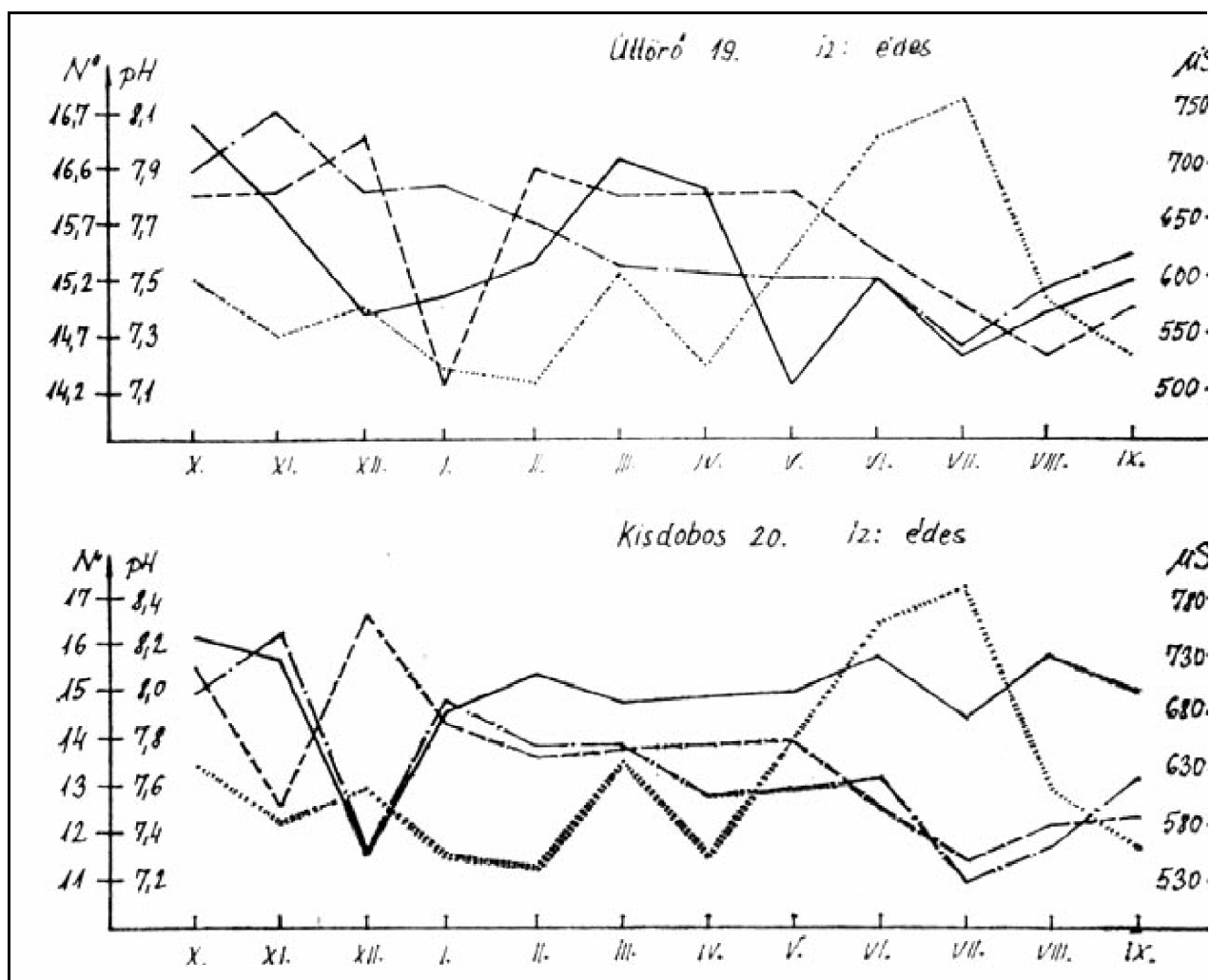
10. A jó ivóvíz követelményét viszont jól teljesítik megfelelő keménységüknel fogva a Deákkút-, Természetbarát-, Fehér Dániel-, Manninger-, Úttörő- és Kisdobos-források. A többi forrás képezi a harmadik csoportot, amelynek íze enyhén keserű vagy kellemes, a keménységük 4,5–6 N° körüli, így emberi fogyasztásra még alkalmasak. Ilyenek a Pedagógus-, Ólomároki-, Bögre- és Szent György-források.

11. A forrásvizek kémiai és fizikai adatainak eddig felsorolt tulajdonsági vizsgálatából alapvetően az a megállapítás is tehető, hogy a források korábban említett két csoportra való osztása mindenképpen indokolt; a kémiai adatok világosan mutatják, hogy a bővízü források vize a köztrétegek közül mélyebbről jut a felszínre, és ennek megfelelően a csapadékingadozás rövid időszakon belül nem befolyásolja őket közvetlenül; a csekély vízhozamú források vize a felső talajrétegekben és az avartakaróban is hosszabb utat tesz meg, gyülemelése felszíni eredetű, ásványianyag-tartalma ugyanakkor éppen ezért csekély. A vízkeménység-értékeken túl igazolja ezt a vezetőképesség abszolút értéke is, mely az ivásra elsősorban javasolt forrásoknál 300 mikro-Siemens felett van, a többi forrásnál, a felszíni eredetűeknél viszont ez a vezetőképesség-érték néhol csak 100–200 mikro-Siemens.

Összevetve az eddigieket, megállapíthatjuk, hogy az összes vizsgált fizikai és kémiai paraméterek közül a vezetőképesség abszolút értéke fejezi ki legélesebben, az értékek legnagyobb különbségével a források turisztikai, technikai vagy gazdasági célra való felhasználásának lehetőségét. A vezetőképesség abszolút értéke van leginkább összefüggésben a források természeti értékével: az évi ingadozás csekély, így egy ismeretlen forrásvíz vizsgálatát legcélszerűbb mindig a vezetőképesség mérésével kezdeni. E mért érték ugyanis jól elkülöníthető, széles határok között ad lehetőséget a forrásvíz osztályozására.

Mindezeket figyelembevéve a Soproni Hegyvidéki Erdészet területén lévő általunk vizsgált és feltárt források közül az alábbiak felújítását, ill. foglalását javasoljuk. Felújításra: Csalóka-, Textiles-, Természetbarát-, Postás-forrásokat; foglalásra, ill. újrafoglalásra: Szalamandra-, Tacsai-árok I.-, Madárároki-, Úttörő- és Kisdobos-forrásokat. Emberi fogyasztásra és turisztikai célra nem javasoljuk: Kecsketatak I.-, Kecsketatak II. és a Tacsai-árok I. forrásokat.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

---

63 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Horváth Mihály: A lakossági szolgáltatások helyzete a IV. és fejlesztésük az V. ötéves tervben

Horváth Mihály: A lakossági szolgáltatások helyzete a IV. és fejlesztésük az V. ötéves tervben

1. A város lakosságát érintő infrastruktúra körébe sorolható a már tárgyalt¹⁽¹⁰²⁾ lakás- és kommunális, a szociális-egészségügyi, valamint kulturális szolgáltatásokon kívül a lakosság ipari, személyi, és kereskedelmi szolgáltatásokkal való ellátása is. Az életszínvonal növekedése, a tartós fogyasztási cikkek elterjedése, a lakosság anyagi, szociális és kulturális ellátottságának emelkedése szükségessé teszi az ipari, kereskedelmi és árueellátási szolgáltatások színvonalának növelését. A szolgáltatás legjobban úgy jellemezhető, hogy nem hoz létre a tevékenységtől elkülönülő terméket, hanem maga a tevékenység és a fogyasztás egybeesik térben és időben. A IV. ötéves terv során a város területén működő ipari szövetkezetek: GELKA, Patyolat, Vegyesipari Vállalat és a magánkisipar közel 230 millió Ft értékű munkát végeztek a lakosság számára. Az ipari és személyi szolgáltatások értéke évenként az alábbiak szerint alakult (millió Ft):

1971	1972	1973	1974	1975
40,0	42,8	49,0	49,0	48,1

Az 1971. évi bázisadat alapján az egy lakosra jutó lakossági szolgáltatás értéke 850.– Ft (47 ezer lakossal számolva), az 1975. évi 920.– Ft (52 ezer lakossal számolva.)

Javult 5 év alatt az egy lakosra jutó szolgáltatási ellátás. A szolgáltatások szervezésének és fejlesztésének helyi tervezése és koordinációja a tanács feladata. Az országos szintű irányító szervek, a tanácsok, valamint az ipari szövetkezetek szövetségeinek feladata, hogy elősegítsék a tanácsi vállalatok és ipari szövetkezetek javító-szolgáltató tevékenységének szervezeti korszerűsítését, az önköltség csökkentését, az áruterelés és a szolgáltatások ésszerű szétválasztását, a különféle szövetkezeti szervezetek, a tanácsi vállalatok, ipari szövetkezetek közötti együttműködés különböző formáinak kialakítását, illetve továbbfejlesztését. Népgazdaságunk fejlettségének és a lakosság igényeinek jelenlegi szintjén a javítások kérdése túlnőtt az úgynevezett helyiipar keretein, ezért minden gazdasági szektornak részt kell vennie a magasabb szintű szükségletek kielégítésében. A lakosságot legközvetlenebbül érintő személyi és ipari anyagi szolgáltatási formák kiemelt fejlesztése az életkörülmények további javítása szempontjából rendkívül fontos. E szolgáltatások körébe az alábbi tevékenységek tartoznak:

1. Elektroakusztikai termékek javítása;
2. Háztartási gépek javítása;
3. Textiltisztítás, mosás, vegytisztítás;
4. Gépjárműjavítás;
5. Lakáskarbantartás és építőipari szolgáltatás;
6. Személyi szolgáltatások.

A helyi lakosság igényeinek kielégítését szolgáló alapellátási tevékenység színvonala Sopronban több

tekintetben elmarad a szerepköri kategória országos átlagától.

Az 1038/1969. sz. határozat kimondja, hogy az ipari jellegű szolgáltatásokat a fogyasztás általános fejlődésével összhangban kell biztosítani. Az átlagosnál nagyobb mértékű fejlesztést kell megvalósítani az elmaradott területeken, továbbá a kiemelt 64 szolgáltatások vonatkozásában. A jövedelmek alakulása szoros összefüggésben van a szolgáltatások iránti igénnyel, s azok fejlettségével. Országos szinten általánosságban 1%-os jövedelemnövekedés 1,2–1,3%-os szolgáltatási igénnyel jár. Tapasztalataink szerint ez a növekedés nálunk alacsonyabb. Ez összefüggésben van szolgáltatási hálózatunk nagyságrendjével és a szolgáltatások körével. A szolgáltatásokkal szembeni igényt növelte a teljes foglalkoztatottság mellett a nők emelkedő foglalkoztatottsága. A IV. ötéves tervidőszakban fejlődött és tartalmában, valamint módszereiben gazdagodott a gazdaságszervező munka. Egyre jobban igazodott a kialakult új viszonyokhoz, a szocialista építés sokoldalú és újszerű feladataihoz. A kiemelt szolgáltatások közül növekedett valamennyi ágazat teljesítménye. A hagyományos szolgáltatási ágak közül a lábbelijavítás és a méretes cipőkészítés tevékenysége az 1970. évi értékhez mérten visszaesett. Oka elsősorban az igények csökkenésében a szakember-utánpótlás (szakma elöregedése) gondjaiban keresendő. Itt a javítások mennyiségét meghatározza az érvényben lévő reklamációs jogszabály is. A faipari, textilruházati javítások teljesítmény-értéke összhangban volt az igényekkel. Az igényektől viszont elmarad a méretes ruhakészítő tevékenység kapacitása, amit a teljesítések szerény növekedése is tanúsít. A személyi szolgáltatások teljesítmény-értéke a kívánt mértékben növekedett.

2. A kiemelt szolgáltatási formák értékelése:

1. *Elektroakusztikai termékek javítása*

A háztartások elektroakusztikai ellátottságának magas szintje miatt nagy és folyamatosan jelentkezik a javítások iránti igény. A javítási munkák nagy hányadát a GELKA végzi. Mellette egyre szélesebb tevékenységet folytat a Szolgáltató Szövetkezet keretein belül a RAMOVILL is. Az utóbbi tevékenysége mindenekelőtt az importból beszerzett eszközök javítására és alkatrészellátásának biztosítására terjed ki. A javítási igények kielégítésénél számolni lehet a magánkisipar kapacitásával. Nem elhanyagolható e területen a házilagos tevékenység sem. Mind a GELKA, mind a szövetkezet az elmúlt időszakban megfelelően növelte műszaki és technikai felszereltségét. 1974-ben került sor a GELKA új szervizének átadására, amely a szolgáltatási feltételeket lényegesen javította. A lakosság javítási igényeinek kielégítése sokat fejlődött, azonban még mindig problematikus a javítások nagy időigénye, és esetenként nem megfelelő minősége. A szervizhálózat arányos területi kialakítása érdekében több figyelmet kell fordítani a peremkerületekre. Az V. ötéves terv folyamán sor kerül a GELKA fiókszervizének létesítésére az északnyugati városrészben. A peremkerületeken további felvevőhálózat létesítése kisipari engedélyek kiadásával valósítható meg. A javítóhálózat kialakításánál a lakosság ellátását is figyelembe kell venni. A híradástechnikai készülékeknel az automatizálás elterjedése, a színes televízió bevezetése jelzi a haladást. A javító tevékenység fokozása magas termelőlétszám-igénnyel jár. A létszám gondok enyhítése és a javítások minőségének érdekében fokozni kell a műszerezettséget.

2. *Háztartási gépek javítása*

A gépjárműjavítás mellett az egyik legfontosabb szolgáltatási forma. A szolgáltatás nagyobb hányadát a GELKA és a Szolgáltató Szövetkezet bonyolítja le. Ilyen javító tevékenységet végez még néhány kisiparos is. Mindhárom szektor alapvető problémája a krónikus alkatrészhiány, különösen az importgépek vonatkozásában. Az életszínvonal, a reáljévedelmek állandó emelkedése a tartós fogyasztási cikkek

állományának ugrásszerű növekedését eredményezte az elmúlt években. Ez a folyamat várhatóan fennmarad.

65 1985-re várható készülékállomány:

mosógép	227/ezer lakos
centrifuga	123/ezer lakos
porszívó	206/ezer lakos
hűtőgép	227/ezer lakos

Sopron részleges felsőfokú központ, így természetesen vonzáskörzetét is ellátja. A szolgáltató kapacitások kialakítására ennek megfelelően igen nagy gondot kell fordítani. A jövőben tovább kell fokozni a helyszíni javítások arányát. A javító szervezetek technikai színvonalát a készülékek bonyolultságának növekedésével egyidejűleg korszerűsíteni kell. Törekedni kell a pausáldíjas javítási rendszer bevezetésére és ennek megfelelő hálózat létrehozására. A város peremkerületeinek ellátásában a kisiparosok játszanak fontos szerepet.

3. Gépjárműjavítás

A szolgáltatások legdinamikusabban fejlődő ágazata, amit a forgalomba kerülő gépjárművek állományának gyors növekedése eredményez. Az összes gépkocsi száma a városban 1970–1976 között:

Megnevezés:	1970	1976
Tehergépkocsik száma	526 db	795 db
Személygépkocsik száma	1796 db	5500 db

Ezt a szolgáltatási tevékenységet a Vas- és Járműipari Szövetkezet, valamint 9 kisiparos végzi. A IV. ötéves terv időszakára tervezett fejlesztés 42 óra/személygépkocsi átlagos karbantartási időigénnyel számolt. Ez jóval nagyobb a ténylegesen szükségesnél. Országosan a tényleges időegység 22 óra/szkg. Városunkban 31 óra/szkg. a karbantartások tényleges időigénye. A szervizkapacitás mérleg szerint megközelíti a 150 ezer órát. A Vas- és Járműipari Szövetkezet tevékenységében mintegy 18%-os volument képviselt a gépjárműjavítás és karbantartás. A szövetkezeti gépjárműjavítási kapacitás csökkenő tendenciájú volt. Ez semmiképpen nincs összhangban a javítási körzetben a gépjárművek számának növekedési ütemével. Meg kell jegyeznünk, hogy a szövetkezet kapacitását létszámra alapozták. A szerviz áteresztő kapacitása magasabb, ami azt jelenti, hogy bizonyos problémák miatt a kapacitás-kihasználtság rossz. A helyileg működő kisiparosok kapacitása körülbelül 20 ezer óra. Különösen szembetűnő a magángépkocsik 256,3%-os növekedése. A gépjárművekkel szemben támasztott műszaki követelmények feltételezik a szakszerű javítási bázist. A gépkocsi karbantartó és javító tevékenység két alapvető tevékenységre bontható: a) Ápolás: ezen belül felsőmosás, alsómosás, átvizsgálás, diagnosztika; b) Javítás: futójavítás, karosszériajavítás, fényezés. A diagnosztika a modern javító-karbantartó tevékenység szerves részévé vált. Sopronban jelenleg ez megoldatlan. A közeljövőben az Autóklub létrehoz egy modern diagnosztikai állomást. Megoldatlan még a felsőmosás. Pedig ezt a növekvő gépkocsiállomány és a munkaerőhiány egyaránt sürgetőleg veti fel (mosás személylyel 36 perc, géppel 6 perc).

Szaktanulmányok a szövetkezetről:

	Végzett tanuló	Ma is szakmában	a
1970:	9	2	
1971:	5	1	
1972:	15	6	
1973:	9	5	
1974:	10	8	

66 Kedvezőtlennek mondható a szaktanulmányokkal való ellátottság. A szövetkezet 5 év alatt 58 főt, a magánkisipar pedig 12 szaktanulmányt bocsátott ki. A szövetkezet szervizállomását tovább kell fejleszteni. Itt kell megvalósítani a felsőmosást. A szövetkezet fejlesztési előirányzatait csak támogatással tudja megvalósítani. A gépjárműjavítás helyi nehézségeinek megoldása érdekében szorgalmazni kell az AFIT-szerviz megépítését. Ezzel egyidejűleg megoldásra vár az alkatrészellátást javító autóalkatrészbolt létesítése.

4. Lakáskarbantartás és építőipari szolgáltatás

A lakossági szolgáltatások legnagyobb volumenét teszi ki. A szolgáltatásban résztvesznek az állami vállalatok, a szövetkezetek és a magánkisiparosok. A szocialista szektorban 6 gazdálkodó egység folytat ilyen irányú munkát. A statisztikai adatok alapján Sopronban az 1 lakosra jutó lakáskarbantartási tevékenység 100 Ft, az országos 119 Ft-al szemben. Ennek a tevékenységnek a fejlődése nem volt kielégítő.

A szocialista szektor teljesítménye csökkenő és ez egyben meghatározza az egész szolgáltatási forma teljesítményének alakulását. Ennek oka az, hogy megváltozott a lakossági kereslet szerkezete. Egyes esetekben olyan mértékű a csökkenés, hogy a vállalatok kénytelenek felszámolni egyik-másik tevékenységüket. A lakosság lakáskarbantartási igénye alkalmoszerű. A rendszertelen és esetenkénti igényekhez a szocialista szektor nem tud kellő rugalmassággal alkalmazkodni, ezért a lakosság előnyben részesíti a magánkisiparos szolgáltatásait. Az építőipari javítások volumenét elsődlegesen a lakásállomány nagysága, kora és összetétele határozza meg. Az utóbbi 15 év alatt közel 5000 új lakást építettünk. Az V. ötéves tervben közel 3000 lakás építését tervezzük, így 1980-ban a lakásállományunk 19 500 körül lesz. A lakások fajlagos karbantartási igénye igen tág határok között mozog. Műszakilag megalapozott számítások erre vonatkozólag nem állnak rendelkezésre. Becslések szerint a lakásállomány értékének 1,8%-át lehet alapul venni lakásfenntartás címén. Ebből a lakáskarbantartás mintegy 0,6%. Korszerűsítés címén az állomány értékének 0,2%-val lehet számolni. (Sopronban 0,6–0,8% körül mozog.) Erre országosan a termelőlétszám-szükséglet átlagosan 3,5 fő/1000 lakos. Sopronban 1 fő/1000 lakos a vonzáskörzetet is figyelembe véve. A jövőben az ellátási formák közül elsősorban a szocialista szektor erősítését kell biztosítani. Elő kell segíteni, hogy kellő mértékben rendelkezésre álljanak a lakáskarbantartásnál alkalmazható kisgépek, korszerű anyagok és szerszámok. Az ellátási hálózatban jelentős szerepet tölthetnek be a kisiparosok és a mellékfoglalkozású kisiparosok. A magasabb ellátási szint és a jelentős volumen kielégítésére tovább kell fejleszteni a lakáskarbantartó vállalatot. A vonzáskörzetet is figyelembe véve a termelők létszáma legkevesebb 600 fő kell hogy legyen.

5. Textiltisztítás, mosás, vegytisztítás

A textiltisztítás tevékenységcsoportjába a mosás, vegytisztítás és a festés tartozik, amelyeket az igények oldaláról külön kell kezelni. A háztartásstatisztika adatai szerint kb. 2% kiadás-növekedés jut. Az igényeket azonban elsősorban az életkörülmények befolyásolják. E tevékenységet jelenleg a megyei Patyolat Vállalat kirendeltsége látja el. Minimális mértékben számolhatunk a magánkisipar tevékenységével. A tevékenység fejlesztésénél speciális helyzettel állunk szemben. Mint szolgáltatás egyike azoknak a tevékenységeknek, amellyel a dolgozó nők életkörülményein a legtöbbet lehet segíteni. A IV. ötéves terv a tevékenység tervezett fejlesztési ütemét 17%-ban állapította meg. Sajnos a növekedési ütem – a középtávú tervidőszak adatait figyelembevéve – csak 10,1%-os, tehát lényeges lemaradás mutatkozik.

Mosás: A Győrben végrehajtott fejlesztéssel az igények kielégítése nagyrészt megoldott. A szállítási távolság, a szállításból eredő minőségi problémák, s nem utolsósorban a vállalási idő miatt célszerű lenne a mosást Sopronban végezni.

Vegytisztítás: Az előrejelzések szerint a vegytisztítási igény a lakosság életszínvonalával, jobb minőségű ruhaanyagok megjelenésével egyidejűleg növekszik. A Kőfaragó 67téri fejlesztés a növekvő keresletet képes kielégíteni. Jobb propagandával tovább növelhető a gyorstisztító kapacitásának kihasználtsága. Jellemző, hogy Győrben 0,52–0,6 kg/fő/év, Sopronban 0,37–0,4 kg/fő/év a vegytisztítási szolgáltatás igénybevételének mutatója. Nem megoldott a bőrruházati cikkek tisztítása. A jövőt illetően nagy gondot kell fordítani a dolgozók szakmai képzésére és a munkaszervezésre. El kell érni a vállalási idők csökkentését, valamint a munka minőségének javítását.

6. Személyi szolgáltatások:

a) Mértékutáni ruhakészítés, textilruházati javítás. Elméletileg egy 50–60 ezer fős népességszám legalább 10 méretes részleget igényel, attól függően, hogy az egyes részlegekben hányan foglalkoznak termeléssel. E területen városunkban javítási igény alig jelentkezik. A meglévő kisiparosok és az engedély nélkül tevékenykedők a jelentkező igényeket kielégítik.

A mértékutáni tevékenység:

	Száma:	Termelő létszám
Méretes részleg	5	30
Kisiparos	32	32

A fejlesztési igény szinte kizárólag a méretes tevékenységre irányul.

b) Mértékutáni cipőkészítés, lábbelijavítás. A mértékutáni cipőkészítés hálózata megegyezik a cipőjavítás hálózatával. A mértékutáni cipők iránti igény ritka, tendenciája csökkenő. A lábbelijavítás gyakorisága nagyobb, tendenciájában azonban ugyancsak csökkenő.

A vonzáskörzeti igényt is figyelembevéve ellátási formáink a következők:

Központi javítóműhely	1
javítórészleg	11
vállalóhely	11
kisiparos	6

A kisiparosok útján történő ellátás fontos szerepet játszik a peremkerületeknél.

c) Fodrászat. A fodrászati tevékenység iránti igények alakulására a legjelentősebb befolyást a jövedelmek és az életkörülmények változása gyakorolja. Az életkörülmények hatását mutatja, hogy az 1 főre jutó éves szépségápolási kiadás a munkás- és alkalmazotti háztartásoknál városokban 125 Ft, községekben 54 Ft. A kiadások három alaptevékenység közötti megoszlása:

férfi fodrászat	26%
női fodrászat	65%
kozmetika	9%

A részleges felsőfokú központokban az igény férfi és női fodrász részlegek, kozmetikai szalonok, valamint – kiegészítő jelleggel – kisiparosok iránt van. A termelő létszámgény férfi fodrásznál 60–70 fő, női fodrásznál 120–130 fő, kozmetikusoknál 6–9 fő. Sopronban ez a létszám ma rendelkezésre is áll.

d) Fényképészet. A hálózat kialakításánál az 1000 lakosra jutó termelő létszám normatívája átlagban 0,22 fő. Nagyobb részleg (5–10 fővel) a hozzá kapcsolódó laboratóriummal 50–60 000 lakos ellátására létesíthető, amelyet az itt készülő műteremfelvételek és a helyszíni felvételek kidolgozására célszerű méretezni. Sopron rendelkezik ilyen nagyobb részleggel. Ezenkívül 2 felvevőhely és 3 kisiparos működik a város területén. A jövőben fel kell készülni színes amatőr munkák kidolgozására is. Országos normatívák szerint a részleges felsőfokú központok népességszáma 50–60 ezer fő. Vonzáskörzetével együtt az ellátandó terület 40–120 fő termelői létszámot igényel. Elgondolkoztató, hogy városunkban a kisiparosokkal együtt csak mintegy 20 fő tevékenykedik.

683. Magánkisipar. A magánkisipar kapacitása 53 szakmában egészíti ki a szocialista szektor szolgáltatásait. 1976. július 30-án 295 fő rendelkezett iparjogosítvánnyal. (1971-ben számuk 270 fő volt.) Ebből önálló 224, nyugdíjas 33 és munkaviszony melletti 38 fő. Az iparosok 1975-ben a város területén mintegy 33 millió forint értékű lakossági és közületi munkát végeztek. Ezen belül a közületi munkavégzés értéke kb. 15 millió Ft volt. A kisiparosok száma egyes szakmákban jelenleg telített. Ilyenek az öntő, esztergályos, szerszámkészítő, kézimunkakészítő, órás, harisnyaszemfelszedő, üvegező, koszorú- és művirágkészítő, daráló, szobafestő, szekérfuvarozó, fényképész, fodrász, tűzifafűrészelő. A kisiparosok területi elhelyezkedését vizsgálva megállapítható, hogy többségük a belvárosban rendelkezik telephellyel. Főleg az üzletek és műhelyek vannak túlnyomórészt a centrumban. Az V. ötéves terv során munkájuk elősegítése céljából fokozatosan támogatni kell őket helyiségek biztosításával. A fejlesztéseket a város peremkerületén, az új lakónegyedekben szükséges megvalósítani. A magánkisipar fejlesztésénél az V. ötéves terv időszakára azoknak az iparosoknak a számát szükséges növelni, akik munkaviszony és nyugdíj meghagyása mellett kívánnak részt venni a javítóipari szolgáltatásban.

4. A lakossági szolgáltatások főbb fejlesztési célkitűzései.

A következő években folytatódik a lakossági szolgáltatások erőteljes ütemű fejlesztése városunkban. Az V. ötéves terv időszakában²⁽¹⁰³⁾ a szolgáltatások növekedési üteme meghaladja az össz fogyasztás általános fejlődésének ütemét. Be kell hozni az egyes szolgáltatási területeken fennálló lemaradást és lehetőleg lépést kell tartani az új igényekkel. Az MSZMP Sopron városi Bizottsága, figyelembe véve az 1038/1969. sz.

Korm. határozatot, értékelve a IV. ötéves terv eredményeit az V. ötéves helyiiparpolitikai terv elkészítéséhez irányelveket határozott meg. A határozat értelmében az életszínvonal-emelkedés szükségessé teszi, hogy jelentősen tovább növekedjék a szolgáltatások színvonala és a tervidőszak során a szövetkezeteknek a lakossági szolgáltatások teljesítményértékét folyó árakon 35%-kal kell növelni. Az V. ötéves terv feladatai közül – figyelembevéve a városi lakosság számszerű növekedését (57 ezer), továbbá a vonzáskörzetet – az egy főre jutó szolgáltatási összeg 1100 Ft-ra való emelkedését kell megvalósítani az ipari és személyi szolgáltatások területén. A motorizációval kapcsolatos szervizhálózat, a háztartási gépek és elektroakusztikai berendezések szervizhálózatának fejlesztése mellett gyorsítani kell a háztartási munkát könnyítő szolgáltatások (pl. textiltisztító ipar) és a lakáskarbantartási tevékenység teljesítményeinek fokozását. Biztosítani kell az úgynevezett hagyományos szolgáltatások színvonalának emelését is. A gépkocsijavítás kapacitását 14–16%-kal kell növelni. (A meglévő kapacitás 150 000 óra/év). A szövetkezeti vonalon az elektroakusztikai berendezések és háztartási gépek javítási kapacitását 10–12%-kal kell növelni. Profílgazda a Szolgáltató Ipari Szövetkezet. A lakáskarbantartást 8–10%-kal az Építőipari Szövetkezetnél. A mosást, vegytisztítást a Patyolat Vállalat végzi a város területén, tervük külön fejezetben szerepel. Az egyéb szolgáltatásokat átlagosan 8–10%-kal kell fokozni. (Szolgáltató, Fodrász, Cipész, Háziipari, Építő, Lövér Ruhaiipari, Ciklámen Ruhaiipari, Vas- és Jármű, Fémipari, Bútoripari Szövetkezet). A Bútoripari Szövetkezet elsősorban a garanciális javítások igényét elégíti ki a város és járás vonatkozásában. Az V. ötéves terv során az alábbi megyei szolgáltatási alap támogatással lehet számolni: a gépjárműszerviz munkáját 50 ezer óra/év kapacitással kell növelni, 10 millió Ft szolgáltatás-fejlesztési alap-támogatás áll rendelkezésre. A textiltisztító vegyesüzem, a Patyolat Vállalatnak 5 millió Ft-os szolgáltatás-fejlesztési támogatás áll rendelkezésre. Cipőszalon kialakítására a Szolgáltató Ipari Szövetkezetnél 1,0 millió Ft-os támogatás biztosított. A bútorok garanciális javításának fejlesztésére a Bútoripari Szövetkezet 0,1 millió Ft-ot fordíthat.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mikó Sándor: Lozs 1559. évi bordézsmajegyzéke

69 Mikó Sándor: Lozs 1559. évi bordézsmajegyzéke

1. Az Ikva völgye Kópházától Nagylozs felé fokozatosan tárul ki. E völgyet északon a Fertő-parti magas dombok szegélyezik, amelyek Hegykőnél már egészen ellankásodnak és tovább Fertőszentmiklós felé beolvadnak a Kisalföldbe. A völgy déli pereme ugyancsak magas part, amely Nagycenktől húzódik és Nagylozsnál a Sopronkövesdre vezető út emelkedőjét jelenti. Nagylozstól tovább vonul ezt a part a Nagyerdő felé. Földtan szempontból az Ikva völgy talaja egészen más mint a fennsíké. A völgyet az Ikva ártéri üledékei: homok, agyag, iszap borítják, a fennsíkon az Ikva hajdani folyásának homok- és kavicsüledékei találhatók. Így Nagylozs község határa e kétféle eredetű talajon osztozik, ami az itt élők számára mind a földművelést, mind pedig a szőlőművelést lehetővé tette.

A lozsi szántóföldi és szőlőkultúra kezdeteinek idejét nem tudjuk. Az biztos, hogy a XV. század elején e két művelési ág már virágzott¹⁽¹⁰⁴⁾ és ezek terméséből nemcsak a lozsi jobbágyok, hanem az extraneusok is dézsmát adtak.²⁽¹⁰⁵⁾ A XVI. században a háborús kiadások egyre több pénzt követeltek, ezért a termelők igyekeztek kihasználni a piaci lehetőségeket, amire a mezőgazdasági termékek árának Európa szerte kimutatott, így valószínűleg az általunk vizsgált területen is érvényesülő kedvező ármozgása is ösztönzött. Minthogy ebben az időben a bor egyike volt a legjobban értékesíthető termékeknek, a lozsi határban is

intenzívebben fellendült a szőlőművelés, amely nemcsak a szőlőbirtokos jobbágyoknak, hanem a hegyvámossal a feudális földesuraknak is jól jövedelmezett. Ezért a Viczay uraság, amely a Lozsi család utolsó sarjának, Gáspárnak halála után 1437-ben örökölte a lozsi birtokot, maga is sürgette, hogy a jobbágyok szaporítsák a szőlőterületet (Új Sódor hegy). Valószínű, hogy a szántóföldi termeléssel szemben csekély állati vonóerőt igénylő szőlőtelepítésbe a zsellérek egy része szintén bekapcsolódott.³⁽¹⁰⁶⁾ Ösztönzőleg hatott a szőlőművelés térhódítására az a tény is, hogy már a XV. században kialakult – a földesúri tulajdonjog fennmaradása mellett – a szőlőbirtok adás-vétele, melynek révén jobbágy, nemes, sőt városi polgár lakóhelyén kívül is vehetett szőlőföldeket.⁴⁽¹⁰⁷⁾ 1559-re, amit az alatt közölt dézsmalajstrom is igazol, szőlők borították a lozsi határ fennsíkos részét.

Jelen dolgozatunk célja, hogy az eredeti szöveg⁵⁽¹⁰⁸⁾ („A lozsi szőlők hegyjogára vonatkozó 1559-ben készült lajstrom”) illusztrálásával képet adjunk az akkori lozsi szőlőgazdálkodásról, a parasztgazdaságoknak a szőlészeti ágban képviselt súlyáról, az extraneus birtoklás jelentőségéről, továbbá a jegyzékben szereplő családokról, társadalmi tagozódásokról.

Lozson a szőlők a promontoriumon, azaz „hegy”-en: *Szent Király hegye, Ampam hegye, Szemes kuta hegye, Agg Szent Király hegye, Zsigmond hegye, Szeg hegye, Agg Sódor hegye, Új Sódor hegye, Nemes János hegye, Dobogó hegye, Alhegy, Börgőci hegy* voltak. Itt a lozsi jobbágyok mellett más helységekből való jobbágyoknak, nemeseknek, ⁷⁰sőt városi polgároknak is voltak földesúri dézsmá alá eső szőlői. Ezek a felsorolt XVI. századi promontoriumi-nevek kivétel nélkül megvannak és ismertek ma is. De az Alhegyen csak 9 hold a szőlő, a többin szántók vannak.

A tizedszedő a szőlőbirtokokat Lozson is egyszerűen darabszám, a terület nagyságának megjelölése nélkül számolta össze. Egy-egy birtokos kezén a szőlőhegyekben több parcella is volt. Az egy tagú lozsi szőlőbirtokok száma volt ugyan a legtöbb (72), de találunk olyan lozsi birtokosokat is, akik kettő (6), sőt három (2) parcellával rendelkeztek,⁶⁽¹⁰⁹⁾ ami mindenesetre arra enged következtetni, hogy Lozson a mezővárosi – e rangot 1431-ben kapta – vagyonfelhalmozódás csírái ekkor már felbukkannak. Erre lehetőséget kínált már az is, hogy az elszegényedő jobbágyok áruba bocsátott szőlőbirtokát – a szabad birtokforgalomban – gazdagabb helybeliek vásárolták meg, de így juthattak többek között szőlőhöz a lozsi hegyekben a kívülről jött nemesek, polgárok és jobbágyok is.

Extraneus parcellák minden szőlőhegyen voltak. A vidékiek között is akadnak többtagú birtokosok, pl. Lövőről Varga Mihály 3, Dukopendi Miklós 2, Holic Mihály 3, Zalai Benedek 1, Nagy Miklós 1, Kaszás István 1 szőlőt művelt itt. A felsoroltak nevei megtalálhatók az 1557. évi lövői bordézsmajegyzékben is.⁷⁽¹¹⁰⁾ A lövőieken kívül birtokoltak szőlőterületet még kövesdiek, völcséiek, nemeskériek, pinnyeiek, ebergőciek, röjtökiek és még több megyei és megyén kívüli helységeben lakók is, ami elsősorban a vidékieknek is a szőlőművelésre való egyre fokozottabb törekvésével magyarázható. Az egyes szőlőhegyek dézsmája a következőképpen oszlik meg:

	csöbör	pint
Szent Király hegye	6	255
Ampam hegye	5 1/2	165
Szemes kuta hegye	10	160
Agg Szent Király hegye	6 1/2	70
Zsigmond hegye	8	120
Szeg hegye	20	303 1/2

Agg Sódor hegye	12	140
Új Sódor hegye	6	217
Nemes János hegye	18 1/2	50
Dobogó hegye	1 1/2	10
Alhegy	22 1/2	149
Börgöci hegy	7	113
Összesen:	<hr/> 123 1/2	<hr/> 1752 1/2

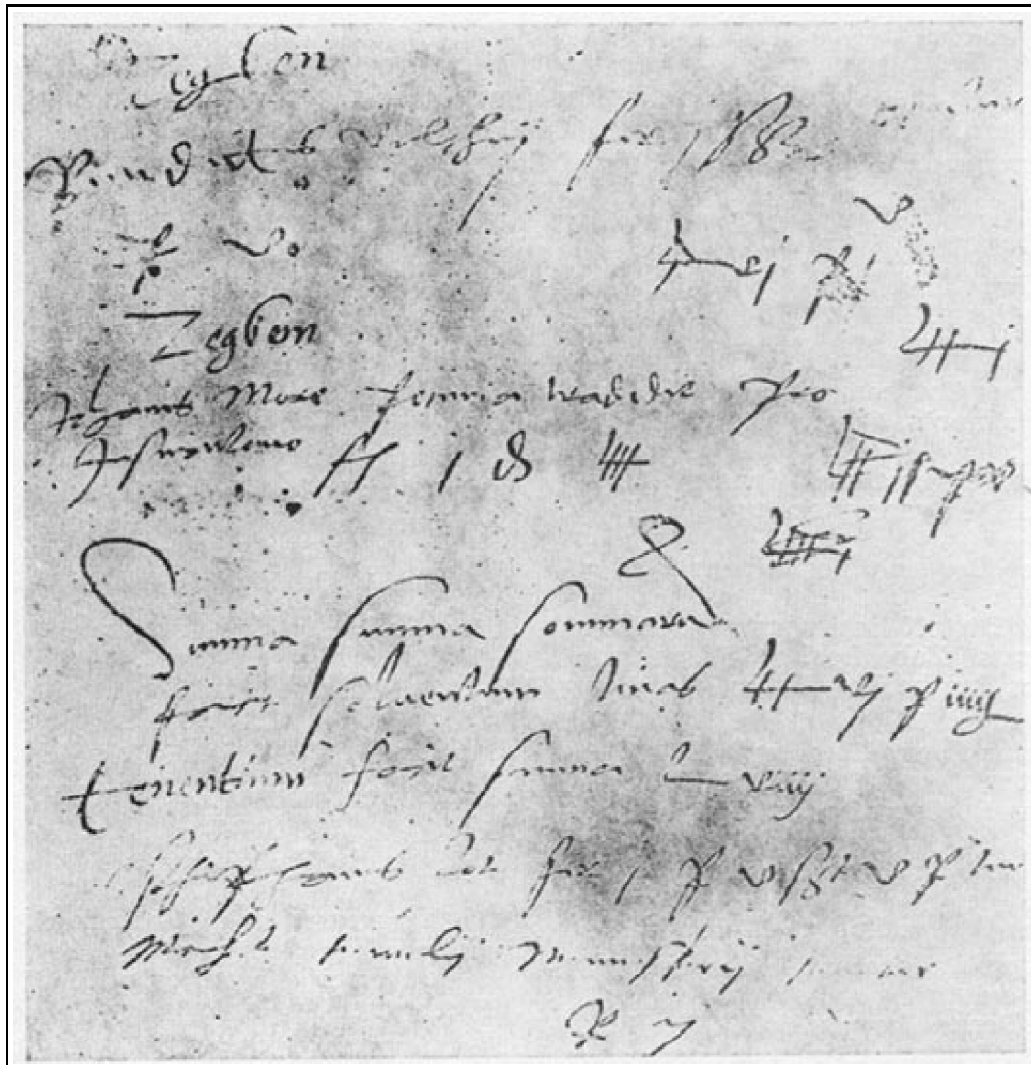
A szőlőhegyek termése a fenti összegnek legalább tízszerese, ami 82 117 liternek felel meg. A fizetők dézsmája 76 csöbör (*tinna*) 4 és fél pint (1 csöbör 42,42 liter, 1 pint 1,6968 liter), ami pedig 3231,5556 litert tett ki. A tartozók összege 59 pint, azaz 100 liter.⁸⁽¹¹¹⁾

A dézsmaszedő lajstromba vette azoknak a nevét is, akiknek *öhegek* 'óhegyek' volt, amelyek feltevésünk szerint terméketlenségük miatt nem tartoztak dézsma alá. Ezek az öreg szőlők az Alhegyen voltak, ahol ismereteink szerint a legelső szőlőket telepítették, ezért ezt a hegyet még napjainkban is Óhegynek hívják.

A dézsmajegyzék a szőlőhegyek sorrendjében készült, a szőlőhegyet használó bortermelőket nem külön, lakóhelyük szerint sorolja fel a dézsmaszedő, hanem együvé vegyítve. A korabeli összeírásokhoz hasonlóan forrásunk sem következetes, több esetben nem jegyezték fel a birtokosok lakóhelyét és így pontos azonosításra, a birtokkoncentráció mértékének megállapítására nincs lehetőségünk. Meg kell azonban jegyezni, hogy – e tekintetben is – a teljességet a dézsmás a XVI. századi zűrzavarban ⁷¹még a legnagyobb buzgalom és lelkiismeretesség érvényesítése mellett sem tudta elérni, részben a korabeli közigazgatás fejletlensége, részben egyéb tényezők miatt sem, a hegyesterek adatszolgáltatásától kezdve a maga hasznát ugyancsak szem előtt tartó és ezért megértő dézsmaszedőig ennek számos oka lehetett.

Az összeírás latin nyelven készült.⁹⁽¹¹²⁾ Ezért a keresztnév áll első helyen, második a családnév. A keresztnévet többnyire latinul, a családnevet magyarul írták. Szórványosan előfordulnak magyar alakban és magyar névrendben írt nevek is. pl. *Anda János, Kisfaludi Benedek, Nemes Mihál, Nehez Tamás*.

A nevek, elsősorban a családnevek kiolvasása nem minden esetben volt akadálytalan. Megnyugtató, határozott eredményre nem is mindig jutottunk.

A családnevek jelentésük szerint foglalkozásnevekből – amely világosan utal mind a társadalmi tagozódásra, mind az iparos néesség részben mezőgazdasági tevékenységére, illetve ingatlanszerzésére (pl. *Mészáros, Kovács, Takács, Szekérgyártó, Bires, Csordás, Pásztor, Litteratus*), emberi tulajdonságot vagy állapotot jelentő szavakból ⁷²(*Kis, Nagy, Kövér, Nehez, Savanyó*, stb.), helység- és népnevekből (*Tóth, Németh, Polják, Szalai, Büki, Fülesi, Csapodi* stb.) alakultak. A foglalkozásnevekből ítélve megállapíthatjuk, hogy a mezőváros foglalkozási rétegződése mellett mire volt a parasztságnak igénye. A helység- és népnevekből alakult személynevek vizsgálata alapján pedig megtudjuk, hogy a jobbágy migráció következtében honnan kerültek viselőik Lozsra. A jövevények közül sokat, akiket eddig családnevük nem kísért el Lozsra, a közösség új megkülönböztető névvel ruházott fel. A névanyag vizsgálata közben arról is meggyőződhetünk, hogy Lozs lakossága – kevés kivételtől eltekintve – magyar volt.

A lajstrom azonban nemcsak a lozsi családnevek, hanem sok vidéki helység családneveinek vizsgálatára is lehetőséget nyújt.

Úgy véljük, hogy a betűhíven közölt dézsmajegyzék a XVI. századi Lózs fejlődésnek indult szőlőkultúrája mellett bepillantást enged az egykori mezőváros társadalmi tagozódásába, demográfiai viszonyaiba; egyben szerény adalék a történeti Sopron vármegye múltjának tanulmányozásához.

2. *Registrum Factum Super Juus montanum Vinearum In Promontorys Losiensibus existentibus Anno 1559*¹⁰⁽¹¹³⁾

Zent király hegye

sthephanus Tot kewesdi pint X, solvit
Relicta simonis Pochja kewesdi p. X, solvit
Colmanus Caly sarrodi tinam 1/2, solvit
Anthonius¹¹⁽¹¹⁴⁾ Cyapo Losi tineam 1/2, solvit
Johannes Bordach Losi tinam 1/2, hegmester
Michael Cristoff Losi tinam 1/2, solvit
sthephanus¹²⁽¹¹⁵⁾ Zabo Losi p. XV, solvit
Emericus Paulko Losi tinam 1/2, solvit
Domini Blasy Vichay tinam 1
[Demetrius Cyery Zemerey]
Ambrosius aykay p. XXX, solvit
Johannes Bordach Losi p. XV, hegmester
Egregie domine (!) michaelis Vichay p. XXX,
Emericus Wadaz Losi p. X, solvit
sthephanus Litteratus Zombathely p. XXX, solvit
Egidius Berkes kewesdi p. XV, solvit
Johannes Bordach Losi p. X, hegmester
[gregorius sauli nemsbery] p. X, solvit
[Vrbanus Pochya Lewey p. X]
[Ambrosius galambos velchey tinam 1/2]
sthephanus gichye wytnedi p. X, solvit
Ladizlaus Welchey tinam 1/2, solvit¹³⁽¹¹⁶⁾
Blasius Viniper Velchey tinam 1/2, solvit
Ladizlaus Velchey p. X, solvit
Blasius Zeker velchey p. X, solvit
Michael Tot Losi p. X, solvit
Paulus Nagi Losi p. X, solvit
Ladizlaus Cymer tinam 1/2
Egregii domini Blasy tinam 1/2
Michael Poca Losi p. XV, hegmester
Michael Eri Velchey p. XV, solvit
Georgius Finta sagi tinam 1/2, solvit

Ampam hegye

Anda Janus Medium X
georgius Harka tinam 1/2
Mathias Horwat Losy p. XV, solvit
filipus Tot siplaki
Johannes Nagi Nemeskeri [tinam 1/2] p. X, solvit
sthephanus Janko Nemeskeri tinam 1/2, solvit
[Franciscus Pali Losy p. XXV 1/2] solvit
georgius ffynta
Franciscus Pali p. XXV, solvit
Johannes Hechey p. XXV,
Ladizlaus Keri tinam 1/2, solvit
Ladizlaus¹⁴⁽¹¹⁷⁾ farkas tinam 1/2, solvit
Demetrius Berkech sarrodi tinam 1/2, solvit
73[Johannes farkas Zentmyklosi tinam 1/2]
sthephanus Tyslier Losi tinam 1/2, solvit
Blasius Lorant p. X, solvit¹⁵⁽¹¹⁸⁾
Relicta Blasii¹⁶⁽¹¹⁹⁾ Lorantne p. X, solvit
Petrus Cyapodi losi p. X, solvit
Mathias sari nemeskeri tinam 1/2, solvit
Blasius kerii p. X
Michael Poca losi tinam 1/2, hegmester
[stephanus Kosar losi p. X]
Georgius Karner lewey p. X, solvit
Relicta ambrosii Cyernel tinam 1/2
Petrus anda losi p. XXX, solvit
Egregii domini Blasii tinam 1

Zemes kwta hegye

Michael Bosnyak lewey p. X, solvit
[Baltasar Wjkeri]
Laurentius thenos lewey tinam 1/2, solvit
Relicta Luce soos tinam 1/2, solvit
Nicolaus Dwkopendi lewey p. X, solvit
Martinus literatus kewesdi p. X, solvit
Martinus Horwat filesy tinam 1/2 fertonem I, solvit, fer. I teneatur
Georgius Nagi petehazy tinam 1/2, solvit
[Johannes Bandi Zeplaki tinam 1/2]
Relicta Benedicti febrilis tinam 1/2, solvit
Paulus Kisfalwdi tinas III p. X
sigmondus Pap Nemeti tinam 1/2, solvit¹⁷⁽¹²⁰⁾
Relicta domini Michaelis Vichay tinam 1/2
Relicta Benedicti salar lewey tinam 1/2, solvit
gregorius sala nemeskeri p. X, solvit
Matheus Horwat lewey tinam 1/2, solvit
Lucas Zekeres lewey p. XXX

Matheus Wadaz losi tinam 1/2, solvit
sthephanus Tot lewey p. X, solvit
thomas Nadasdi tinam 1/2, solvit
georgius Babych p. X, solvit
Michael Warga lewey p. X, solvit
[Benedictus Cwpor Nemeskeri p. X]
Michael Warga wjkeri p. X, solvit
Michael Holic lewey tinam 1/2
Nicolaus Dwkopendi lewey p. X, solvit
Nicolaus Nagi lewey p. XXX, solvit
georgius Warga tinam 1/2
[Franciscus Literatus Hwgwar lewey]
ambrosius Nagh velchey tinam 1/2, solvit

Agy Zent kyraly hegye

Franciscus Pocha losi p. X, solvit
[Blasius Zanto] p. X
stephanus Lewey
Michael Hegedus losi tinam 1/2
sthephanus Toth nemeskeri p. X, solvit¹⁸⁽¹²¹⁾
Michael Warga lewey tinam 1/2, solvit
Farkas Tobias paly tinam 1
[Nicolaus Chichellye losi tinam 1, solvit]
Baltasar Nycki tinas 2 1/2
Matheus Keri p. X
Relicta sthephani Keri p. X
[Martinus Cyapo losi tinam 1/2, solvit]
Emericus Kery
Bartholameus Hewey p. XX, solvit
Valentinus Warga kewesdi tinam 1/2, solvit
sthephanus Lewey tinam 1/2
Michael Holic lewey tinam 1/2, solvit

Sigmondh hegye

Benedictus rako losi tinam 1/2, solvit
Johannes Polyak losi tinam 1/2, solvit
Petrus Kis losi tinam 1/2, solvit
[Michael grobich lewey tinam 1/2]
Nicolaus Ogram lewey
[Petrus Horwat lewey tinam 1/2]
Martinus Wgiwar lewey
[stephanus magari lewey pint V solvit] p. XV, solvit¹⁹⁽¹²²⁾
georgius Balog Nemeskeri p. XV, solvit
Petrus Hwgwar p. XV, solvit
Jakobus Nag losi tinam 1/2, solvit

Michael Warga lewey p. X
Thomas Grab hymodi p. X, solvit
Michael Tot losi tinam 1/2, solvit
Baltasar Zwg tinam 1/2, solvit
Egregii domini [Blasi] Michaelis Vichay p. XXX
Albertus velchey tinam 1/2, solvit
Blasius Lemper velchey tinam 1/2, solvit
Michael Capo losi p. X, solvit
Egregii domini Blasii vichay tinam 1/2
Andreas Monar cyraki tinam 1/2, solvit
Johannes Darko p. X
Michael Bodor ryteki tinam 1/2,
Johannes Cwka Zyraki tinam 1/2, solvit
[Matheus Pogathi tinam 1/2]
Valentinus Cesnar Zentmyklosi tinam 1/2
Nicolaus abraham lewey tinam 1/2, solvit²⁰⁽¹²³⁾

Zegy hegy

Egregii domini blasii tinam 1
Ladizlaus Cymer tinam 1/2
Paulus biro welchey tinam 1/2, solvit
74[Joannes Moric welche (!) p. XXV, ²¹⁽¹²⁴⁾ solvit
Ambrosius galambos welchey p. X, solvit
Andreas Nemetkewesdi p. XII 1/2, solvit
Benedictus galambos p. XV, solvit
Matheus Wadaz losi p. XV, solvit
[Ladizlaus Cymer]²²⁽¹²⁵⁾ p. XV
thomas Weres Nemeskeri p. XV
Andreas gwar Nemeskeri p. XV, solvit
Martinus Literatus kewesdi p. X, solvit
Andreas Bokon²³⁽¹²⁶⁾ reyteki tinam 1/2, solvit
Lucas Bwkin kewesdi p. XV, solvit
Paulus Byki kewesdi tinam 1/2 p. X, solvit
Egidius Berkes kewesdi p. XV, solvit
Johannes Kewer losi p. XXX, solvit
Michael Pethi losi p. XV, solvit
Andreas Panda p. XV, solvit²⁴⁽¹²⁷⁾
sthephanus Kazas lewey tinam 1/2
Jakobus semberger kewesdi p. XV, solvit
Johannes semberger kewesdi p. [XXX] XV, solvit
Johannes Zabo Sala losi p. X²⁵⁽¹²⁸⁾
georgius Cristoff losi tinam 1/2, solvit
Albertus Parnas velchey tinam 1/2, solvit
Johannes Nemet losi tinam 1/2, solvit
Relicta Clementis Hegedes losi tinam 1/2, solvit

Albertus Nagh losi p. VII 1/2, solvit
 Clemens Welchey losi p. XIII 1/2, solvit
 Relicta Martini febrilis lewey tinam 1/2, solvit
 Emericus Zabo Zentmyklosy tinam 1/2
 gasparus Velchey tinam 1/2
 Emericus Odor Zentmyklosy tinam solvit
 Relicta Ladizlai febrilis tinam 1/2, solvit
 Philipus rawaz Pereztegi tinam 1/2, solvit
 Bertalameus Tot losi tinam 1/2, solvit
 sebastianus Pogachos losi tinam 1/2, solvit
 Clemens²⁶⁽¹²⁹⁾ Bozzi sarrodi tinam 1/2, solvit
 Benedictus Cyarom tinam 1/2, solvit²⁷⁽¹³⁰⁾
 Johannes Nemet losi tinam 1/2, solvit
 [Ambrosius Zalai lewey]²⁸⁽¹³¹⁾ p. X, solvit
 Blasius Graco kewesdi p. X, solvit
 Petrus Wj Papochi tinam 1/2, solvit
 Relicta Jacobi Palko losy tinam 1/2, solvit
 Johannes Anda losy tinam 1/2, solvit
 Michael Porazy Horpachi tinam 1/2
 Nicolaus Karo tinam 1
 sthephanus Cyaki tinam 1/2, solvit
 georgius Lang kewesdi tinam 1/2, solvit
 Nicolaus Barta tinam 1, solvit
 [georgius]
 Lucis Nagi losi tinam 1/2, solvit
 Martinus Zwgi losj tinam 1/2, solvit
 Relicta Benedicti²⁹⁽¹³²⁾ Zakach pinney tinam 1/2, solvit
 Valentinus Remes kewesdi tinam 1, solvit
 Darko losi p. X³⁰⁽¹³³⁾

Agy Sodor Hegye

Ambrosius Paztor losi p. X, solvit
 [Emericus gombos kewesdi)
 Johannes Nykos hewey p. X, solvit
 Relicta georgi anthon tinam 1/2, solvit
 sthephanus Zabo losi tinam 1/2, solvit
 Vallentinus Pwtton kewesdi tinam 1/2, solvit
 Demetrius Ladoni tinam 1/2³¹⁽¹³⁴⁾
 Petrus Bogyon losi p. XV, solvit
 Franciscus Tot losi p. XV, solvit
 Johannes Anda losi tinam 1, solvit
 Valentinus Nykos wytnedi p. XXX, solvit
 sebastianus Balla p. X, solvit
 Nicolaus Zeker losi p. X, solvit
 [Matheus Poga]

Johannes Kozina losi tinam 1/2, solvit
Matheus Pogacios p, XV, solvit
Johannes Nagi p. XV, solvit
Emericus Fodor losi p. X, solvit
thomas sedey losi tinam 1/2, solvit³²⁽¹³⁵⁾
Relicta Blasy Lesner tinam 1/2, solvit
Michael Erdely Preztegi tinam 1/2, solvit
Laurentius Porkolabh tinam 1/2
Paulus Kisfaludi tinam 1
⁷⁵Relicta Michaelis Vichay tinam 1/2
sthephanus Cyaki tinam 1/2, solvit
Relicta Andre Kathona Hegkwy tinam 1/2, solvit
Relicta Ladizlay Febrilis tinam 1/2, solvit
gregorius Nagi reyteki tinam 1/2
sthephanus Tot Losi tinam 1/2, solvit
sthephanus Karoly tinam 1/2
Nicolaus Karo tinam 1
Mathias Lesner Losi tinam 1/2, solvit
Michael Bazty tinam 1/2, solvit

Uy Sodor hegye

[Bartolomeus Keregh]³³⁽¹³⁶⁾ babodi p. X, solvit
Andreas Tot Pinney p. X, solvit
Ambrosius sarhano reyteki [tinam 1/2] p. X, solvit³⁴⁽¹³⁷⁾
Nicolaus Cycellye Losi p. X, solvit
Franciscus Pochay Pinney tinam 1/2, solvit
sthephanus Tot Pinney tinam
Albertus Kinch Zarfeldi tinam 1/2, solvit
[Petrus Hwgwar Preztegi tinam]³⁵⁽¹³⁸⁾ 1/2, solvit
sthephanus Cyaki tinam 1/2, solvit
Andreas Wj Losi tinam 1/2, solvit
Valentinus Pwtton kewesdi p. XV, solvit
Relicta Johannis Byki Wepi p. XV, solvit
Blasius graco kewesdi p. XII, solvit
Benedictus nyakas Pynney p. X, solvit
[Georgius Zabo Pynney]³⁶⁽¹³⁹⁾ p. X, solvit
Martinus Kenyeres Zeplaki p. XXX, solvit
Michael Bogion Preztegi tinam 1/2, solvit
Johannes dely Losi p. X, solvit
Mathias alya Preztegi p. X, solvit
Michael Kardos Losi tinam 1/2, solvit
sebastianus Zakach Pinney 1/2, solvit
Michael Cyere Losi p. XII, solvit
gregorius Cyeh filesy p. XIII, solvit³⁷⁽¹⁴⁰⁾
Petrus Egied reyteki tinam 1/2, solvit³⁸⁽¹⁴¹⁾

georgius grachio kewesdi tinam 1/2, solvit
[sthephanus Preztegi]³⁹⁽¹⁴²⁾ tinam 1/2 p. X, solvit
Mathias Kowach Preztegi p. X, solvit
Demetrius myhali p. X, solvit
Vrbanos Kardos p. X, solvit

Nemes Janos hegye

Petrus fekethe Pinney tinam 1/2, solvit
sthephanus Tot Pinney tinam 1/2, solvit
Ladizlaus Bordas Losi tinam 1/2, solvit
Martinus Polgar Pinney tinam 1/2, solvit
[Michael Zabo Kewesdi tinam 1/2]
thomas Zalay p. X, solvit
Laurentius mezaros tinam 1/2
Johannes mezaros Losi tinam 1/2, solvit
[p. X, solvit]
Laurentius Bogozlay Hegkwy tinam 1/2, solvit
Michael Zabo Hegkwy tinam 1/2, solvit
Georgius fekethe p. X
Anthonius Tot mwsay p. X, solvit⁴⁰⁽¹⁴³⁾
Baltasar Bochiar Pinney p. X, solvit
Nicolaus Horwat Pinney p. X
[Petrus]⁴¹⁽¹⁴⁴⁾ kis losy tinam 1/2, solvit
[thomas anda]⁴²⁽¹⁴⁵⁾ 1/2, solvit
[franciscus Pochia tinam 1/2, solvit]
[georgius Warga Pinney tinam 1/2,]
[grego]
Mathias Pogachias tinam 1/2, solvit
gregorius Kozma Zeplaki tinam 1/2, solvit
Johannes Mesir Losi tinam 1/2, solvit
Nicolaus Zabo Preztegi tinam 1/2, solvit
[gregorius]⁴³⁽¹⁴⁶⁾ Bogon Pinney tinam solvit
Johannes Cristoff Losi tinam 1/2, solvit
Emericus Palla Pinney tinam 1/2, solvit
Matheus Bwki Losi tinam 1/2, solvit
Johannes Zalay Losi tinam 1/2, solvit
Albertus Lesner Losi tinam 1/2, solvit
thomas Posgay bergelci tinam 1/2, solvit
Relicta Benedicti Lesner tinam 1/2, solvit
sthephanus Bordach Losi tinam 1/2, solvit⁴⁴⁽¹⁴⁷⁾
gasparus Bilkey Losi tinam 1/2, solvit
⁷⁶Michael Byki Losi tinam 1/2, solvit
michael Fekethe Nemeskeri tinam 1/2, solvit
Martinus Borza Pinney tinam 1, solvit
Demetrius Warga Cyapodi tinam 1, solvit

Nemes Myhal soprony tinam 1/2, solvit
gasparus Zopori Zemerey tinam 1/2, solvit
Michael Kozma Losi tinam 1/2
sthephanus Pothai Pinney tinam 1/2, solvit
georgius Zabo Pinney tinam 1/2, solvit
georgius Bokon sarkany tinam 1/2, solvit
Michael Kardo⁴⁵⁽¹⁴⁸⁾ Losi tinam 1/2, solvit

Dobogo Hegie

Colomanus Kondor Wjkeri tinam 1/2
georgius Ezer Velchej tinam 1/2
Relicta Andre sopori p. X, solvit
Martinus Horwat tinam 1/2
Relicta Domini Michaelis Vichay⁴⁶⁽¹⁴⁹⁾

Al Hegie

sthephanus Literatus tinam 1, solvit
thomas Nadazdi tinas fertonem XV, solvit
georgius Nagi Ebergelchi tinam 1/2, p. V. solvit
[Jarfas Losi tinam 1/2 p. V]⁴⁷⁽¹⁵⁰⁾
Petrus Kerthay tinam 1/2, solvit
Petrus Cristoff p. XV, solvit
[Martinus Horwat kewesdi p. XV]⁴⁸⁽¹⁵¹⁾
Paulus Baoz bergelchi p. XV, solvit
gregorius⁴⁹⁽¹⁵²⁾ Tot Losj tinam 1/2, solvit
Emericus aykay tinam 1, solvit
Egregii Domini Blasi Vichay tinam 1/2
Benedictus Bwryan Losi p. XV
Johannes Tot Losi p. XV, solvit
Paulus Tot simonhazi p. XV, solvit
sthephanus Zabo Nemeskeri p. XV, solvit
[sthephanus Tot kewesdi]⁵⁰⁽¹⁵³⁾ tinam 1/2, solvit
Adam Literatus tinam 1/2
Michael aykay tinam 1/2, solvit⁵¹⁽¹⁵⁴⁾
Johannes Kalawz Kewesdi p. XII 1/2, solvit
Johannes Zabo Losi [Istwan] p. XII 1/2, solvit
[georgius Horwat Lewey p. X, solvit]
sthephanus Zalay mwsay p. X, solvit
Mathias Balint p. X, solvit
georgius Langi tinam 1/2, solvit
[Colomanus Vargjos tinam 1/2]
Savanyo tinam 1/2

Bergelchy hegy

Relicta Ladizlay Vagi tinas 1 1/2
Petrus Egedh tinam 1
Johannes Modos p. XXX
Michael varga tinam [1/2] p. XXXV, solvit
Matheus Bertalan tinam 1/2 [p. VI] solvit
Barabas Bertalan tinam 1/2, solvit
sthephanus Cyaki tinam 1 p. XVI
Andreas Kardos reyteki p. XXXII, solvit
thobias Karikas Zergeny tinam 1/2
sthephanus Lerinc tinam 1/2, solvit⁵²⁽¹⁵⁵⁾
Michael Bwki Losi tinam 1/2
georgius rabh tinam 1/2
Petrus cyordas tinam 1/2

ohegek

Domini Nicholai wychay
Domini Blasi wychay
sthephanus wichay
benedictus rakos Losi
Jacobus sos Losi
Matheus bwki Losi
Matheus Nehez Losi
Petrus vittalic Losi
Martinus Nehez Losi
georgius Polyak Losi
Michael toth Losi
sthephanus Mezaros Losi
benedictus Hegedes Losi
Michael pwtton Losi
Domini Nicholaj wychay II
Kissfalwdy benedek⁵³⁽¹⁵⁶⁾

al hegh

Michael bwki
Martinus bwki
Wswaldus santto
Johannes Dobh
clemens rawas
⁷⁷Paulus Zabo
Mattheus Perech
Valentinus ffyller
ambrosius Dobh
benedictus santto
Petrus chordhas
sthephanus Kosshar

Mattheus ffarkas
gregorius Kys
georgius Pholyak
Michael gerge welchey II
Johannes seker kewesdy
Lerinchffy benedek welchey
anttonius Nagy reyteky
Michael Kis bergelcy⁵⁴⁽¹⁵⁷⁾
Matheus beres Losi
simon thot kewesdy I
Johannes Polyak I
Valentinus Kys reyteky I
Petrus thot bergelcy
andreas Kopas reytteky
Josa Bawkay reytteky
Paulus Bays pergelcy
Marko toth Bergelcj
albertus Nagy reytteky
georgius Balogh reytteky
gerchey Demetter welchey
Petrus toth Ladony I
Mattheus Nehez Losi I
anthonius Pandha Losi
sthephanus takach Losi
Wrbanus Pocha Losi
Martinus kovach kewesdi
borbel anthon sany
Dionis santto
al hegh pap georgius Langh⁵⁵⁽¹⁵⁸⁾
sthephanus Kephos reytteky
Martinus Wrban Zopori I
thomas sopory bozay I
Mathias Warga Losy I
gregorius Zabo bergelci II
Johannes Filesy Losi
Albertus nagh [bandorffer] Losi
sthephanus bordach Losi
Ladislaus bordach Losi
blasius gracho kewesdy I
benedictus Danch Losi I
Valentinus Anda Losi I
Benedictus Anda Losi
benedictus simor Losi
georgius bogon Losi
Petrus kys Losi

georgius Zantto Losi II
georgius Zabo Losi
Lerinch sekergyartho Losi
Johannes bordach Losi⁵⁶⁽¹⁵⁹⁾
Johannes beki I Losi
Martinus kipos Losi
Paulus Nagy Losi
Benedictus Hegedes Losi
Demetrius rowaz Hegkwy
Sebastianus Chere Losi
ffranciscus Wagy
Emericus Wadas Losi
sthephanus mezaros Losi
Paulus cristoffh Losi
Petrus kerthay Losi
Martinus salay Losi
sthephanus Literatus Losi
andreas bokkan Losi
Bertalan toth Losi
cholmanus Palko Losi
ambrosius Nemeth Losi
Lewey Ember
gregorius chygan Losi
ambrosius grosda⁵⁷⁽¹⁶⁰⁾

1559

Laurentius Bogozlay tinam fertonem 1/2, solvit, vnam obligatur 1.5.5.9

Nemes Janos hegye

Baltasar Boghyr obligatur ferta 1, unam solvit

Zegben

Benedictus Velchey fertonem I solvit, tenetur p. V⁵⁸⁽¹⁶¹⁾

Zegben

Johannes More pecunia tradidit Pro Jusmontano fl. I den. LXXX

Summa summa sommarum facit solventum tinas LXXVI p. IIII 1/2, tenentum facit summa LVIII

sthephanus Tot fertonem I. p. V, solvit V p. tenetur⁵⁹⁽¹⁶²⁾ *(163)

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Mollay Károly: Olasz művelődési kapcsolatok a középkori Sopronban (Széljegyzetek a Magyar Anjou Legendáriumhoz)

78 Mollay Károly: Olasz művelődési kapcsolatok a középkori Sopronban

(Széljegyzetek a Magyar Anjou Legendáriumhoz)

1. A Magyar Helikon 1973-ban kitűnő papíron, pazar kiállításban jelentette meg a magyar Anjou-kori miniatúrafestés egyik legjelentősebb alkotását, a Károly Róbert magyar király kiskorú gyermekei, nevezetesen az 1327-ben született és 1332-től kezdve meggyilkolásáig (1344. szept. 14) Nápolyban nevelkedett András herceg számára készült képekötvet¹⁽¹⁶⁴⁾, amely az olasz Jacobus a Voragine (1230–1298) népszerű legendagyűjteménye, az „Aranylegenda”²⁽¹⁶⁵⁾, ill. ennek magyarországi kiegészítése alapján ábrázolta és rövid szöveggel magyarázta az Anjou- és az Árpád-házi szentek legendáit. A megrendelő és a festőművész igényességére jellemző, hogy a borjúbőrből készült hártýának csak az egyik, jól fehéríthető húsoldalát használta fel a miniatör is, a scriptör is. A hártýalapok szélessége 150–168 mm, magassága 215–283 mm között váltakozik, az ábrázolt jelenetet geometrikus vagy növényindás keret szegélyezi, háttérét gondosan vágott, szépen csiszolt laparany alkotja. A jelenetek ábrázolásában az élénk színek (piros, kék, zöld) uralkodnak, a részletek számos kortörténeti elemet tartalmaznak (a kunok buzogánya, viseletek, címerhasználat)³⁽¹⁶⁶⁾, sőt id. Jakab apostol legendájának 40. képén lévő írásszalagon mintha görög betűket is lehetne látni. Mindez a miniatör műveltségéről tanúskodik. A krakkói Szt. Szaniszló legendájának 8. képében pedig egy magyar családot ábrázol a szentnek felajánlott kakassal és három kenyérral.

Az eredetileg kb. 200 festett hártýából álló kódexből kb. 50 hártýa még hiányzik, a többi nagyobb részt a Vatikáni Könyvtárban (106 hártýa), New Yorkban és Leningrádban van. Mivel egy-egy hártýára vagy 1 vagy négy képet festett a festő, a kódexből ma kereken 550 kép ismert, ami a stílustörténeti és a tárgytörténeti vizsgálatokat lehetővé teszi.

2. A kódexben ugyanis csak a stílustörténeti és a tárgytörténeti ismérvek utalnak a festő személyére. A közel hetven éve folyó nemzetközi és magyarországi kutatás alapján a festő Bolognában tanult magyarországi ember lehetett. Az összehasonlító vizsgálatok azt is kimutatták, hogy e festőtől származnak a feltehetően az 1330-as években Neksei Dömötör tárnokmester (1315–1338) rendelkezésre készült biblia 156 festett iniciáléi; hogy festőnk stílusának folytatása található meg a Képes Krónika 1358 után készült miniatúráin is. Így terelődött a figyelem a Sopronnal is kapcsolatban álló *Hertul* királyi festő családjára, amelynek három nemzedékét (1326–1385) ismerjük.

A festőcsaládra vonatkozó okleveleket Házi Jenő 1921-ben tette közzé, ő ismertette 1967-ben *Hertul* (1326, 1331), fia, *Miklós* (1348, 1352, 1356), ennek *Miklós* nevű fia (1373, 1383, 1385) Sopron vármegyei birtokos nemesekre vonatkozó adatokat⁴⁽¹⁶⁷⁾. Házi Jenő feltételezte, hogy „Hertul mester Nápolyból behívott olasz ember lehetett”. A Legendárium kiadója viszont: „A jelek szerint soproni polgárként indul” (i. m. 42).

Egyik feltételezés sem valószínűsíthető. Hertul mester olasz származásának ellentmond a neve, amelyet a kutatás eddig figyelmen kívül hagyott. Nem igazolható, hogy **79**Hertul mester soproni polgár lett volna, mielőtt királyi adományképpen Meggyes (ma: Mörbisch, Burgenland) falut 1326-ban elnyerte.

3. A festőcsalád első tagjának nevét a győri káptalan és a királyi kancellária scriptorának feljegyzésében ismerjük. A győri káptalan 1326: „magister *Herthul* pictor eiusdem domini regis”; 1331: „magister *Hertul* pictor domini regis”; 1383: „nobilis vir Nicolaus filius Nicolai filii *Hertlini* condam Karuli regis Hungarie felicis memorie pictoris de Medyes”; 1385: „nobilis domina dorothea vocata, relicta condam Nicolai filii Nicolai filii *Herthul* de Megyes, filia videlicet fridricii dicti Vngar, consors vero nunc Erasmii de Comitatu

Supruniensi nunc in villa Zyl seu Rusth residens”⁵⁽¹⁶⁸⁾. A királyi kancellária 1348: „Nicolaus filius magistri *Hertul* pictoris nostri”; 1352: „Nicolaus filius *Hertul* cymerarius noster”; 1356: „Nicolaus filius *Hertul* fidelis pictor noster”; 1373: „Nicolao filio Nicolai filii *Hertul*”⁶⁽¹⁶⁹⁾.

Ezek az adatok kivétel nélkül magyar scriptortól származnak, aki a német nyelvben járatlan volt: a német nevet ezért csak hallás után, fonetikusán jegyezhetette le. Az ilyen lejegyzés a mai nyelvjáráskutató számára értékes adalék a korabeli nyelvállapot megállapításához. A festő neve egy német *hart-* 'kemény' előtagú (*Hartmut*, stb.) személynév kicsinyítője, mai helyesírással *Härtel*.⁷⁽¹⁷⁰⁾ Vö. például Dági (Agendorfer) Lőrinc soproni polgár egyik vejének nevét, 1373: „*Herteel* dicti Fflethel civis Supruniensis” (SoprOkl. I/1:165); továbbá ugyanebben, ugyancsak a győri káptalanban, de a német nyelvben járatos scriptortól írt oklevélben Dági (Agendorfer) Lőrinc másik vejének, Zertel Péternek a nevét (*Chertel*). Vö. még a győri káptalan egy másik, ugyancsak 1373. évi oklevelében a két Nagymartoni Miklós nevét, 1373: „magistri *Nykel* filius Laurencii et alter *Nykel* filius *Nykel* domini de Nogmorthun” (SoprVmOkl. I, 408–9). A nyugat-magyarországi bajor nyelvjárásokban is a XIV. században a szóvégi *l*-hang előtti hangsúlytalan *e*-hang már teljesen redukálódott, úgyhogy csak a német írásgyakorlatban járatos scriptorok írták, a beszédben – akárcsak ma – már alig ejtették. Vö. „*Hertl* von Fürstenfeld” rabló Sopronban 1392-ben feljegyzett nevét.⁸⁽¹⁷¹⁾ A hangsúlytalan magánhangzó kiesése folytán az utána következő *l*-mássalhangzó vált szótagképzővé, azaz a kiejtésben *Hertl*, *Zertl*, *Nykl*, stb. hangzott. Ez a ma is meglévő szótagképző, tehát magánhangzó funkciójú *l*-hang másképpen hangzik, mint a mássalhangzó, nem szótagképző funkciójú változata. A német nyelvben járatlan magyar scriptor *e* nevek (*Her-tl*, *Zer-tl*, *Ni-kl*) második szótagjában csak mássalhangzót „hallott”. A magyar nyelv hangrendszerében azonban nem tűrte e „mássalhangzótorlódást”, a magyar beszélő ezért feloldotta, még pedig *i*-*u*(~*ü*)-hang közbeiktatásával. Vö. a már említett Nagymartoni (Fraknoi) Miklós nevét a már idézett 1373. évi királyi kancelláriai oklevélben, amely festőnk nevének *Hertul* adatát is tartalmazza: „fidelis suo *Nykyl* Teutonico” (SoprOkl. I/1:166); de 1371: „*Nykul* teutonicus et alter *Nykul* ungarus nobiles de Nogmarton” (SoprVmOkl. I, 392).⁹⁽¹⁷²⁾ A *Hertul* írásváltozat **80**változat ugyanígy keletkezett, ma a festőt helyesen *Hertel*-nek, még inkább *Hürtel*-nek kell írunk, ill. ejtenünk. Az 1383. évi *Hertlini* birtokos eset szabályos latinított alak (vö. 1355: „nobilis vir *Nykul* filius comitis *Nyklini* de Nogmortun” SoprVmOkl. I, 246). Hasonló ragozás a korabeli nyugat-magyarországi német kancelláriai gyakorlatban is volt; vö. 1412: „*Stephel* Mawtter~*Stephlein* dem Mawtter~*Stephleins* des Mawtter” (SoprOkl. I/2:56–7).

4. Hertel (Härtel) festő állandó magisteri rangja (l. fent) egyetemi végzettségére utal s ez a Legendárium stílustörténeti vizsgálata alapján a bolognai egyetemen lehet kapcsolatban. Már idéztük a Legendárium kiadójának azt a semmivel sem igazolható véleményét, hogy Hertel (Härtel) udvari festő soproni polgárként indul. Ugyanazon a lapon aztán ezt olvassuk: „A név németes formája azt is sejteti, hogy viselője a németajkú városi polgárság tagja, valamelyik nyugati határszéli városunk szülőtte” (i. m. 42). Ezeknek a feltételezéseknek az az alapja, hogy „királyi bőkezűség folytán érdemdús szolgálataiért” (*ex regia munificencia meritoriis suis serviciis*) Hertel bizonyára még 1325-ben elnyerte a Sopron vármegyei Meggyes falu birtokát, ahol akkor Meggyesi Miklós fia Miklós comes soproni polgárnak is volt birtokrésze (SoprOkl. I/1:47). Mindez azonban nem elegendő Hertel soproni vagy akár nyugat-magyarországi eredetének valószínűsítéséhez. Hertel udvari festő érdemeiért nyilván ott kapott birtokot, ahol a királynak éppen megfelelő és adományozható birtoka volt. Ehhez pedig Hertelnek nem kellett szükségképpen soproninak vagy akár nyugatmagyarországinak lennie: lehetett akár külföldi származású is.

Ezzel kapcsolatban figyelmet érdemel az eddigi irodalom feltevése Dörögdi Miklós szerepéről a Legendárium szerkesztésénél és a Nekcsei-biblia keletkezésénél. Dörögdi Miklós maga is Bolognában

tanult, sőt 1316. május 1-én őt választotta meg rektornak egy évre a rektorválasztásnál éppen soron levő 9 külföldi „nemzet”¹⁰⁽¹⁷³⁾. Éppen 1316-ból értesülünk arról, hogy „dominus *Hartmannus* de Turingia Maguntinensis dyocesis” 8 solidust fizet be a bolognai egyetem német „nemzetének” pénztárába¹¹⁽¹⁷⁴⁾ 1309-ben ugyanígy szerepel egy „dominus H. de Austria”, 1304-ben pedig egy „dominus *Hartwicus* de Northusen”¹²⁽¹⁷⁵⁾. Mind az 1316. évi türingiai *Hartmann*, mind az 1304. évi nordhauseni *Hartwig* nevének kicsinyítője lehet *Hertel* (Härtel). A mi esetünkben Dörögdi Miklóstra való tekintettel csak az 1316. évi türingiai *Hartmann*-ról lehet szó. Dörögdi ugyanis bolognai rektorsága után hazatér, nyitrai főesperes, majd pozsonyi prépost, 1327-től (tehát a Legendárium és a Nécsei-biblia festése idején) a királyi kápolna comese, 1330-tól pedig egri püspök († 1362-ben). Hertel (Härtel) magistert ő ajánlhatta Károly Róbertnek és Nécsei Dömötörnek, 1317–1325 között szerezte Hertel (Härtel) azokat az érdemeket, amelyekért Meggyes falu birtokát nyerte el a királytól. Házi Jenő ezzel kapcsolatban a visegrádi alsó palota – elpusztult – falképeire gondol (i. h.).

5. Hertel királyi festő *Miklós* nevű fia Házi Jenő helyes megállapítása szerint 1348-ban már nagykorú (legalább 16 éves). Egy 1352. évi királyi oklevél szerint „a mi címerfestőnk” (*cymerarius noster*), aki ifjúságától fogva állt királyi szolgálatban, 1356-ban pedig festő (*pictor*), „aki festészetével változatos és különböző, éppúgy értékes mint tetszetős műveket alkotott”¹³⁽¹⁷⁶⁾. A latin *cymerarius* 'címerfestő' szó alkalmi szóalkotás az Anjouk közvetítésével éppen meghonosodott, francia eredetű *címer* ⁸¹'sisakdíszes címer' szavunkból¹⁴⁽¹⁷⁷⁾. Középkori latinságunkban többet nem fordul elő¹⁵⁽¹⁷⁸⁾. A címerfestés külön foglalkozás lett ugyan, de a *piktör*, magyarul *képiró* munkája volt¹⁶⁽¹⁷⁹⁾. Ebből egyértelműen következik, hogy Hertel (Härtel) fia Miklóst tekinthetjük az első olyan magyarországi festőnek, aki sisakdíszes címereket festett, annál is inkább, mivel 1326–1352-ig az Anjouk révén, tehát francia–olasz mintára meghonosodó lovagi tornákon használt kb. 50 sisakdíszes címet ismerünk (Vajay i. h.). Ha ehhez hozzávesszük, hogy a legújabb irodalom Miklóst tekinti egy oxfordi kódex és a Képes Krónika miniátorának¹⁷⁽¹⁸⁰⁾, akkor apjához hasonló életmű kerekedik ki belőle, ha Miklós nem is viselt magisteri címet.

6. Miklós 1373-ban már nem él. Fia, Miklós mint meggyesi birtokos nemes szerepel 1373-ban és 1383. dec. 2-án. Nem sokkal 1385. ápr. 5-e előtt halt meg: ekkor ugyanis Erzsébet királyné elrendelte, hogy magszakadás miatt az uralkodó Mária királynőre szállt birtok nagyságáról és jövedelméről a vasvári prépost tegyen jelentést¹⁸⁽¹⁸¹⁾. Így vált lehetségessé, hogy Sopron város Meggyes falut jobbágyfalujának megszerezze.

7. Hertel (Härtel) királyi festő és családja mint a közeli Meggyes birtokosa nyilván kapcsolatban állt Sopron városával is, annál is inkább, mivel Hertel (Härtel) is, unokája is pereskedett Meggyesi Miklós comes soproni polgárral, ill. unokájával, Pongrác soproni polgárral¹⁹⁽¹⁸²⁾.

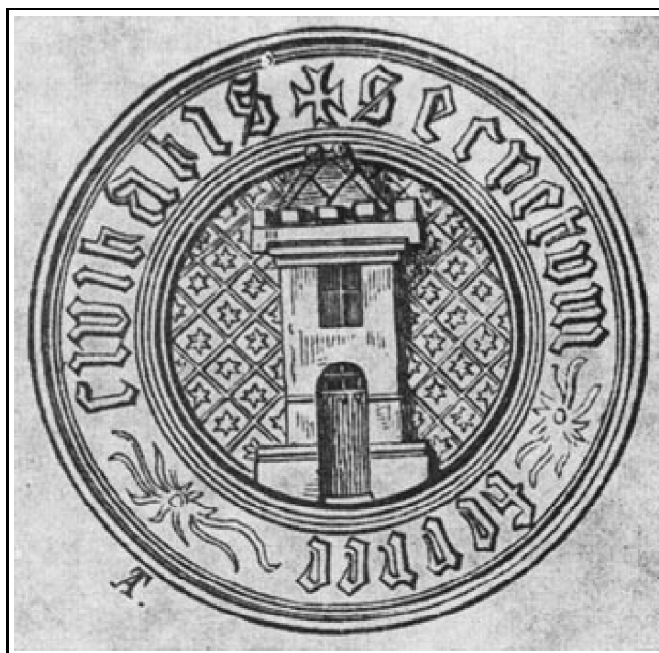
1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Tompos Ernő: Sopron megyei címeres pecsétek (Széljegyzetek Horváth Zoltán könyvéhez)

Tompos Ernő: Sopron megyei címeres pecsétek (Széljegyzetek Horváth Zoltán könyvéhez)

Tekintettel arra, hogy a könyv¹⁽¹⁸³⁾ társadalmi és gazdasági kérdésekre vonatkozó részével foglalkoztak

már, magam csak a pecsét- és címertani részeit ismertetem.

Kb. 100–120 évvel ezelőtt egész Közép-Európában fellendültek a történeti segédtudományok. Ebből a fellendülésből a magyar tudósok is kivették részüket és az addig elhanyagolt címertan és pecséttan is művelőire talált. Sajnos nagyrészt elég egyoldalúan. Ti. abból az elvből kiindulva, hogy „címert csak a király adományozhat”, csak a főúri és nemesi címereket vették figyelembe és nem gondoltak arra, hogy éppen a régi magyar nemzetségek csak szokásjogi alapon viselik címereiket, azt sem akarták meglátni, hogy maga a Századok c. folyóirat négy évfolyama több mint 150 községi pecsétet ismertetett. Ez azután – bizonyos fokig jogosan – oda vezetett, hogy az említett tudományokat, mint a feudalizmus maradványait kezelték.

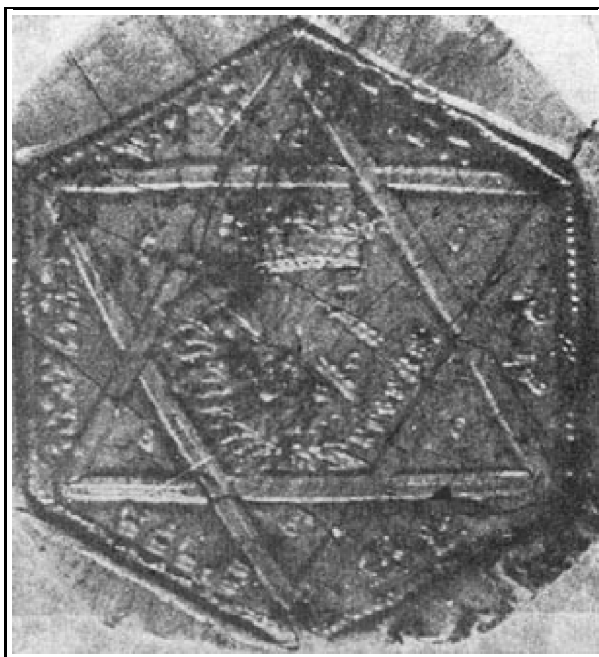

821. Kismarton XIV. századi pecsétjének rajza

Ezt a tévhitet segít eloszlatni Horváth Z. könyve. Elsősorban azzal, hogy közli a megye akkori iparosságának, a céheknek 30, eddig még nem közölt pecsétjét. Ezek közül kilencnél a pecsétképet külön pajzsba foglalták, tehát a legszigorúbb heraldikusnak is el kell ismernie, hogy ezek címerek (a többinél, pl. a csornai „kevert” céhnél, kerek mezőkben vannak a céh mesterségét jelképező szerszámok, ezeket is nyugodtan mondhatjuk céhcímereknek).

A megye községi pecsétjeinek leírása előtt részletes ismertetés világosítja fel az olvasót a pecsétek használatáról. Ebbe a részbe sajnálatos tévedés csúszott be: az, hogy a megye címerében levő páncélos vitéz pajzsára 1837-ben került az Esterházy család címere. A vármegye pecsétjét 1693. dec. 11-én adományozta Bécsben I. Lipót király (Királyi Könyvek XXIII. k., 150.). Ugyanaz a király, aki Esterházy (I.) Pál grófot, Sopron vármegye örökös főispánját, 1687-ben római szent birodalmi hercegi rangra emelte ugyanezzel a címerrel. A tévedést az okozhatta, hogy a régi, latin nyelvű pecsét-adományozásról kiállított oklevél elveszett, de színes fényképét az Országos Levéltárból bármikor meg lehet szerezni.

2. A kismartoni zsidó hitközség pecsétje

83 Fontosnak tartom azt is, hogy a megye volt községi pecsétjeinek képét és leírását hozza, módot nyújtva ezzel arra, hogy a későbbi kutatók utána nézhessenek, az általuk talált pecsét vagy címer ismeretes-e már? A pecsétek köriratába több hiba csúszott be, de itt figyelembe kell vennünk azt, hogy a pecsétek anyaga nagyon romlandó (ezért is kellene őket mielőbb lefényképezni) és főként a pecsét széle, ahol a felirat lenne, szokott kitöredezni. A hibák keletkezésének másik forrása az, hogy a pecsétnyomót készítő vésnök nem tudott helyesen írni.

A közölt anyag kiegészítésére Kismarton (ma: Eisenstadt) XIV. századi pecsétjének rajzát (vö. Mittheilungen der K. K. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Baudenkmale, XVI. Jg. Wien, 1871, Seite CXCV) közlöm. Felirata: „+ *Secretum – ferree – civitatis*” (1. kép).

A burgenlandi Landesarchiv jóvoltából – amiért itt is köszönetemet fejezem ki – módomban áll két külön közigazgatással rendelkező zsidóközség pecsétjét ismertetni. Sajnos csak fényképről ismerem őket és így leírásaim nem lehetnek pontosak.

3. A nagymartoni zsidó hitközség pecsétje

A kismartoni pecséten (2. kép) a Dávid-csillag (melyet Dávid pajzsaként is említenek) közepén felül egy leveles koronát láthatunk, alatta kivehetetlen díszítéssel (kétfejű sas?), a keret és a csillagok között héber betűs feliratok vannak.

A nagymartoninál (ma: Mattersburg) ugyancsak a Dávidcsillag a fő motívum, ennek közepén sapkás (?) fejet láthatunk, a csillag csúcsait pedig 3–3 levéldísz ékesíti. Latinbetűs felirata: „o SIG o DER o MATTERSDFORFER o IUDNGIMEIN” (3. kép). Az utolsó szónál az *M* betű az *E* betűvel ligaturát alkot.

Végül nagyon tanulságos Horváth Zoltán könyvének 28. mellékletén Szárazvám (ma: Müllendorf) község 1778-ból való beadványának közölt részlete. A községi pecsét azonos a 138. sz. alatt közölt pecsétek elsejével, de alatta és mellette a községi bírósági és az előjárók pecsétjeit láthatjuk. Ez a hét pecsét paraszti pecsét. A paraszti pecsétekkel nálunk még nem foglalkozott senki, Svájcban pedig egész irodalma van. Itt még várja a kutatókat! A teljesség igényével fellépő magyar heraldikát csak akkor lehet majd megírni, ha minden megyénk és városunk levéltári anyagát legalább olyan fokon ismerjük, mint jelenleg Sopron városét és a volt vármegyéét.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

---

84 SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / B. Horváth József: Kisfilm a 700 éves Sopronról

B. Horváth József: Kisfilm a 700 éves Sopronról

A jubileum évében gyakran láthattuk városunkat a televízióban, olvashattuk nevét az események kapcsán, és sűrűn jelennek meg szépségét méltató írások az újságok, folyóiratok hasábjain is. A Belvárosra kosztümös filmek helyszínéül többször ráismerhettünk.

Az évforduló alkalmából a városi tanács és a soproni üzemek közreműködésével, anyagi támogatásával az Idegenforgalmi Kiadó és Propaganda Vállalat filmstúdiója kisfilmet készített Sopronról. Böszörményi Géza rendező mindössze húsz perces alkotása méltán lehet példája annak, hogy mi mindent lehet egy kisfilmbe tömöríteni. A rendező munkája során a bőség zavarával küzdhetett, szándéka elismerést érdemel. Bemutatja a város történelmét, tárgyi és kulturális örökségét, felvillantva a múlt jelentős állomásait. Jellegzetes, szemléletes képeket ad a várhelyi ásatásokról, a római kor emlékeiről, a honfoglalás idejéről és a későbbi évszázadoknak a város történetében jelentős állomásairól. Érdekes kultúrtörténeti adatokat tudhatunk meg. A XV. században már orgonája volt a városnak, 1354-ben pedig latin iskola működött falai között. Nagyon szép az 1676. évi tűzvész utáni barokk város bemutatása. Közeledve a jelenhez, megdöbbentő hatásúak – különösen a fiatal korosztály számára – a második világháborús bombatámadás utáni felvételek.

A jelen filmes ábrázolása pergő ritmusú, színes és sokrétű. Mindennapi életünk kerete ez a város műemlékeivel, múzeumaival, erdeivel-hegyeivel, embert alakító atmoszférájával. Hangulatosak az esti Sopron képei. A meleg fények, a puha csendet megtörő barokk muzsika a régi festményekkel díszített szobában.

Sopron ipari város is, a lakosság 60 százalékának az ipar ad kenyeret. Szerencsére nem lett a filmből üzemlátogatás, ám a néző mégis megtudhatja, mit és milyen gyárt a soproni ipar. Tetszik neki ez a megoldás. Nekünk is tetszik. A sok színes pamut, a készülő szőnyeg, a szikrázó vas és a vidám szüreti jelenet. A film jól szolgálja az idegenforgalmi propaganda célját. Látva az idegen meggyőződhet, hogy a város és környéke pihenést, gyógyulást és szórakozást egyaránt nyújtani tud, felejthetetlen természeti környezetben.

A kisfilm zenei anyaga jól válogatott, hangulatilag illik a látványhoz. Dicséret illeti az operatőrt, Papp Ferencet. Képei szépen komponáltak, kerül a sablonokat, egyéni látásmódról tesz tanúságot.

A „Sopron” című kisfilmet 1977. augusztus 18-tól 21-ig láthatta a soproni közönség, kísérőműsorként a Szabadság-moziban. A gyermekkoromban kedvelt indiánregényből (Cooper) készített francia–angol kalandfilm előtt vetítették. Igaz, hogy a moziban telt ház volt, ez a kisfilm mégis méltóbb keretet érdemelt volna a gyerekes indiánosdinál, melyet érdekes módon éppen tizennégy éven aluliaknak nem ajánlottak.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Mesterházy Sándor: Az első kísérletek a telefonnal Sopronban (1877)

85 Mesterházy Sándor: Az első kísérletek a telefonnal Sopronban (1877)

1. A gyengeáramú elektrotechnikának a XIX. század második felében megvalósult egyik csodálatos alkotása az elektromágnességen alapuló telefon volt. Alexander Graham Bell fiatal bostoni egyetemi tanár

nagyszerű találmányát 1876. február 14-én szabadalmaztatta és azt 1876. június hó 26-án a Philadelphiában rendezett világkiállításon a nyilvánosságnak be is mutatta. A találmány egyszerű szerkezetével és nagyszerű teljesítményével nagy feltűnést keltett és világszerte széleskörű érdeklődést váltott ki. Amerikában hamar felismerték gyakorlati jelentőségét és előnyös használhatóságát. A találmány hírére Európában először bizonyos tartózkodással fogadták. Európában a telefon első részletes leírása a New Yorkban megjelent „Scientific American” című folyóirat 1877. évi október hó 6-i számában megjelent közlemény alapján vált ismeretessé. A folyóirat az akkori közlekedési lehetőségek mellett 1877. év november havában érkezhettek meg Európába, mivel az első érdeklődések a hó második felére keltezhetők.¹⁽¹⁸⁴⁾ A találmányra felfigyelt a gyengeáramú berendezéseket (távíró, jelzőcsengő, stb.) gyártó ipar is és hamarosan többféle típusú telefonkészülék állott az érdeklődők rendelkezésére.

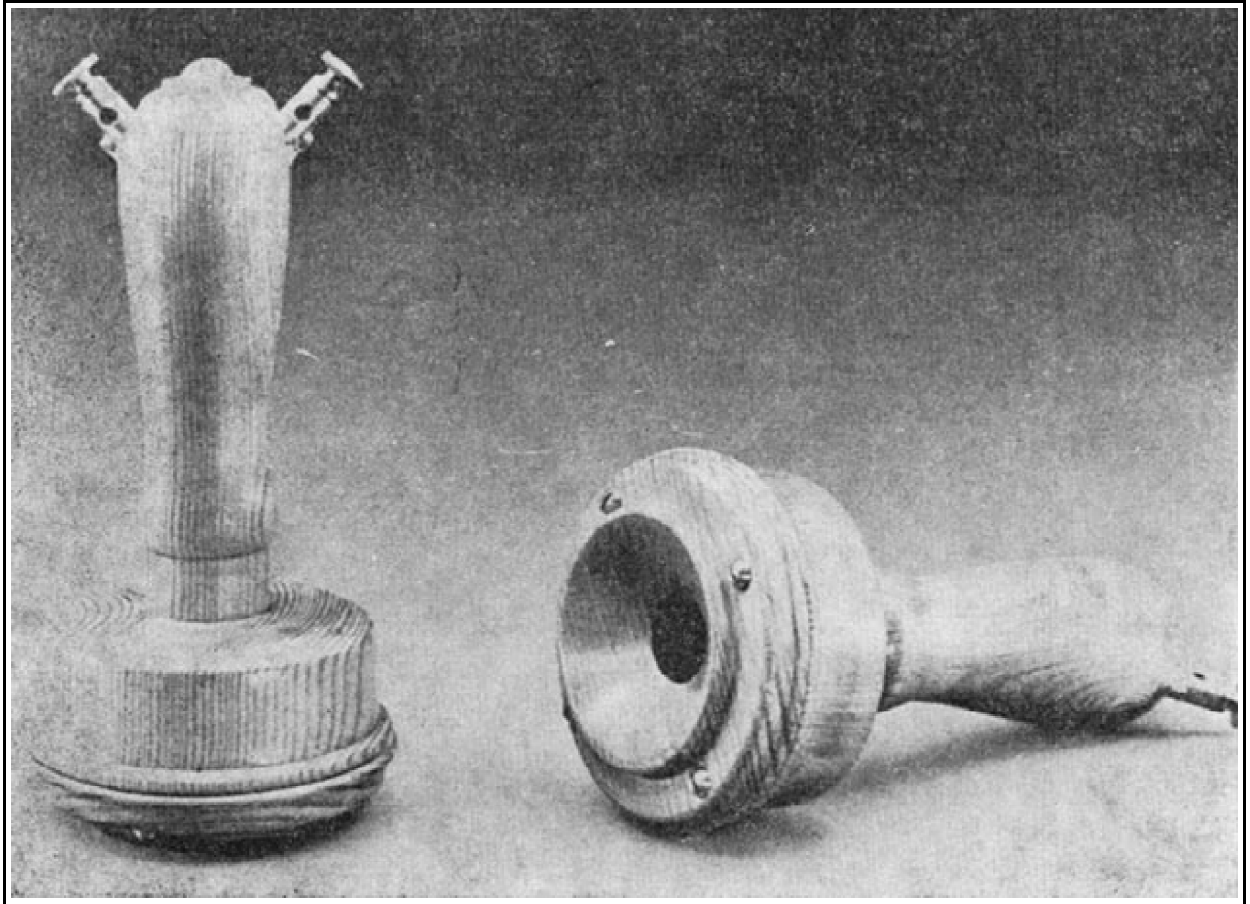
2. A hírközlés legújabb eszköze Sopronban is élénk érdeklődést váltott ki. Ennek az érdeklődésnek gyakorlati kielégítését Salamin Leó, az akkori soproni állami reáliskola (mai Széchenyi István állami gimnázium) igazgatója és fizikatanára vállalta. E célból az iskola természettani szertára részére a bécsi Egger B. elektrotechnikus cégénél két pár Bell-féle telefonkészüléket és hozzávaló Leclanche-elemet rendelt, amelyek a hó végére meg is érkeztek.²⁽¹⁸⁵⁾

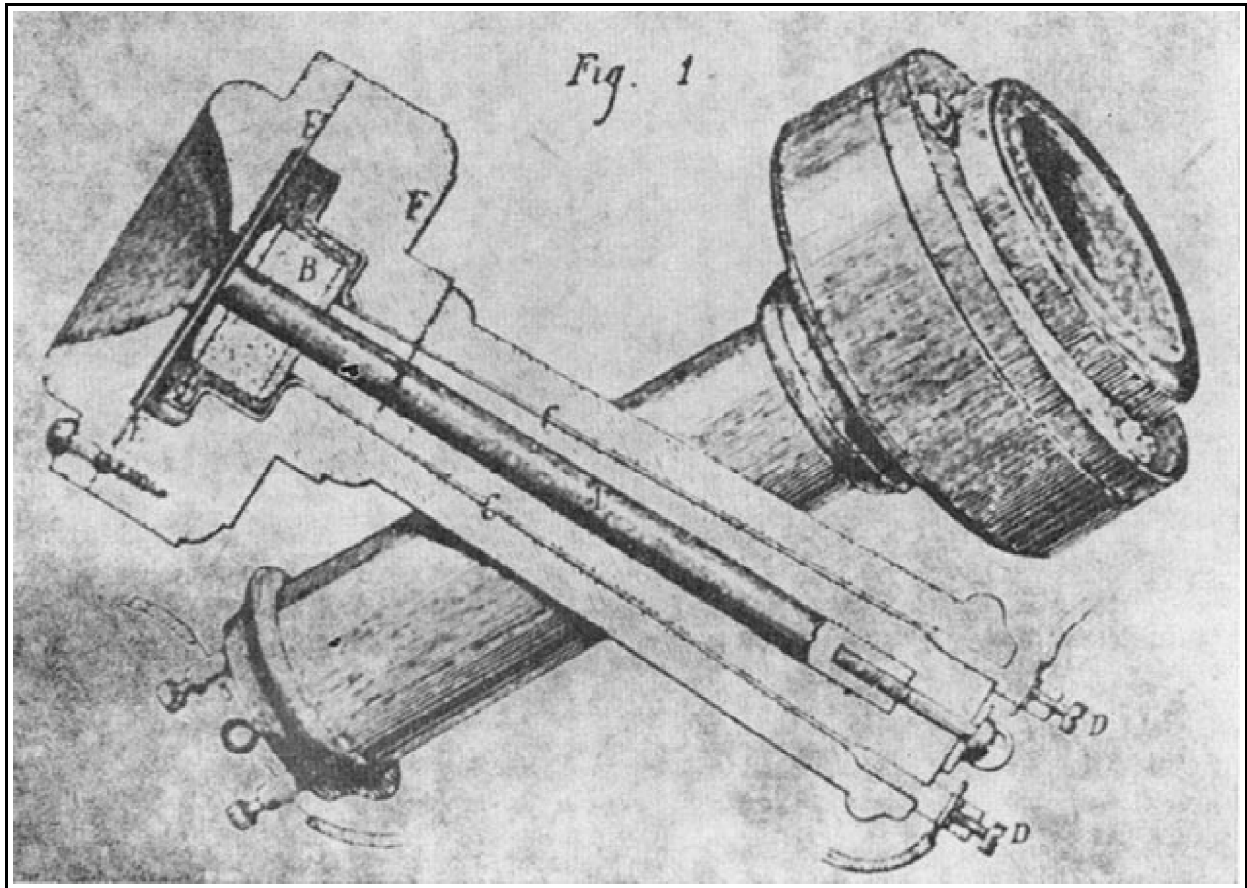
Az egyik készülék az iskola földszinti kémia szertárában, a másik pedig a második emeleten lévő fizikai szertárban nyert felszerelést. Salamin Leó igazgató a tanári kar és a tanuló ifjúság közreműködésével a kísérleteket azonnal meg is kezdte. Az első kísérletek eredménye igen kedvezően alakult. A kísérletekről a „Sopron” című helyi hetilap az 1877. december hó 8-i számában részletesen beszámolt:

„A telephonnal (messzeszóval) már nálunk is tétettek és pedig kielégítő eredménnyel kísérletek. A soproni állami főreáliskola tevékeny igazgatója, Salamin Leó ugyanis meghozatván az eszközt Bécsből, vele egy hét óta több ízben tett próbákat olyformán, hogy ő a tanári kar és más jelenlévők közül többekkel a reáliskolai épület földszinti helyiségeiben foglalt állást, mialatt mások ugyanezen épületnek egyik másodemeleti termében helyezkedtek el s innen beszélgettek egymással. Eleinte nemigen ment jól a dolog, mert hiányzott a gyakorlat és tájékozottság. De midőn a kezelés nyitját megtalálták, úgy beszélgettek, társalogtak a távolból egymással, mintha szemközt állottak volna. Furcsa és meglepő jelenség! Az eszköz maga igen jelentéktelen, de hatása annál feltűnőbb.

A távollévő beszéde tisztán kivehető, de olyannak tűnik fel, mintha a hang a pincéből jönne, a drót meghozza a hallgató füléhez a mondottakat szóról-szóra, de úgy tetszik, mintha hasbeszélőt hallgatnának. A beszélgetést ének, zene és fütty váltotta fel és mindezekkel ép úgy sikerült a kísérlet, mint a beszéddel. Egyelőre ennyit az új találmányról, melyet nemrég még humbugnak voltunk hajlandók tartani, de amely most már olyannak bizonyult be, hogy hozzá a legvérmesebb reményeket köthetjük, mert feltehető, hogy tökéletesíttetni fog.”

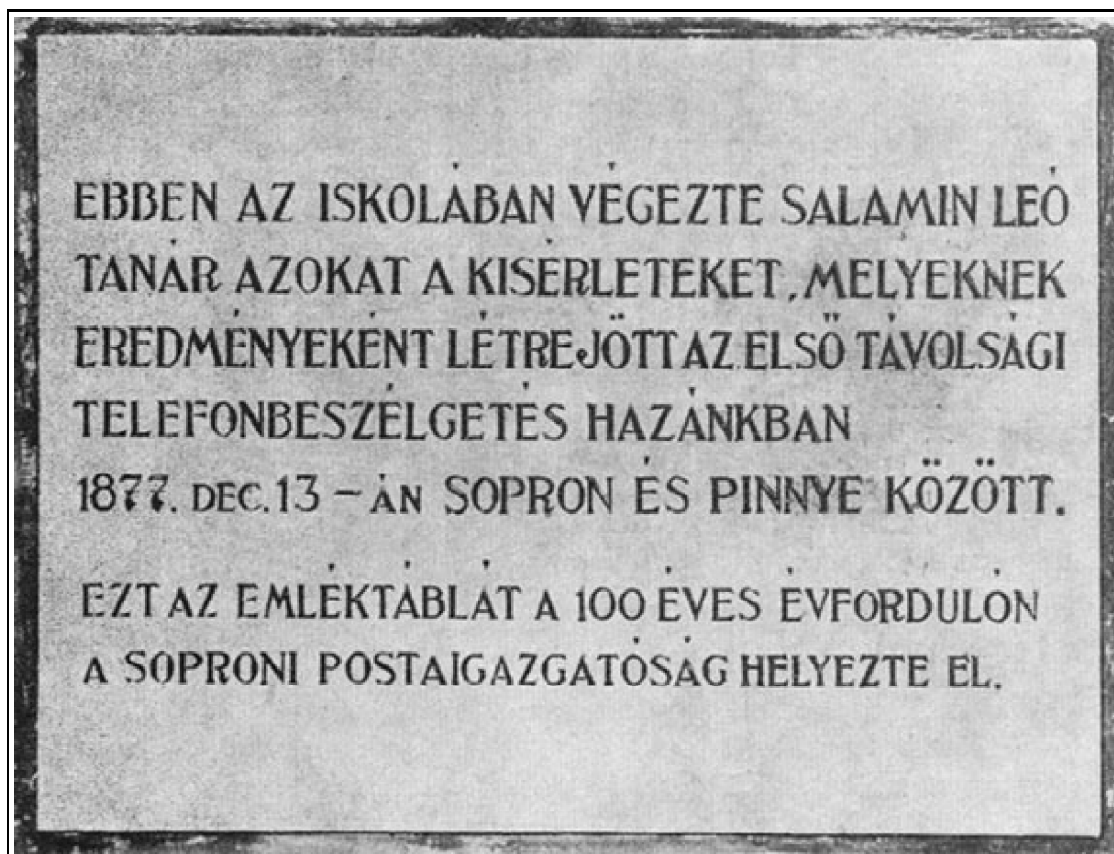
Az épületen belül történt kísérletek eredménye Salamin Leó igazgatónak, mint fizikusnak érdeklődését nem elégítette ki. Tudni szeretne volna, hogy a telephonnal lehetne-e nagyobb távolságon is élőszóval beszélni és milyen eredménnyel? Ennek megismerése céljából engedélyt kért a Győr-Sopron-Ebenfurti Vasúttársaság győri ⁸⁷felügyelőségétől arra, hogy a telephonnal a vasúti távíróvezetéken kísérleti beszélgetést folytathasson. Az engedély birtokában 1877. december hó 13-án este a soproni és a pinnyei vasútállomáson elhelyezett készülékekkel végzett kísérletet, amely a 18 kilométeres távolságon is igen kedvező eredménnyel járt.³⁽¹⁸⁶⁾

861-2. A Bell-féle telefon

Ennek ismeretében most már nagyobb távolságra terjesztette ki a kísérletet. Ezért 1877. december hó 17-én ugyancsak a vasúti távíróvezetéken Sopron és a 84 km távolságra eső Győr között kísérte meg a beszélgetést, amely az esti személyvonat beérkezése után, 21 órakor bonyolódott le.⁴⁽¹⁸⁷⁾ Az egyik készülék a vasút soproni állomásépületében, a másik pedig a vasúti főfelügyelőség győri hivatali helyiségében volt felszerelve. A kísérlet idejére az útközi vasútállomásokat a távíró vonalból kikapcsolták, hogy ezáltal a kísérlethez közvetlen vonal álljon rendelkezésre.

3. Emléktábla a Széchenyi Gimnázium falán

Salamin Leó igazgató először magyar, majd német nyelven folytatott beszélgetést, ami mindkét viszonylatban jól érthető volt. A Győrben elhangzott éneklést Sopronban tisztán lehetett hallani, sőt a fortepiano zongorajáték is élvezhető volt. Hasonlóképp jól hallották Győrben a Sopronban elhangzott vonatvezetői síp hangját. Azonban egy Sopronban szóló fuvola hangját Győrben nem tudták élvezhetően hallani. Ennek valószínű oka az lehetett, hogy a kísérlet idején nagy szélvihar volt, ami a távíróvezeték erős kilengésével a készülékben füttyülő zajt okozott, ez a fuvola finom hangját elnyomta. A kísérlettel bebizonyult, hogy a telefon az élőlőszóval való beszélgetésre nagy távolságon is alkalmas.

Ezeket a kísérleti beszélgetéseket tekinthetjük – országos viszonylatban is – az első helyközi távolsági beszélgetésnek, amit a hírközlés új eszközével, a telefontal végeztek.

88A sikeres és kedvező eredménnyel járó kísérletek után Salamin Leó igazgató az új találmányt a Soproni Irodalmi és Művészeti Kör 1877. december 22-én tartott rendes havi előadóestélyén a város érdeklődő közönségének is bemutatta. Erről a „Sopron” című helyi hetilap az 1877. december hó 15-én megjelent számában előzetesen a következőket írta: „A Soproni Irodalmi és Művészeti Kör e hó 22-én tartandó estélye ismét igen érdekes lesz. A válogatott számú program Salamin Leónak, a főreáltanoda igazgatójának a „telefonról” kísérletekkel ellátott népszerű előadását is tartalmazza s a közönségnek kívánt alkalma nyilik e, századunknak kétségkívül legnevesebb találmányával közelebbről megismerkedni.” A bemutató előadást nagy készülődés előzte meg, amelyből a tanulóifjúság is nagymértékben kivette a részét.

A kísérlethez az egyik telefonkészülék a főreáliskola igazgatói szobájában, a másik pedig az iskolával szemben lévő Kaszinóépület nagytermében lett felállítva. A két helyiséget összekötő vezetéket Salamin Leó igazgató vezetése mellett az iskolai ifjúság építette meg. Az előadás sikere érdekében oly nagy volt a buzgóság, hogy a munkában még Frankenburg Adolf író is segédkezett. Az érdekes eseményről Lasz Samu neves földrajzi író és tanár, aki akkoriban a főreáliskola VIII. osztályú tanulója volt, utóbb a következőképp emlékezett meg: „Mikor az előadásra Salamin Leó az akkor még ujdonatúj telefonszerkezetet a főreáliskolai igazgatói helyiségből a Casinó nagytermébe vezette fel, a sodronyokat mi (diákok) vezetgettük, hogy ne gubanczolódjék össze. És akkor, akkor, óh kedves emlékeztű nap! Ki volt büszkébb nálamnál..., beszélgettem még Frankenburggal is telefonon. Ott segédkezett Büttl János bácsi is, aki kőhidai tanító és a „Dalfűzér” dalegylet karnagya volt, kit az ifjúság szép szakállá, imponáló alakja és nyájas modora miatt szintén nagyon szeretett. De segített Frankenburg is, hogy a távbeszélés sikerüljön. Direktorunknak, Salamin Leónak dicséretére legyen mondva, sikerült is, mégpedig fényesen.”⁵⁽¹⁸⁸⁾

A bemutató alkalmából a Kaszinó nagyterme egészen megtelt. A sok érdekességet ígérő est összegyűjtötte városunk minden rétegű érdeklődő közönségét.⁶⁽¹⁸⁹⁾ Salamin Leó kísérletekkel összekötött előadás kíséretében mutatta be a telefont és működését a legkisebb részletekig megismertette, hangsúlyozva a találmány nagy jövőjét és gyakorlati fontosságát. A közönség lelkes hangulatban, nagy érdeklődéssel és figyelemmel hallgatta a kiváló népszerűsítő előadást, amely után alkalmá és lehetősége nyílt arra, hogy a készülékkel közelebről, személyesen is megismerkedjék és gyakorlati kipróbálásával elszórakozzék. Ennek a történelmi eseménynek századik évfordulóját a soproni Postaigazgatóság 1977. dec. 16-án a Széchenyi Gimnázium épületének falán emléktáblával örökítette meg.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Somogyi József: A Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unió rendezvényei Sopronban

89 Somogyi József: A Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unió rendezvényei Sopronban

1. Az MTA Geodéziai és Geofizikai Kutató Intézetének rendezésében az utolsó két évben két igen jelentős nemzetközi szakmai találkozóra került sor Sopronban.

A Nemzetközi Geodéziai és Geofizikai Unió (UGGI) egyik nagy szervezete a Földmágnességi és Aeronómiai Asszociáció (IAGA) „Elektromágneses indukció a Földben és a Holdon” nevű 3/I. munkacsoportja 1976. június 5–10 között tartotta itt 3. „Workshop”-ját.

A magyarországi rendezés gondolata Edinburghban, az első tanácskozáson merült fel, amelyen a szocialista országokból egyedül a soproni Intézet egyik munkatársa vett részt. Itt a résztvevők a záróülésem kérték, hogy Magyarország szervezze meg a következő ülések egyikét, mert így lehelőséget látnak arra, hogy a szocialista országok több szakemberével találkozhassanak. A Magyar Tudományos Akadémia a gondolatot magáévá tette, így került sor a rendezvényre.

2. A felsőlégkörben (ionoszféra, magnetoszféra) lévő elektromágneses térváltozások gerjesztik az altalajban azokat az indukált áramokat, amelyeknek térbeli eloszlásából következtethetünk a fajlagos elektromos vezetőképesség változásaira a Földben. Az áramok mélységi eloszlásában, vagyis az altalajba való behatolásában a frekvenciájuk játsza az uralkodó szerepet. Ebből következik, hogy az elektromágneses

kutatásoknál a vizsgálatokat a frekvencia függvényében végzik. Ha a mérés egy adott frekvencián történik, akkor szelvényezésről beszélnek.

E kutatási módszerek jelentősége a felszínközeli nyersanyag-kutatástól a Föld nagy mélységeiben lejátszódó bonyolult fizikai-kémiai folyamatok tanulmányozásáig terjed. Ez utóbbiaknak fontos szerepük van, általános ismeretelméleti szempontokon túl, a nyersanyagtelepek kialakulásának, a Föld dinamikájának, a földrengéseknek, a geotermikus energiaáramlás jelenségeinek megértésében.

A tanácskozás kilenc nagy témakört fogott át bevezető előadásokkal, amelyekhez közel száz, 10–10 percre korlátozott előadás kapcsolódott. Nagyon érdekes információkat hoztak a Szovjetunió és az USA kutatói a Hold elektromos és mágneses sajátságairól, elsősorban az Apolló-program keretében a Holdra szálló és a Hold körül keringő űrhajókon végzett mágneses regisztrálások alapján. Nagy sikert aratott a szocialista országok tudományos akadémiáinak együttműködésében született kutatási eredményeket bemutató „Geoelectric and Geothermal Studies” című, az Akadémiai Kiadó gondozásában nagyon szép kivitelben megjelentetett monográfia.

A tanácskozáson 130-an vettek részt, itt voltak olyan távoli országok képviselői is, mint Ausztrália, Argentína, Japán, India, Kanada, köztük a szakterület legkiválóbb művelői, mint pl. A. Ashour (Egyiptom), az IAGA elnöke, V. Schmucker (NSZK), a munkacsoport elnöke, M. N. Berdicsevszkij (Szovjetunió), J. H. Filoux (USA), B. H. Hobbs (Anglia), W. D. Parkinson (Ausztrália), T. Rikitake (Japán). A szakmai ismeretek mellett a résztvevők ízelítőt kaptak a Soproni Ünnepi Hetek gazdag kulturális programjából is. A vendégek oldott, baráti légkörben töltötték együtt a hetet, a rendezők és a város sokirányú, szíves gondoskodásának köszönhetően és az elismerés, elégedettség többszöri kifejezésével utaztak el Sopronból.

3. Sopron geodéziai hagyományai és kutatási eredményei nemzetközileg ismertek. Ennek a komoly munkával kivívott tekintélynek köszönhető, hogy az UGGI egy másik nagy szervezete, a Nemzetközi Geodéziai Asszociáció (IAG) itt tartotta 1977. július 4–10 között „A geodéziai hálózatok tervezésének és számításának optimalizálása” címen nemzetközi szimpóziumát. Ezt beépítettük a 700 éves évfordulóját ünneplő város ünnepi műsorába.

A szimpózium tudományos programjának kialakításában az IAG négy munkacsoportja vett részt. A geodéziai hálózatok tervezésének, mérésének és számításának optimalizálása, a hálózatok pontosságvizsgálata, mesterséges holdak segítségével nyert **90** adatok geodéziai célú felhasználása és a Föld gravitációs terének vizsgálata igen fontos feladata a geodéziai tudománynak. A geodéziai alappont hálózatok jelentősége gyakorlati és elméleti célokra tovább növekedett. Az évszázadunkban végbemenő nagy technikai forradalom, az urbanizálódás folyamatának gyorsulása, a mezőgazdasági termelés átalakulása, a közlekedés fejlődése komoly feladatokat ró az illetékes szakemberekre. A feladatok megoldásához szükséges tervezések nélkülözhetetlen részét képezik a geodéziai hálózatok alapján számított geometriai adatok és ezekre a hálózatokra alapozott különböző jellegű térképek. Elméleti szempontból igen jelentősek azok a kutatások, amelyek közelebb visznek Földünk valóságos alakjának meghatározásához. Ezekhez a kutatásokhoz fejlesztették ki mesterséges holdak segítségével az egyes kontinenseket összekötő hálózatokat és az egész földet átfogó világhálózatot. Ezeknek a méréseknek és számításoknak finomítása, ismétlése nagyon komoly és fontos feladat. Igen jelentős segítséget adnak a mesterséges holdakkal kombinált geodéziai hálózatok a geodinamikai kutatásokhoz is. Ez a néhány példa is – úgy véljük – érzékelteti a szimpózium témájának jelentőségét. Jelentőségét ténylegesen az is bizonyította, hogy a szakterület legkiválóbb művelői mind eljöttek Sopronba és aktív részvételükkel nagymértékben emelték a rendezvény színvonalát. 120-an vettek részt a szimpóziumon négy kontinens 23 országából. Az IAG

elnökségét H. Moritz (Ausztria) első alelnök, P. L. Baetsle (Belgium) második alelnök és W. Krzeminski (Lengyelország) titkár képviselték. Ezenkívül jelen voltak a közreműködő munkacsoportok elnökei is.

A szimpóziumon 53 előadás hangzott el, ezeket igen élénk vita követte. A záróülésen meghatároztuk a soronkövetkező legfontosabb kutatási feladatokat és ajánlások útján felhívtuk azokra a kutatóhelyek figyelmét.

A szakmai elfoglaltság mellett igen változatos kulturális program segítette városunk megismerését.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Szita Szabolcs (szerk.): KISZ-élet Sopronban 1967–1977. Sopron, 1977. 123 lap

Szita Szabolcs (szerk.): KISZ-élet Sopronban 1967–1977. Sopron, 1977. 123 lap

A jelen emberének az utókorral szemben szép kötelessége megörökíteni, átmenteni értékeinket. Sajnos erre a kötelességünkre nem mindig figyelünk kellően, gyakran már a tegnapi eseményeit sem tudjuk pontosan felidézni. Tárgyi emlékek és feljegyzések semmisülnek meg, lesznek a közömbösség, a helytelen kényelemszeretet áldozatai.

Milyen öröm számunkra, „öregek” számára, hogy Sopron ifjúsági mozgalmának mai vezetői ennyire nagy figyelemmel és felelősséggel munkálkodnak azon, hogy az ifjúság életének, politikai tevékenységének minden jelentősebb, meghatározó jellegű eseményét megörökítsék feltárják! Így teszik azt a mozgalmi munka továbbvitelének értékes, közérthető és mindenki számára hozzáférhető forrásává.

Ebben a sorban a népes szerzőgárda munkájának eredményeként Szita Szabolcs szerkesztésében megjelent kiadvány folytatása a Hiller István által feldolgozott, az 1957-től 1967-ig terjedő események gyűjteményének. De a korábbi időszakot, a felszabadulást követő két év eseményeit is feldolgozta már Szita Szabolcs.

A „KISZ-élet Sopronban 1967–1977” című, 123 oldalas könyv kilenc fejezetben tárgyalja és mutatja be az ifjúsági mozgalom elmúlt tíz esztendejének legjelentősebb 91 soproni eseményeit, rendezvényeit, áttekintést ad a városi KISZ-bizottság tevékenységéről, a szervezeti életről, tájékoztat a politikai és nevelő munka főbb vonásairól, az ifjúság részvételéről a gazdasági feladatok megoldásában. Külön fejezet szól a KISZ érdekvédelmi tevékenységéről, a kulturális életről és sporttevékenységről. Terjedelmes fejezetben olvashatunk a felnövő nemzedék, a leendő KISZ-esek, a mai úttörők életéről, változatos tevékenységéről. A kötetben gazdag időrendi összefoglaló segíti az eligazodást tíz év rendezvényeiről és nem feledkeztek meg a szerzők a hajdani és mai KISZ-vezetők felsorolásáról sem.

A kilenc fejezetet gazdag forrásgyűjtemény egészíti ki, jelentős segítséget adva azoknak, akik a könyv hatására további kutatómunkát kívánnak folytatni, vagy részletesebb tájékoztatást szeretnének egy-egy témából.

A Széchenyi Nyomda Soproni üzemében 1200 példányban, ízléses kiállításban készült könyv nagy előnye a gazdag témaanyag mellett, a bőséges fényképes illusztráció. Mennyi kedves emlék! Ugyanakkor az eddig egy-egy ember tulajdonában lévő kortörténeti dokumentumok válnak mindenki számára megismerhetővé.

A szerzők nem titkolt célja – erről ír előszavában a szerkesztő is –, főbb összefüggésekben tájékoztatást adni annak érdekében, hogy a következő ifjúsági nemzedék megismerhesse saját politikai múltját és ezáltal tudatosabban készülhessen a holnapra. Segítséget adni, eligazítani az elmúlt tíz év naponta változó, mindig megújuló KISZ-munkájában. A következőknek, az utódoknak ne kelljen megküzdeniök az útkeresés nehézségeivel; az elődök tapasztalatait, példáját felhasználva fejleszthessék tovább a mozgalmi munkát, a KISZ tartalmi színvonalát és ezáltal is biztosítsák a forradalmi örökség folyamatosságát.

A szerzők: Kienzl János, Szappanos Mária, Keresztény Richárd, Láng Imre, Horváth Ferenc, Kiss Alajos, Sógor Ferenc, Nagy Imre, a forrásjegyzék összeállítója Szitáné Peer Erzsébet és a gazdag anyag összerendezője, a könyv szerkesztője Szita Szabolcs (és munkatársai: Hárs József és Németh Ferenc) önzetlensége, lelkesedése példamutató a ma és a jövő mozgalomtörténeti kutatóinak arra, hogy ifjúi tüzzel, a mozgalom iránti elhivatottság érzésével az összefogás sok hasonlóan értékes gyűjteményt eredményezhet.

A város jubileumi évében a KISZ Központi és Megyei Bizottsága, valamint a Városi Tanács támogatásával megjelent könyv lektorai is a tegnap ifjú kommunistái, napjaink politikai vezetői: Kreiter Mária, az MSZMP Megyei Bizottságának osztályvezetője, Gollnhofér Sándor az MSZMP Városi Bizottságának titkára.

A kiadvány szépen illik jubileumi kiadványaink sorába, ugyanakkor jelentősége nagy, mert az események rögzítésén túl módszereket ad a jövő feladatainak megoldásához. Örömmel vesszük le a polcról majd máskor is.

Kocsis József

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Ördög Ferenc:
Személynévvizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973, 620 lap + térképmelléklet; – Papp László – Végh József (szerk.): Somogy megye földrajzi nevei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 1174 lap; – Balázs Judit: Rábaszentandrás család- és ragadványnevei. Budapest, ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, 1977, 67 lap (Magyar személynévi adattárak 15).

Ördög Ferenc: Személynévizsgálatok Göcsej és Hetés területén. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1973, 620 lap + térképmelléklet; – Papp László – Végh József (szerk.): Somogy megye földrajzi nevei. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1974, 1174 lap; – Balázs Judit: Rábaszentandrás család- és ragadványnevei. Budapest, ELTE Magyar Nyelvészeti Tanszékcsoport Névkutató Munkaközössége, 1977, 67 lap (Magyar személynévi adattárak 15).

E három névtudományi munka közül az első kettő a nálunk is alkalmazható névtudományi tanulságai, a harmadik pedig közvetlen megyei vonatkozásai miatt került össze ugyanabban az ismertetésben. Ördög Ferenc vezette annak idején Zala megye földrajzi neveinek gyűjtését, az 1964-ben Papp László és Végh József szerkesztésében megjelent nagy sikerű „Zala megye földrajzi nevei” című munkát folyóiratunkban [ismertettem](#) (SSz. 1966, 280–1). A Zala megye nyugati részét képező Hetés tájegység nyelvátlaszát Végh József már 1959-ben elkészítette (Őrségi és hetési nyelvátlasz. Bp., 1959), Göcsej tájegységgel viszont 1832 óta elsősorban néprajzosok foglalkoztak. Ördög Ferenc kandidátusi értekezése, amely 82 község teljes személynév-anyagának rendszerét állítja össze és dolgozza fel, nemcsak zalai szempontból hézagpótló, hanem a rendszerezés során nyert eredményeivel iránymutató más területek hasonló feldolgozásai számára is. Itt először is ki kell emelni, hogy a szerzőt a 6 évig tartó gyűjtő és feldolgozó munka során nemcsak erkölcsileg, hanem hatékonyan (segéderőkkel, szolgáltatásokkal) is támogatták a megyei tanács, a községi tanácsok, az egyházi szervek és munkatársak, a szerző maga pedig mind a 82 községet bejárva, a háromféle, előre kiküldött kérdőív adatait ellenőrizve és kiegészítve közel 20 000 km-es utat tett meg. Így a 146 946 kat. hold nagyságú gyűjtőterületen 15 763 családban élő 47 082 fő olyan adatait gyűjtötte össze, amelyekből megállapítható volt a 2065-féle vezetéknev (családnév) egyenkénti megterhelése (pl. 1000 felett van a *Horváth, Tóth, Kovács, Varga, Németh, Szabó*), a 383-féle (166 férfi, 217 női) utónév (keresztnev) térbeli (földrajzi) és időbeli (1880–1966) eloszlása, a 7642 ragadványnev és egyéb nevek (szólítónevek, említőnevek) indítéka és használata (gúnyos, becéző, stb.). Ezekből az adatokból következtetni lehetett az átlagosan 574 főnyi lakosságú (a legnagyobb 1787, a legkisebb 97 főnyi) települések lakosságának összetételére, eredetére, a névdivat, az ízlés, a faluközösség különböző tényezőire, stb. Egy-egy falura átlag 93 ragadványnev jut, ami egymagában is mutatja ennek az eleven, csak szóbeli hagyományozással ismert névadásnak az erejét. Az itt csak jelzett és grafikonokon is bemutatott eredmények nemcsak további tudományos, hanem gyakorlati, közművelődési kérdések feltevését is sugallják.

Somogy megye földrajzi neveit Várkonyi Imre és Király Lajos vezetésével a Somogy megyei pedagógusok és más önkéntes munkatársak gyűjtötték össze, Balogh Lajos, Hajdu Mihály, Hosszú Ferenc, Király Lajos, Markó Imre Lehel, Ördög Ferenc, Pesti János, Szabó József és Szabó László tették közzé. A gyűjtést és a gyűjtőket a megyei tanács itt is igen hathatósan támogatta, továbbá támogatták a községi tanácsok, a termelősövetkezetek, az állami gazdaságok stb. A gyűjtést a zalai kötetéhez hasonló kérdőívekkel folytatták, viszont újdonságai a kötetnek a somogyi földrajzi köznevek (pl. *aszó* ‘a Balaton hullámaintól összehordott kavicsdomb’). A kötet legfőbb értéke persze nem a hivatalos földrajzi nevek, hanem a spontán keletkezett elnevezések összegyűjtésében van. A kötet készítői maguk is hangsúlyozzák, hogy minden igyekezetük ellenére (a kötet 150 000 adatot tartalmaz) lehetnek még hiányosságok (hiányzik pl. a siófoki anyagból az *Aranypart*). Ennek ellenére a kötet nemcsak a névtudomány művelői számára hasznos adattár, hanem haszonnal forgathatják a megyei közigazgatási szakemberek, a néprajzosok is.

A földrajzi nevek gyűjtése Győr-Sopron megyében is folyik. A földrajzi nevek közül aránylag a legtöbb

feldolgozás a helynevekről jelent meg. A középkori soproni családneveket 40 évvel ezelőtt e sorok írója próbálta – vázlatosan – rendszerezni (Középkori soproni családnevek. Bp. 1938). 1972-ben Hajdu Mihály írt Sopron környékének 1700–1970 közti magyar becézőneveiről (ismertette Németh Marietta: SSZ. 1973, 91–3). Hajdu Mihály szerkeszti a „Magyar személynévi adattárak” című sorozatot, amelyben Balázs Judit fent említett dolgozata megjelent. A dolgozat az egyetemi Tudományos Diákkör munkájából nőtt ki. Lényegében Ördög Ferenc módszerét követte: a hivatalos, ún. írásbeli nevekhez feldolgozta a ma 843 lakosú falu lakónyilvántartó könyvét, a katolikus (1753–1974), az evangélikus (1784–1974) és az állami (1895–1974) anyakönyveket, egy 1907. évi telekkönyvet és az 1970–1974 közti adóíveket. A szóbeli neveket közvetlen kikérdezéssel gyűjtötte össze, amit az is megkönnyített, hogy mindenkit személyesen ismert. Az így gyűjtött anyagnak itt csupán egy része jelent meg, azonban már így is tanulságos. Leggyakoribb a *Balázs* vezetéknev, ami népesedéstörténeti szempontból érdemel figyelmet (30 család 102 tagja viseli), a ragadványneveknek pedig gazdag indítékú rendszere [93](#)(pl. exogám házasság esetén a faluba nősülő férfi, sőt gyermekei öröklik a feleség hivatalos és ragadványnevet, ragadványneveit stb.). Tanulságos ilyen szempontból az a leszármazási táblázat, amelyen a szerző 200 esztendőre visszamenően bemutatja a saját családjában öröklődő vagy változó ragadványneveket. A falu társadalmának átalakulására enged következtetni az a tény, hogy a családi összetartozást hangsúlyozó, ill. a gazdasági helyzetre utaló ragadványnevek visszaszorulóban vannak és helyüket az egyedítő, jellemző ragadványnevek foglalják el.

Mollay Károly

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Triber, Ladislaus (red: Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327, mit Unterstützung der Burgenländischen Landesregierung herausgegeben von der Stadtgemeinde Oberwart, in deren Auftrag koordiniert und redigiert. Oberwart, 1977, 500 Seiten + zahlreiche Textillustrationen + 150 Tafeln + 6 Karten

Triber, Ladislaus (red: Die Obere Wart. Festschrift zum Gedenken an die Wiedererrichtung der Oberen Wart im Jahre 1327, mit Unterstützung der Burgenländischen Landesregierung herausgegeben von der Stadtgemeinde Oberwart, in deren Auftrag koordiniert und redigiert. Oberwart, 1977, 500 Seiten + zahlreiche Textillustrationen + 150 Tafeln + 6 Karten

Az Őrség újjászervezésének 650. évfordulójára kiadott szép kötet az osztrák–magyar együttműködésnek követésre méltó példája: 36 osztrák és magyar szerző fogott össze, hogy a német fasiszták által 1938-ban és 1945-ben elpusztított felsőöri levéltár anyagát pótolva megírja Felsőőr város és az Árpád-kori Őrség Vas vármegyei részének, az ún. Felső Őrvidéknek a történetét. A magyar kutatók bevonása abból az elgondolásból történt, hogy a magyar kutatók nagyobb részt magyar nyelven megjelent eredményeit is beépíthessék a munkába, hogy olyan mű szülessék, amely osztrák és magyar részről tudományos szempontból egyaránt megállja a helyét. Ezt az összehangolást az 1973 márciusában és októberében Felsőőrött rendezett konferencia is biztosította.

A kötet ismertetését ezen a helyen az alkalmazott helytörténeti módszer és az az elgondolás indokolja, hogy a Felső Őrvidék múltjának és jelenének feldolgozását korszakonként egy-egy nagyobb terület (Pannónia, a történeti Nyugat-Magyarország, Ausztria és Magyarország) problematikájába is illesszék. Ennek

megfelelően az egyes tanulmányokban számos, a mi vidékünket, sőt Sopront is érintő részlet található (a kötetnek sajnos nincsen név- és tárgymutatója). Őt tanulmány csak az őrségi magyarsággal foglalkozik (nyelvjárásuk, népművészetük, népdalaik, népi építészetük, magyar-német nyelvkeveredés), nyolc tanulmány az egész Felső Őrvidék jelenének kérdéseivel (földrajzi adottságok, regionális feladatok, növénytakaró, kommunális feladatok, iskolaügy), a többi, tehát a kötet nagyobbik része a szorosabban vett történettel. Utóbbiak közül itt csak néhányat emelünk ki.

Tóth Endre tanulmánya (77–100. lap) címe szerint a Felső Őrvidék történetét ígéri az időszámításunk szerinti I. évezredben, a forráshelyzetnek megfelelően természetesen ez csak a római Pannónia történetének keretében történhet. Megállapítása szerint Pannónia római megszállása három szakaszban folyt le: az első szakaszban, i. e. 15-ben került római fennhatóság alá a Rábától nyugatra eső terület, így Scarbantia is, amely az id. Plinius († i. e. 79-ben) szerint is ezt megelőzően Noricumhoz tartozott. Nyugat-Pannónia területén a római hódítást közvetlenül megelőzően a kelta boiokon kívül az ugyancsak kelta eraviszkuszokkal is kell számolnunk, akik innen költöztek volna Aquincum (Óbuda) területére. A római fennhatóság utolsó adata 409-ből való, az V. sz. 30-as éveiben kezdődnek Pannónia történetének „sötét századai” (hunok, keleti gótok, langobardok, avarok).

Fodor István tanulmánya (101–115) elsősorban az osztrák olvasó számára foglalja össze a magyar őshazára, a magyarok vándorlására és a honfoglalásra vonatkozó megállapításokat. Dunántúlt szerinte 900-ban szállják meg a magyarok.

Az Őrség középkori (973–1532) történetét *Érszegi Géza* írta meg (117–163). Az Őrség kialakulását a magyar megyeszervezet kialakulásának keretében tárgyalja. ⁹⁴A nyugat-magyarországi határőrszervezet, ill. a X–XII. századi gyepűelve belső határvonalát Hansgerd Göckenjantól (Hilfsvölker und Grenzwächter im mittelalterlichen Ungarn. Wiesbaden, 1972, 234) eltérően az Oroszvár–Moson–Kapuvár–Sárvár–Ikervár–Vasvár–Győr–Egervár vonalban állapítja meg (térkép: 120. lap). Érdeklődésre tarthat számot az a fejtegetése, hogy Babenbergi III. Lipót osztrák herceg 1118. évi betörésével kapcsolatban fia, Ottó freisingi püspök által 1143–1146 közt írt krónikában szereplő *castrum*, „quod *Ferreum* dicitur” (‘amely Vas-nak mondatik’) nem lehet sem Kismarton német *Eisenstadt*, sem *Vasvár Eisenburg* nevének latin fordítása, hanem csak ‘Vas vármegyé’-t jelentheti. Érvelését érdemes lesz összevetni az általa nem említett J. K. Homma 1950. évi fejtegetéseivel (Burgenländische Heimatblätter, 1950, 79–83), aki az említett 1143–1146. évi adatot tekinti Kismarton német neve első, általa 1181. évinek tartott nyelvtörténeti adatául. A kérdés eldöntése településtörténeti szempontból is lényeges, hiszen a Kismarton közeli Hóflány német nevére 1153-ból való az első adatunk. A gyepűelve területének fokozatos feladásával egyidejűleg csökken a határőrszervezet jelentősége, szerepét a várak veszik át. Érszegi tanulságosan szemlélteti ezt a folyamatot az Őrség területén. Sopronban ez a folyamat 1277-ben, a lövéri nyilazóknak a város polgárai közé való felvételével zárult. A tanulmány egyháztörténeti részéből még megemlíjtük a győri egyházmegye középkori határainak a megállapítását (térkép: 148. lap).

Gerald Schlag tanulmányából „A Felső Őrvidék története 1848–1945-ig” különösen az ún. Lajtabánságról szóló fejezet (266–269) érdekelheti helytörténetírásunkat (ide tartoznak a 82–85. számú táblák).

Mollay Károly

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / LEVÉLSZEKRÉNY

LEVÉLSZEKRÉNY

Moesz Jenő írja:

A bécsi Allgemeine Bauzeitung 1868–1869. évfolyamában találjuk a következő közleményt a soproni ev. templom tornyának építéséről: „*Der Thurm zur Kirche der protestantischen Gemeinde in Oedenburg* Architekt Prof. Ludwig Ritter v. Förster (mit Zeichnungen auf Blatt 17, 18 und 19). Es ist das letzte Werk des verdienstvollen Architekten Prof. L. R. von Förster, welches wir hier zur Veröffentlichung bringen. Der Umstand, dass die alte Kirche sozusagen styllos ist und von Aussen wenigstens eher einem Magazine gleicht als einem Gotteshaus, hat dem Künstler bei der Wahl der Stylart vollkommen freie Hand gelassen; was war also begreiflicher, als dass Förster, der sich in den letzten Jahren seines Lebens der angegriffenen Gesundheit halber viel und oft in Italien aufgehalten hatte, Formen wählte, wie sie der heitere Himmel Italiens zu Tage gefördert hat. Die Physiognomie Oedenburgs vor diesem Baue nur mit einigen, übrigens ziemlich schwerfälligen gothischen Thürmen geschmückt, hat durch diesen Kuppelthurm neues Leben und mehr Abwechslung in der Silhouette bekommen. Der Bau des Thurmes wurde im Frühjahr 1861 begonnen und im Sommer 1864 beendet. Das Fundament bei 20 Fuss tief, ist mit hydraulischem Kalk gemauert und besteht aus Bruchstein mit Ziegel gemischt. Bis zur Höhe der Basis des Glockenstuhls ist das Mauerwerk aus Ziegel, jedoch die äussere Fläche mit Stein verkleidet, von dort an bis zum Kreuz ist der Thurm ganz in Stein ausgeführt. Die Jalousien in den Fenstern, resp. Schalllöcher, bestehen aus grossen Schiefertafeln aus dem Schieferbruch von Marienthal bei Pressburg und sind auf diese Weise fast unvergänglich, sowie der ganze Bau, der durch den Maurermeister Handler ausgeführt wurde. Die alte Kirche hat jetzt noch ihr altes Aussehen, soll jedoch nach den vorhandenen Plänen des Prof. Förster, bis die Gemeinde das nöthige Kapital aufgetrieben hat, entsprechend dem Style des Thurms restauriert werden. Da der Staat nur äusserst wenig zu diesem Baue beigetragen hat, so war es ausserordentlich schwer die Mittel aufzutreiben, um ein so schönes Denkmal zu errichten, und es verdient wohl in dieser Beziehung hauptsächlich das Verdienst des evangelischen Pfarrers, des Herrn M. Kolbenheyer, erwähnt zu werden, welcher die Sache des Thurmbaues stets opferwillig und rastlos betrieb.”

Hárs József írja:

A soproni Helytörténészek Baráti Köréről szólva (SSz. 1977, 379) megemléktem volt a jubileumi év két, szorosán vett helytörténeti rendezvényét. Félreértések elkerülése végett jegyzem meg, hogy mindkettőt – a „3000 év a Borostyánkőút mentén” címűt és a helytörténészek szeptember 23-i országos tanácskozását is –, a *TIT Sopron városi Szervezete* rendezte.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Szita Szabolcs főiskolai hallgató, Sopron, Kisfaludy u. 4.

Schneider Lipót ny. építészmérnök, Sopron, Alsólövérvé u. 16.

Dr. Fogarassy László könyvtáros, 81100 Bratislava-Petrzalka, Iskerniková ul. 17.

Zádor Alfréd ny. főmérnök, Sopron, Szt. György u. 12.

Bircher Gyula erdőmérnökhallgató, Sopron, EFE

Führer Ernő erdőmérnökhallgató, Sopron, EFE

Dr. Csanády Etele egyetemi adjunktus, Sopron, EFE Kémiai Tanszék

Dr. Horváth Mihály osztályvezető, Sopron, Városi Tanács

Dr. Mikó Sándor főiskolai docens, MÉM Mérnök- és Vezetőtovábbképző Intézet, 1442 Bp., Ida u. 2.

Dr. Szabó Jenő író, Sopron, Madách u. 11.

Dr. Katona Imre osztályvezető, Iparművészeti Múzeum, 1091 Bp., Üllői út 33–37

Dr. Mollay Károly egyetemi tanár, ELTE Német Tanszék, 1052 Bp., Pesti B. u. 1.

Dr. Kovács József László főiskolai docens, 2300 Ráckeve, Kossuth u. 78

Dr. Simonffy Emil, a Zala megyei levéltár igazgatója, 8901 Zalaegerszeg, Pf. 110

Dr. Tompos Ernő ny. építészmérnök, Sopron, Táncsics u. 23

B. Horváth József tanár, Sopron, Erdészeti Szakközépiskola

Dr. Mesterházy Sándor ny. postaigazgató, Sopron, Hátsókapu 8

Dr. Somogyi József, a MTA Geodéziai és Geofizikai Intézetének igazgatója, Sopron, Múzeum u.

Kocsis József városi tanácselnökhelyettes, Sopron, Városi Tanács

Moesz Jenő okl. közgazdász, A–1030 Wien, Salesianergasse 1 B/1/27

Hárs József olvasószerkesztő, Sopron, Május 1. tér 21–23.

1978. XXXII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalhistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Szita, Szabolcs: Erinnerungen des Ödenburger sowjetischen Stadtkommandanten Naum Alexejewitsch Romanow aus 1945

Schneider, Leopold: Der Ödenburger Eislaufverein (1872–1951) I. Teil

Fogarassy, Ladislaus: Der Prozess Prónay–Ranzenberger (1930–1932)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Zádor, Alfred: Die Nutzung des Wolfser Heil- und Mineralwassers

Bircher, Gyula–Führer, Ernst–Csanády, Etele: Die Untersuchungen der Quellen der Ödenburger Gebirgs–Forstwirtschaft

Kleine Mitteilungen

Horváth, Michael: Die Dienstleistungen für die Bevölkerung im IV. und ihre Förderung im V. Fünfjahresplan

Mikó, Alexander: Das Weinzehentregister von Losen aus 1559

Mollay, Karl: Italienische Kulturbeziehungen im mittelalterlichen Ödenburg

Tompos, Ernst: Wappensiegel aus dem Ödenburger Komitat

Kulturelles Leben in Ödenburg

B. Horváth, Josef: Ein Kleinfilm über das 700 jährige Ödenburg

Mesterházy, Alexander: Die ersten Versuche mit dem Telefon in Ödenburg (1877)

Somogyi, Josef: Zwei internationale Symposien des Forschungsinstituts für Geodäsie und Geophysik der Ungarischen Akademie der Wissenschaften in Ödenburg

Bücherschau

Kocsis, Josef: Szita, Szabolcs (red.): KJO-Leben in Ödenburg 1967–1977. Sopron, 1977;

Mollay, Karl: Ördög, Franz: Die Personennamen der Landschaften Gőcsej und Hetés. Bp., 1973 (ung., mit deutschem Auszug); – Papp, Ladislaus–Végh, Josef (red.): Die geographischen Namen des Komitats Somogy, Bp., 1974 (ung., mit deutschem Auszug); Balázs, Judith: Die Familien- und die Übernamen in Rábaszentandrás. Bp., 1977 (ung.)

Mollay, Karl: Triber, Ladislaus (red.): Die Obere Wart. Oberwart, 1977

Briefkasten

Unsere Mitarbeiter

Inhaltsverzeichnis

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Uj Sopron (a továbbiakban: ÚS.), 1946. III. 31.

2 (Megjegyzés - Popup)

A felszabadulás eseményeiről, körülményeiről számos helyi adalékot tartalmaz: Sopron város Törvényhatósági Bizottságának 1946. III. 31-i jegyzőkönyve (GySmL: 2) és ÚS. 1946. III. 31, IV. 2., valamint Lengyel–Sáry–Tirnitz: Az élet megindulása a felszabadulás után Győr-Sopron megyében. Győr, 1970, 262–264.

3 (Megjegyzés - Popup)

Ezt megelőzően Romanov alezredes Nagytétény katonai parancsnoka volt.

4 (Megjegyzés - Popup)

Fegyverszüneti egyezmény, amelyet egyrésztől a Szövetséges Szocialista Szovjet Köztársaságok, az Egyesült Brit Királyság és Észak-Írország, az Amerikai Egyesült Államok, másrésztől Magyarország kötöttek meg (1945. január 20). Közli: Magyar–szovjet kapcsolatok 1945–1948. Bp., é. n. 38. Említést érdemel, hogy a gazdasági és társadalmi életre jelentős befolyással bírt a Szövetséges Ellenőrző Bizottság (SZEB) is. A SZEB Sopron megyei megbízottja Georgij F. Turik őrnagy volt, aki 1945 áprilisától 1947. szeptember 15-ig Sopronban, a Templom u. 2. sz. alatt tevékenykedett.

5 (Megjegyzés - Popup)

Romanov soproni városparancsnoki tevékenysége során az 1. számú parancsot 1945. április 1-én (vö. Horváth Zoltán: Sopron és a megye múltja egykori iratok tükrében. Sopron, 1964. 196), a 2. számút április 3-án, a 3. számút május 10-én, a 4. számút pedig június 1-én adta ki. Az 1. számú parancs: „Mint Sopron város katonai parancsnoka 1945. évi április hó 1-én a normális élet és rend fenntartása érdekében Sopron város területén, elrendelem: 1. Minden polgári hatóság folytassa kötelessége teljesítését. 2. Minden kereskedelmi és iparvállalat tulajdonosa folytassa tevékenységét. Az áruk, élelmiszerek, stb. árai olyanok maradnak, amilyenek voltak a szovjet-csapatok bevonulásáig. A szeszes italok árusítása további intézkedésig tilos. 3. A helyi hatóságok és a polgári lakosság minden eszközzel segítse elő az iskolák, kórházak, orvosi segélyhelyek és egyéb kulturális közintézmények és vállalatok szabályszerű működésének biztosítását. 4. Az istentiszteletek megtartásának a templomokban és imaházakban nincs akadálya. 5. A lakosság köteles a birtokában lévő fegyvert, lőszert, hadianyagot és egyéb katonai jellegű javakat és a rádiókészülékeket a katonai parancsnoknak beszolgáltatni. 6. Minden raktár és raktárhelyiség, amely a német és magyar katonai hatóság tulajdonában volt, az összes benne található javakkal együtt, a szovjet-parancsnokság rendelkezése alá kerül. 7. Az utcai közlekedést 5.00-tól 21.00 óráig engedélyezem. 8. Éjjel kötelező a város elsötétítése!”

6 (Megjegyzés - Popup)

1945 májusában nyolc helyen lehetett kenyeret kapni a városban, vásárlási könyvbe való bejegyzés mellett. Fejadag naponként és személyenként 15 dkg, hivatalos ára 1.20 P volt (ÚS. 1945. V. 1). Május elseje ünnepe alkalmával a Vörös Hadsereg hét vagon gabonát adott át a város kenyérellátására. A brennbergi

bányamunkások külön 300 kg gabona-kiutalást kaptak. Majd V. 14-én a Soproni Malomipari Kft Kőszegi úti telephelyén raktározott gabonakészletet a városparancsnok a polgári lakosság ételmezésére adta át (GySmL: 2. Polgármesteri iratok. 6041/1945, 5896/1945, 6198/1945).

7 (Megjegyzés - Popup)

A Városházán működő Igazoló Bizottság 250 tisztviselő közül 58-at távolított el. 1945. május 4-ig több mint 300, fasiszta magatartásáról ismert személyt vett őrizetbe a soproni rendőrség (ÚS. 1945. V. 4).

8 (Megjegyzés - Popup)

GySmL: 2. Polgármesteri iratok X. 46/945. 2. A szovjet városparancsnokságot 1948. április 14-én búcsúztatták el a városi vezető szervek és a pártok. A parancsnokság nevében Agapov őrnagy köszönt el (Sopronmegye, 1948. IV. 16).

9 (Megjegyzés - Popup)

Az egykorú polgármesteri levél szerint: „a város vezetősége szeretetének és megbecsülésének kidomborítására és annak jelképes elismerésére, hogy a városparancsnok úr Sopron közönségének érdekeit megértő jó munkát végzett .....” (GySmL: 2. Polgármesteri iratok. X. 46/945. 1).

10 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Takáts Kálmán: Sopron város és megye felszabadulása 1945-ben. SSz. 1956, 4–6.

11 (Megjegyzés - Popup)

1945 május elsején a soproniak a Széchenyi-téri tömeggyűlés után a szovjet városparancsnokság elé vonultak, ahol a polgármester mondott köszöntőt. Beszédében Romanovról így emlékezett meg: „Őn volt az, aki Sopron legnehezebb és legválságosabb idejében vette át a város vezetését és azóta mást sem tesz, mint dolgozik, munkálkodik és ahol csak lehet, segít bennünket. Ezt szó nélkül hagyni nem lehet és szükségesnek tartjuk, hogy a legnagyobb nyilvánosság előtt köszönetet mondjunk érte” (ÚS. 1945. V. 3). Romanov elismerő, köszönő oklevelet két ízben is kapott Sopron városától (ÚS. 1945. XII. 25; 1946. IV. 2).

12 (Megjegyzés - Popup)

A kérdéssel foglalkozik Takáts i. m.; Szita Szabolcs: Sopron sportéletének újjáéledése a felszabadulás után. SSz. 1977. 34–41; Bodnár Alajos: A soproni Vasutas Sport Egylet 50 éve. 1921–1971 (Kézirat a szerző birtokában).

13 (Megjegyzés - Popup)

Romanov eredeti, orosz nyelvű visszaemlékezéseit és a felvételeket a soproni levéltárban őrzik.

14 (Megjegyzés - Popup)

Forrásmunkák: Magyar Sport, 1935; Arató Géza: Jég sportok. Sass Tibor–László István–Antal Zoltán: A magyar sport kézikönyve. Bp., 1960; Vitray Tamás: Jégországból jöttem. Bp., 1965; Márkus Jenő: A Budapesti Korcsolyázó Egylet negyvenéves története 1869–1909. Bp.; a Jég sport szövetségnél betekintett, a

korcsolyázás 1891–1967. évek közti nemzetközi eredményeit közlő angol kiadású könyv.

15 (Megjegyzés - Popup)

Soproni Napló 1913. jan. 26. Az egyesület történetében szereplő Építőbank bukására vö. Hárs József, SSz. 1961, 317–331. A továbbiakban a napilapok rövidítése: Soproni Napló = SN; Soproni Hírlap = SH; Sopronvármegye = SV; Kisalföld = KA. Amennyiben az újság alapján az eseményt és annak időpontját is közöljük, a lapalji jegyzetben a forrásmunka jelzése elmarad.

16 (Megjegyzés - Popup)

Az Új vagy Kis uszodát (a jelenlegi Sportuszodát) 1868-ban részvénytársaság építette. Ennél régebbi eredetű volt az Ó vagy Nagy uszoda, létesült 1845-ben, megszűnt 1945-ben.

17 (Megjegyzés - Popup)

Jelenleg a Városi Kertészet 2. sz. telepe a Virágoskert utcában a Sportuszodával szemben.

18 (Megjegyzés - Popup)

Lackner Kristóf u. 7. sz. épület (a Rendőrkapitányság épülete után). Itt van az Erdészeti Szakközépiskola Kollégiuma és a Tervező Iroda.

19 (Megjegyzés - Popup)

Jóváhagyta a belügyminiszter 1904. márc. 16-án 21414/1904. III. sz. alatt.

20 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Sopron m. levéltár 2. sz. (Sopron város): az építési és használati engedélyekre vonatkozó tanácsi végzések száma és kelte 4334. sz. 1889. júl. 6.; 7789 sz. 1889. nov. 20. A kivitelező Schármár János építőmester volt. (A továbbiakban: GySmL. 2.)

21 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. 7006/1889; 8137/1889; 7588/1891.

22 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. 2379/1890; 2624/1891; 3500/1892.

23 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. 7737/1889; 6545/1890.

24 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. 8320/1893.

25 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2. 3320/1912, kerítés és támfal építési engedélye.

26 (Megjegyzés - Popup)

SN 1913. febr. 23.

27 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jan. 24.

28 (Megjegyzés - Popup)

SN 1917. jan. 23, 30., febr. 8.

29 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1919. nov. 28.

30 (Megjegyzés - Popup)

SH. 1921. nov. 12, dec. 14.

31 (Megjegyzés - Popup)

* Az egész perre vö. Fővárosi Levéltár (Budapest) 628–630/1928 sz. dobozok. Budapesti királyi büntetőtörvényszék B. XI. 7735 és 7736/1928. sz. iratcsomó. Prónay Pál szolgálatonkívüli alezredes, Budapest VIII. Szentkirály utca 38. sz. alatti lakos sajtó útján elkövetett és hivatalból üldözendő rágalmozási vétsége. Vádemelési javaslattevő: Ranzenberger Viktor testőrőrnagy, Budapest I. Kormányzóság, Királyi Várpalota (ezután: B. XI. 7735.)

32 (Megjegyzés - Popup)

Részletesen: A határban a Halál kaszál... Fejezetek Prónay Pál feljegyzéseiből. Bp., 1963, 250–252 (A továbbiakban: Prónay.) Amikor Kornhauser lefogatása miatt katonai eljárás indult Prónay ellen, ennek következményeit dr. Dobolyi Lajos főhadnagy vállalta magára azzal, hogy ő Prónaytól nem Kornhauser lefogatására, hanem csak kihallgatás végett való előállítására kapott parancsot. Saját vallomása szerint ő követte el a túlkapást, amiért Dobolyit a honvédtörvényszéken el is ítélték. Kornhauser kereskedőt természetesen szabadon engedték (B. XI. 7735, 39.)

33 (Megjegyzés - Popup)

Prónay 261–263, 164. sz. jegyzet. Hivatkozás: Képviselőházi Napló (helyesen: Nemzetgyűlési Napló) 1920, XII, 282–283.

34 (Megjegyzés - Popup)

Föltehetőleg Belitska honvédelmi miniszter állítólagos autópanamáira vonatkozó célzással kapcsolatban (Prónay 253).

35 (Megjegyzés - Popup)

B. XI. 7735, 74. Ruzskay Jenő vallomása. Ruzskay Jenő öccse volt Ranzenberger Viktornak, aki nem magyarosította meg nevét.

36 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, 39. Ranzenberger Viktor vallomása. Az ítélet indokolása szerint Prónay 1921 júliusában ellenszegült a kormány azon parancsának, hogy menjen zászlóaljával a nyugati határra, amikor is Bethlen kijelentette, ha a zászlóalj nem engedelmeskedik, 24 óra alatt „eltörli a föld színéről” (97.)

37 (Megjegyzés - Popup)

Páter ZadavecZ titkos naplója. Bp., 1967, 154.

38 (Megjegyzés - Popup)

Uo. 159.

39 (Megjegyzés - Popup)

Fővárosi Levéltár (Budapest) 628–630/1928. sz. dobozok. A bírósági tárgyalások 1930. szept. 23-tól 1931. máj. 5-ig tartottak. A törvényszéki tanács elnöke dr. Schadl volt, a főtárgyalások jegyzőkönyvei 738 oldalt, az elsőfokú ítélet szövege 115 oldalt tesz ki.

40 (Megjegyzés - Popup)

A budapesti m. kir. rendőrfőkapitányság 1928. május 31-én a budapesti kir. ügyészség 1928. április 30-i megkeresésére azzal tette át a büntetőtörvényszékhez a nyomozati iratokat, hogy Prónay Pál küldte be a kérdéses levelet „A Reggel”, illetve „Magyarság” napilap szerkesztőségének. Előbbi „Ranzenberger őrnagy lovagias elégtételt kért Prónay alezredestől” főcím alatt részletesen, az utóbbi napilap pedig „Prónay Pál alezredes levele Ranzenberger Viktor őrnagy lovagias megbízottjaihoz” c. alatt röviden kommentálta Prónay levelét. Ranzenberger Viktor egyébként tanúvallomást tett a következő perekben, amelyekben Prónay peres fél gyanánt érdekelve volt: 1. Inczédy Ágoston és társai ellen Prónay feljelentése alapján becsületsértés és különböző vagyon elleni bűncselekmények miatt; 2. Ruzskay (Ranzenberger) Jenő őrnagy ellen becsületsértés miatt; 3. Ruzskay följelentésére Prónay ellen sajtó útján elkövetett rágalmozás miatt.

41 (Megjegyzés - Popup)

Missuray-Krúg Lajos: A nyugatmagyarországi felkelés. Sopron, 1938⁴, 229–230.

42 (Megjegyzés - Popup)

A B. VII/10050/1931–101 sz. akta szövegében. A 669–676., a 677. oldalon pedig annak a megállapítása, hogy Inczédy és társai Horthy kormányzótól amnesztiát kaptak, ami a szabadságvesztési büntetés elengedésével járt.

43 (Megjegyzés - Popup)

Ruzskay (Ranzenberger) Jenő a rágalmozási pört a „Magyarság” 1925. január 14-i számában megjelent „Prónay Pál elmondja Léderer [Gusztáv] múltját és a tiszti-bérlet történetét” c. újsághír öt dehonesztáló vonatkozásai miatt indította meg. Ezzel függ össze Ruzskay (Ranzenberger) Jenő, akkoriban ny. alezredes

nyílt levele a „Szózat” 1925. január 17-i számában. Ez ügyben hozott ítélet: B XI. 5428/35–1925, kelt 1926. június 10, PR pör jegyzőkönyvei, 603 (továbbiakban: PRP).

44 (Megjegyzés - Popup)

Molnár: PRP 33–34; Balogh uo. 65.

45 (Megjegyzés - Popup)

PRP 80, 87.

46 (Megjegyzés - Popup)

PRP 556.

47 (Megjegyzés - Popup)

PRP 727.

48 (Megjegyzés - Popup)

PRP 66. Hogy Taby és Molnár hoztak-e el bútorokat, tanú nem tudta.

49 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Országos Levéltár, Miniszterelnökségi iratok K 26/1387. Honv. Minisztérium 5492/titkos sz. Eln. D 1921. szept. 2-i jelentésének másolata.

50 (Megjegyzés - Popup)

PRP 776–779. Uo. 877. Prónay beadványa szerint Taby „kölcsonkérte”, de többé vissza nem adta Schwarznak, Hodász Vas megyei község korcsmárosának és bérlőjének két lovát. Schwarz 1921 november havában Prónay budapesti lakására ment panaszával és tőle kérte vissza lovait. Tanúsítják Szappanos ügyvéd, Szaplóczay és Egan Imre dr. is. Molnár, Taby és társaikról mint fosztogatókról ír. A 629. sz. dobozban „Bűnjeljegyzék” c. kötetben voltaképpen beadványok és levelek vannak.

51 (Megjegyzés - Popup)

PRP 552.

52 (Megjegyzés - Popup)

PRP 19–20, 23.

53 (Megjegyzés - Popup)

PRP 662.

54 (Megjegyzés - Popup)

PRP 33–35.

55 (Megjegyzés - Popup)

123/1923 sz. jelzetű akta az iratok közt.

56 (Megjegyzés - Popup)

„Bűnjelcsomó” feliratú iratkötegen. Ezzel nem függ össze a Prónay–Gömbös 127. évi lovagias ügy (PRP 763).

57 (Megjegyzés - Popup)

Darvai János dr. ügyvéd 1930. dec. 18-án kelt beadványa. A védelem szabadságának megsértése miatt is tiltakozik.

58 (Megjegyzés - Popup)

PRP 14, 71. Ostenburg vallomásával ellentétes Kuthy Lászlóé, aki szerint Prónay antidinasztikus beszédeket tartott, osztrák főhercegi pereputtyokról beszélt és kijelentette, hogy ha még egyszer megkísérlik a trón visszaszerzését, Habsburg-vérrel festi pirosra Budavár falait. Ezt Prónay memoárjaiban erélyesen cáfolja.

59 (Megjegyzés - Popup)

PRP 552.

60 (Megjegyzés - Popup)

PRP 609, 40.

61 (Megjegyzés - Popup)

PRP 725–727. Ü 1979/V. 1922 sz. alatt az 1. vegyesdandár ügyészéhez az iratok közt. Továbbiakban bizonyítási javaslatot tesz az októberi királypuccs hírére tett intézkedéseire vonatkozólag. Mivel ez a részlet nemcsak be van dolgozva a Prónay-émlékiratok III. kötetébe, hanem magam is figyelembe vettem (IV. Károly második restaurációs kísérletének katonai története. A „budaörsi csata”. Hadtörténelmi Közlemények 1971, 314–341), nem foglalkozom vele.

62 (Megjegyzés - Popup)

PRP 40–43. A Ranzenberger-zászlóalj kb. háromnegyedrésze szolgált, mint felkelő. Lásd Laczkovits vallomását 608.

63 (Megjegyzés - Popup)

PRP 64.

64 (Megjegyzés - Popup)

PRP 15.

65 (Megjegyzés - Popup)

Steinböck, Erwin: Die Angliederung des Burgenlandes 1921. In: Die Nachkriegszeit 1918–1922. Wien, 1973, 119.

66 (Megjegyzés - Popup)

Ranzenberger Viktor vallomásából PRP 40–42. Ruskay Jenő katonai szempontból helyesnek tartja, hogy a Ranzenberger-zászlóalj nem támadta meg Szombathelyt, hanem erősítésért visszavonult. Hogy Taby százada nem vonulhatott Szombathely ellen, abból katonai hátrány nem származott, de származhatott volna (PRP 74–75). Ruskay Jenő hozta a kormány parancsát, hogy be kell vonulni a törvényes rend helyreállítása céljából, Prónay azonban ezzel ellentétes szolgálati jegyet adott, amelyet a Hb. 803. sz. hadbírószáki perben becsatolt. A törvényszék elnöke megállapította, hogy e szolgálati jegy annak dacára, hogy a fenti pörben hozott ítélet hivatkozik rá, nem található az iratok mellett (PRP 35). Laczkovits vallomása uo. 62. Balogh Ferenc vallomásából: a királypuccs idején parancsot kapott Molnár Endrétől, menjen el Németújvárra (a frontról hívta be). A felkelőparancsnokságon rajta kívül ott találta Ruskayt, Tabyt, Thurzót, Kuthyt, Laczkovitsot és másokat, akik egymásközt tárgyalták, hogy „Prónay áruló, cserbenhagyta zászlóalját”, itt vesztegel, ahelyett, hogy Budapestre indulna, Ocskay brigadérosnak nevezték, sőt árulónak, akinek felesége a rossz szelleme (uo. 65).

67 (Megjegyzés - Popup)

PRP 58.

68 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a 32. sz. jegyzetet.

69 (Megjegyzés - Popup)

PRP 547–548. Vö. még Makai Ágnes: A Lajtabánsági Emlékérem. SSz. 1977, 329–339.

70 (Megjegyzés - Popup)

PRP 662.

71 (Megjegyzés - Popup)

PRP 777; „A határban a Halál kaszál” 303–306.

72 (Megjegyzés - Popup)

PRP 10–15, 45.

73 (Megjegyzés - Popup)

„A határban a Halál kaszál” 228–230: PRP 160, az ítélet indokolásából 28–35.

74 (Megjegyzés - Popup)

PRP 28–35. A pör aktáiból az is kiderül, hogy a tulajdonképpeni britanniások (Babarczy-különítmény) és

az ugyancsak a Britanniában elszállásolt Prónay–különítmény tisztjei nem nagyon érintkeztek egymással. Amikor Soltra rendőr meggyilkolása miatt a Babarczy–különítményt feloszlatták, az ott kezelt is a Prónay-zászlóalj pénztárában kerültek.

75 (Megjegyzés - Popup)

PRP 472–477, 464, 777. Lásd a 12. sz. jegyzetet is.

76 (Megjegyzés - Popup)

Az ítélet indokolásában XI. 7735/1928/84. sz. alatt.

77 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott. Az ítélet jogerőre emelkedése után az Eln. 362/1929 és Eln. 93/1931. sz. a őrzött iratoknak a Miniszterelnökséghez, illetve Honvédelmi Minisztériumhoz való visszaküldése rendeltetett el, ezért az akták közt már nem találhatók.

78 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott, nevekről nincsen szó.

79 (Megjegyzés - Popup)

Ugyanott. Az ítélet jogerőre emelkedése után az Eln. 362/1929. és Eln. 93/1931. sz. a. őrzött

80 (Megjegyzés - Popup)

Bent van az iratanyagban. Dr. Darvai is benyújtott egy beadványt 1936. febr. 11-én, amely szerint Prónay 1934-ben tényleges alezredesi illetmények élvezetében volt. Ez a B. XII. 495/1934/26. sz. aktához tartozik.

81 (Megjegyzés - Popup)

Bp. Kir. Ítéltábla B. VII. 10050/1931/101. sz.

82 (Megjegyzés - Popup)

M. Kir. Kúria B. I. 1041/1932/109. sz.

83 (Megjegyzés - Popup)

Lásd a 49. sz. jegyzetben említett aktát. A honvédelmi miniszter leirata kelt 1939 jan. 31. 1015/el. 13–1939 sz. a.

84 (Megjegyzés - Popup)

Gazsi József: Egy zászlóalj krónikája. Bp., 1972, 270–271. A Gidófalvy-féle karh. zlj. történetével foglalkozó szerző jegyzetben Harsányi János könyvére hivatkozik.

85 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Bella Lajos: Egy eddig ismeretlen római foglalású forrás Sopron vármegyében. Balneológiai Értesítő,

1900.

86 (Megjegyzés - Popup)

GySmL. 2 (Sopron): Lad. F fasc. 2 nr. 53. Fordította Marczinkovics Ignác.

87 (Megjegyzés - Popup)

Horváth L.–Madarász Gy.–Zsadányi O.: Sopron és Sopron vármegye ismertetője (1914–1934). Sopron, 1934, II, 14.

88 (Megjegyzés - Popup)

Czirák József: A balfi kénes és szénsavas ásványvíz. Hidrológiai Tájékoztató, 1962, 139.

89 (Megjegyzés - Popup)

Horváth–Madarász–Zsadányi i. h.

90 (Megjegyzés - Popup)

Drinóczy György: Böngészet Sopron Megye ismeretéhez 1830–1847. Kézirat: GySmL. 2 (Sopron).

91 (Megjegyzés - Popup)

Aujeszky L.–Schilling F.–Somogyi S. (szerk.): A Fertő-táj hidroszférája és vízgazdálkodása. Bp., 1975, 65–75. Ism.: SSz. 1976, 188–190. E műben található a fürdőre vonatkozó további források.

92 (Megjegyzés - Popup)

Boronkai Pál: A 75 éves soproni vízmű története. Sopron, 1967, 24–25.

93 (Megjegyzés - Popup)

Aujeszky–Schilling–Somogyi i. m. 103–136.

94 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 154–162.

95 (Megjegyzés - Popup)

Művelődésügyi Beruházási Vállalat (Gergely Károly műszaki ellenőr).

96 (Megjegyzés - Popup)

A soproni hegyvidék forrásai. SSz. 1959, 325–344 (Utal Macher és Frauenhoffer vizsgálataira is.)

97 (Megjegyzés - Popup)

Soproni hegyvidéki erdők vízrajzi felvétele. Erdő, 1956, 1. sz.

98 (Megjegyzés - Popup)

Az ólomárok forrás foglalása. A Soproni Erdészeti Technikum XI. évkönyve. Sopron, 1961.

99 (Megjegyzés - Popup)

Adatok a soproni hegyvidék forrásainak vízhozam változásaihoz. A Soproni Erdészeti Technikum XII. évkönyve. Sopron, 1962.

100 (Megjegyzés - Popup)

A soproni hegyvidék forrásairól. Hidrológiai Tájékoztató, 1963. június.

101 (Megjegyzés - Popup)

Erre vö. Réthly Endre: Az 1331–32. évi kolerajárvány Sopronban. SSz. 1974, 289–300.

102 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Horváth Mihály: Sopron város infrastruktúrája. SSz. 1974, 331–339.

103 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Raszler Mihály: Sopron gazdasága 1977-ben. SSz. 1977, 5–10.

104 (Megjegyzés - Popup)

Győr-Sopron megyei Levéltár 2. sz.: Böngészet Sopron megye ismeretéhez, Drinóczy György csornai kanonok által 1830–1847, 84; Nagy Imre: Sopron vármegye története, I. k. Sopron, 1889, 636–691.

105 (Megjegyzés - Popup)

Extraneus-nak nevezik az olyan jobbágyot, aki „idegenben”, más falu határában szerzett szőlőt vagy szántót. Az *extraneus* elnevezés a helybeli jobbágy gazdáktól különbözteti meg a más faluba való birtokos parasztot. 1447-ben a soproni Keslaib András 2 akóval adózott a lozsi szőlője után.

106 (Megjegyzés - Popup)

1559-ben Viczay Balázsnak 6, Viczay Mihálynak 8 inquilinusa (zsellér) volt. Országos Levéltár: E. 158. Raksz. A. 2659. Tom. XXXVIII.

107 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Szabó István: A magyar mezőgazdaság története a XIV. századtól az 1530-as évekig. Bp., 1975, 31.

108 (Megjegyzés - Popup)

Országos Levéltár: E. 159.152. csomó.

109 (Megjegyzés - Popup)

Ide csak azokat vettük, akiknek neve után a „losi” kitétel szerepel.

110 (Megjegyzés - Popup)

Mohl Adolf: Lövő története. Győr, 1930, 26.

111 (Megjegyzés - Popup)

A dézsmakötelezettség alapja a paraszti művelesű föld: bárki is volt a termelő, ha a termés ilyen földön történt, a termés után meg kellett adni a tizedet.

112 (Megjegyzés - Popup)

solvit'fizetett'; *obligatur*'köteleztetik'; *tenetur*'tartozik'; *pecunia(m) tradidit pro jusmontano* (!) 'pénzt átadott a hegyvámért'; *summa sommarum facit solventum* 'a fizetők összege kitesz'; *tenentum facit summa*'a tartozók összege kitesz': *relaxavit*'elengedte'; *febrilis*'hidegtelelős': *diffugere* 'menekülni vmi elől'; *vinea* 'szőlő'; *gramen* 'fű'; *campus* 'mező'; *arbor* 'fa'; *videre* 'látni'; *registrum* 'lajstrom'; *jus montanum* 'hegyvám'; *promontorium* 'hegy'; *annus* 'év'.

113 (Megjegyzés - Popup)

lr. lap. Ezen a címlapon még hatszor egymás alatt található az 1559-es évszám. Ezenkívül az első kéztől e feljegyzés: *Diffugere vineas videmus cum graminibus campis arboribus que come* (!) Továbbá a második kéztől; *gregory Nagh de reytek relaxavit vt domina p. XX qui debuisse tenery georgio Literato de Zent Micklos relaxavit p. X. Relicta Valentini warga kewesdy solvit, Martinus wadhas p. X, tenetur p. X.*

114 (Megjegyzés - Popup)

Fölötte törölve: *Johannes*. Lásd a következő sort.

115 (Megjegyzés - Popup)

Utána áthúzva: *los*.

116 (Megjegyzés - Popup)

Az lv. lap vége.

117 (Megjegyzés - Popup)

Mellette lapszálon: *numero 1*.

118 (Megjegyzés - Popup)

A 2r. lap vége.

119 (Megjegyzés - Popup)

Blasius-ről javítva. Fölötte: *Benedicti*.

120 (Megjegyzés - Popup)

A 2v. lap vége.

121 (Megjegyzés - Popup)

A 3r. lap vége.

122 (Megjegyzés - Popup)

A 3v. lap vége.

123 (Megjegyzés - Popup)

A 4r. lap vége.

124 (Megjegyzés - Popup)

Jegyzet: *ferto 1 obligatur numero*

125 (Megjegyzés - Popup)

Alatta más kéztől: *Czimer Dionis Nemes.*

126 (Megjegyzés - Popup)

Javítva *Bogion*-ból.

127 (Megjegyzés - Popup)

A 4v. lap vége.

128 (Megjegyzés - Popup)

Utána más kéztől: *relaxavit.*

129 (Megjegyzés - Popup)

Előtte *Ben* törölve. Vö. a következő nevet.

130 (Megjegyzés - Popup)

A 5r. lap vége.

131 (Megjegyzés - Popup)

Alatta más kéztől: *Emericus chapo losi.* Az *Emericus* alatt [simon].

132 (Megjegyzés - Popup)

Javítva *Benedictus*-ból a *Relicta* betoldása után.

133 (Megjegyzés - Popup)

Utána a második kéztől: *relaxavit dominus aut domina.* Majd ugyancsak a második kéztől: *Thot gergh*

bergelcy tinam 1/2; sthephanus Paph tinam fel; Wy gergh tinam tinam. Az 5v. lap vége.

134 (Megjegyzés - Popup)

Utána a második kéztől: *relaxavit.*

135 (Megjegyzés - Popup)

A 6r. lap vége.

136 (Megjegyzés - Popup)

Alatta a második kéztől: *antal gara babody.*

137 (Megjegyzés - Popup)

A 6v. lap vége.

138 (Megjegyzés - Popup)

Alatta a második kéztől: *Nehez tamas Losi.*

139 (Megjegyzés - Popup)

Alatta a második kéztől: *Petrus chapo losi.*

140 (Megjegyzés - Popup)

A 7r. lap vége.

141 (Megjegyzés - Popup)

Kiegészítés a második kéztől: *fertones X tenetur.*

142 (Megjegyzés - Popup)

Alatta a második kéztől: *franciscus Koci losi.*

143 (Megjegyzés - Popup)

A 7v. lap vége.

144 (Megjegyzés - Popup)

Fölötte a második kéztől: *andreas litteratus.*

145 (Megjegyzés - Popup)

Fölötte a második kéztől: *mezaros; utána: Janos kalmar zolgaya sany.*

146 (Megjegyzés - Popup)

Alatta a második kéztől: *stephanus Kys babody*.

147 (Megjegyzés - Popup)

A 8r. lap vége.

148 (Megjegyzés - Popup)

Fölötte a második kéztől: *sthephanus Zabo Losi*.

149 (Megjegyzés - Popup)

A 8v. lap vége.

150 (Megjegyzés - Popup)

Alatta a második kéztől: *georgius Deak tinam 1, georgius Diak sent miklósi*.

151 (Megjegyzés - Popup)

Alatta a második kéztől: *Johannes seker Losi pintt 2*.

152 (Megjegyzés - Popup)

Fölötte javítás: *eorius*, értsd: *georius*.

153 (Megjegyzés - Popup)

Alatta a második kéztől: *ambrosius Deak*.

154 (Megjegyzés - Popup)

A 9r. lap vége.

155 (Megjegyzés - Popup)

A 9v. lap vége.

156 (Megjegyzés - Popup)

A 10r. lap vége.

157 (Megjegyzés - Popup)

A 10v. lap vége.

158 (Megjegyzés - Popup)

A 11r. lap vége.

159 (Megjegyzés - Popup)

A 11v. lap vége.

160 (Megjegyzés - Popup)

A 12r. lap vége.

161 (Megjegyzés - Popup)

A jobb szélére még egyszer kivetve: V; alatta: LXV p.

162 (Megjegyzés - Popup)

59 Alatta a második kéztől: *Michael temely Nemeskery tenetur p. II.* A 12v. lap vége.

163 (Megjegyzés - Popup)

* A dézsmajegyzék eredeti szövegében valamennyi y-on két pont van; ezt nyomdatechnikai okokból el kellett hagynunk. Ugyanezért nem emelhetjük fél sorral a jegyzetekben található eredeti lapszámozások betűit.

164 (Megjegyzés - Popup)

Magyar Anjou Legendárium (hasonmás kiadás). A bevezető tanulmányt írta, a legendaszövegeket összeállította és a kiadást sajtó alá rendezte Levárdy Ferenc. Magyar Helikon, Budapest, 1973, 339 lap.

165 (Megjegyzés - Popup)

A mű 1478. évi nürnbergi kiadása Flächel Farkas soproni pap 1520. évi hagyatékából a mai napig megvan az ev. gyülekezet könyvtárában. Vö. Mollay: SSz. 1968, 53, 184. jegyzet.

166 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Kalmár János: A Jósa András Múzeum Évkönyve (Nyíregyháza) 1961, 33; Kovács László: Folia Archaeologica 1971, 167; Vajay Szabolcs: A sisakdísz megjelenése a magyar heraldikában. Levéltári Közlemények, 1969, 280–287.

167 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő: A Képes Krónika festője. SSz. 1967, 114–122.

168 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/1: 47, 58, 200, 209; HazOkm. I, 282. Levárdy Ferenc (i. m. 43 és 88. j.) még egy 1331. évi oklevélre hivatkozik, még pedig Krüchten József (Hazai művészek. Tudományos Gyűjtemény 1821, II, 123–4) után, aki viszont szövegét Pelcz Jánosnak Sopronban. 1769-ben megjelent munkájából (Hungaria sub Geisa. Sopronii, 1769) vette. A szövegösszehasonlításból kiderül, hogy itt Drugeth Jánosnak a győri káptalan által átírt, fent idézett 1331. évi oklevelének pontatlan és rosszul értelmezett szövegéről van szó.

169 (Megjegyzés - Popup)

SoprOkl. I/1: 90; SoprVmOkl. I, 237; SoprOkl. I/1: 108, 166.

170 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Bach, Adolf: Deutsche Namenkunde. Heidelberg, 1952–1956, I/1: 97, 123; Brechenmacher, Josef Karlmann: Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Familiennamen. Limburg a. d. Lahn, 1957–1963.

171 (Megjegyzés - Popup)

Moser, Hugo–Stopp, Hugo: Grammatik des Frühneuhochdeutschen. Heidelberg, 1970, I/1: 204; SoprOkl. II/1: 6.

172 (Megjegyzés - Popup)

A XVI. századtól kezdve adatható a magyarban a szóvégi mássalhangzótorlódás feloldásának másik, mai napig élő módja, ti. az *i*-hanggal való megtoldás (pl. *francli*, stb. Vö. Horváth Mária: Magyar Nyelv. 1954, 464). Kettős átvételű német jövevényszavaink (pl. *stempely~stempli*, *sendel~zsindely~sindli*, stb.) így időben is elhatárolhatók. Vö. például Sopronban 1400: „vmb *schintellen*”; 1420: *schintel*; 1502: „II tausent *schintl*, ... II 1/2 tausent *schintinagl*, ... III *muellterl*” (SoprOkl. II/2: 294, 309; II/5: 102).

173 (Megjegyzés - Popup)

Veress Endre: Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221–1864. Bp., 1941, 19–22.

174 (Megjegyzés - Popup)

Friedlaender, Ernestus–Malagola, Carolus: Acta Nationis Germanicae Vniversitatis Bononiensis. Berolini, 1887, 71. Az ugyanakkor szereplő Hartlieb prépost mint egyházi személy nem jöhet számításba.

175 (Megjegyzés - Popup)

I. m. 59, 56. 1301–1325 között több *Hart*- előtagú név nem szerepel.

176 (Megjegyzés - Popup)

SoprVmOkl. I, 237; SoprOkl. I/1:108.

177 (Megjegyzés - Popup)

Benkő Loránd (szerk.): A magyar nyelv történeti–etimológiai szótára. Bp., 1967–1976; Bertényi Iván–Szabics Imre: *Címer*. Magyar Nyelv, 1969, 451–454; Vajay i. h. A pajzsra festett, ill. a pajzs alakú címer neve *signum clipei* 'pajzsjegy, pajzsjel' volt.

178 (Megjegyzés - Popup)

Vö. a magyarországi középkori latinság szótárának cédulaanyagát (MTA Ókortudományi Kutatócsoport).

179 (Megjegyzés - Popup)

Vö. Szabó T. Attila: Erdélyi magyar szótörténeti tár. Bukarest, 1976.

180 (Megjegyzés - Popup)

Hoffmann Edit: Régi magyar bibliofilek. Bp., 1929; Dercsényi Dezső: A Képes Krónika és kora. Bevezetés a Képes Krónika hasonmás kiadásába. Bp., 1964; Berkovits Ilona: Magyar kódexek a XI–XVI. században. Bp., 1965; Házi i. h.

181 (Megjegyzés - Popup)

Az oklevél („per Nicolai filii Nicolai mortem *condam* pictoris hominis absque heredum socio decessi”) *condam* 'egykor, régen' szava kétségtelenné teszi, hogy I. Miklósról van szó, hogy tehát – Házi Jenő állításával ellentétben – II. Miklós nem volt festő.

182 (Megjegyzés - Popup)

Meggyesi Pongrác 1380. febr. 29-én még él (SoprOkl. I/1: 193), mégsem szerepel az 1379. évi soproni házösszeírásban. Ebből következtethető, hogy Sopronban nem volt háza, azaz ismeretlen apósa háztartásához tartozott.

183 (Megjegyzés - Popup)

Horváth Zoltán: A jobbágyvilág alkonya Sopron megyében. Bp., 1976. Ism. Vörös Károly: SSz. 1977, 377–379.

184 (Megjegyzés - Popup)

Postgeschichtliche Blätter aus Württemberg, 1964, 9. sz.

185 (Megjegyzés - Popup)

A Soproni Állami Főreáliskola 1877/78. évkönyve.

186 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1877. évi 151. sz.

187 (Megjegyzés - Popup)

Oedenburger Zeitung, 1877. évi 152. sz.

188 (Megjegyzés - Popup)

Új Sopronvármegye, 1940. júl. 11. Lasz Samu geográfus és pedagógus. Széleskörű író. (Fertő)Szerényben 1859. december 18-án született. Főreáliskolai tanár Budapesten és Győrben.

189 (Megjegyzés - Popup)

Sopron, 1877. évi 52. sz.